

DANIELIS SENNERTI,

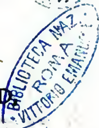
D. ET PROFES. PVBL. IN ACADEM. VVITTEBERG.

EPITOME LIBRORVM DE FEBRIBVS.

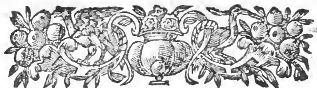

LVGDVNI,

Sumpt. PETRI RAVAVD, via Mercatoria, ad sancti Petri vexillum.

M. DC. XXXV.

LIBER I.

DE FEBRE IN GENERE: ET DE FEBRE EPHEMERA, AC SYNOCHA SINE putredine.

CAPVT I.

De natura Febris.

VÆ Latinis Febris appellatur, Græcis ἀπὸ τοῦ πυρὸς πυρετὸς, & Hippocrati absolutè πῦρ, imprimis si sit vehementior, appellatur, vtpote, quæ omnium consensu morbus calidus est. Quanquam enim Germani quidam *das Kalte* nominant; tamen ea appellatio nec omnis febris est, nec febris naturam exprimit, sed frigus saltem, quod intermitten- *Febris nomen.*

 tium

tium quoddam ſymptoma eſt , hoc vocabulo indigitatur.

Definitio & natura. Eſt enim febris calida intemperies totius, à calore præter naturam in corde accenſo , & mediantibus ſpiritibus & ſanguine per venas & arterias in totum corpus, niſi impediatur, effuſo orta, actioneſque naturales lædens.

Generatio. Generatur quippe febris, cum, vt Galenus, 1. *aphor.* 14. habet, caliditas natiua in igneam mutatur. Nam cùm omnes corporis partes certam quandam temperiem obtineant , omneſque actu, ſuo quæque modo , calidæ ſint , atque inde ad actiones naturales edendas aptæ reddantur: ſi in corde, à quo in omnes corporis partes calor vitalis , qui inſitam cuique parti temperiem perficit, effunditur, calor quidam præter naturam accenditur, ac in totum corpus diffunditur, atque temperamento partium naturali gradus quidam caloris præternaturalis adduntur , & caliditas illa actualis intenditur , exceſſus quidam caloris; ac intemperies calida in toto corpore excitatur , quæ Febris nominatur. Quæ quidem intemperies formaliter, vt nonnulli

nulli loquuntur, præter naturam est,& febris appellatur;materialiter verò non est tota præter naturam. Nisi enim caloris illius naturalis gradus quidam præextitissent, calor ille superueniens hunc caloris gradum constituere non potuisset.

Siccitas non est de essentia febris.

Et quidem sola intemperies calida febris essentiam constituit. Etsi enim omnis febrilis calor ad siccitatē tendat: tamen siccitas illa non in omnibus febribus morbosa est. Neque sicut ob febrilem calorem corpus ineptum ad actiones naturales redditur:ita etiam ob siccitatem in omni febre actiones naturales læduntur; sed licet calor febrilis semper quidem ad siccitatem tendat,tamen sæpe corporis dispositio, in quod calor ille agit,ac humiditas impedit ne siccitas morbosa corpori inducatur.

Subiectum.

Subiectum adæquatum febris est totum corpus,aut certè pleræque eius partes:præcipuum verò cor, vtpote in quo calor ille primùm accenditur,& in omnes corporis partes, nisi aliquid impediat,diffunditur.Neque enim febris generari potest,nisi cor primò incalescat.

Et quidem totum corpus febris ſubiectum eſt, reſpectu partium ſimilarium, & quatenus calore actuali, qui ex inſito ac influente calore quaſi conflatur, præditum eſt. Hic enim calor cum mutatur, & ex temperato & moderato in igneum conuertitur, febris excitatur.

Cauſſa proxima febris eſt calor præter naturam in corde accenſus, ac in totum corpus diffuſus. Vt enim cor, dum ſecundum naturam, & rectè ſeſe habet, caloris natiui fons eſt, eumque in totum corpus diffundit: ita ſi præter naturam incaleſcat, calorem præternaturalem in omnibus partibus accendit. Etſi enim ex aliarum etiam partium inflammationibus febris accendatur: tamen id non accidit, niſi priùs calor ille cordi communicetur, è quo deinceps in totum corpus diffunditur, vnde etiam in omni febre in pulſu fit mutatio. Non tamen quiuis calor cordis ad febrem excitandam ſufficit: ſed talis ac tantus ſit neceſſe eſt, vt intemperiem calidam talem in corpore excitare poſſit, ob quam actiones corporis naturales lædantur.

Ex

Ex quibus patet, aliud esse febrem, aliud calorem febrilem. Febris propriè est intemperies illa calida, quæ viuentibus corporis partibus inest; eásque ad agendum impotentes reddit. Calor verò febrilis ille etiam est, qui in humoribus & spiritibus est, quique calidam illam intemperiem, quæ febris essentiam constituit, in toto corpore excitat. *Febris & calor febrilis differunt.*

CAPVT II.

De caussis febrium in genere.

ETsi verò intemperiei calidæ in toto corpore, quæ febris essentiam constituit, caussa est vnica, calor scilicet p. n. in corde accensus, & hinc in totum corpus diffusus: tamen caussæ, quæ calorem in corde excitant, variæ sunt. Galenus, *de caussis morb. c. 2. & 1. de diff. febr. cap. 3.* quinque recenset, motum scilicet, putrefactionem, contactum rei calidæ, cutis constrictionem, seu retentionem calidi effluuij, denique admistionem rei calidæ. Caussæ tamen hæ aliæ per se & primò, aliæ per accidens, calorem excitant. *Caussa febris.*

1. *Motus.* Motum primò, quod attinet, cùm ſpiritus & humores corporis noſtri calidi ſint, ex eorum, pro vario corporis atque animi motu, & in partem aliquam concurſu, calor augetur, qui ſi ſit maior, & in corde vel accendatur, vel alibi genitus cordi communicetur, febris inde excitatur.

2. *Putredo.* Secundò calorem excitat putredo. Cum enim omnia, quæ putreſcunt, calidiora fiant, & ex corporibus putreſcentibus multi calidi vapores attollantur: calor inde in venis & arteriis excitatur, qui cordi communicatus febrem excitat.

3. *Cõtactus rei calidæ.* Tertiò contactus rei calidæ febrem excitat, & ſi corpus, vel à Sole, vel ab igne, vel balneis, vel medicamentis, incaleſcat, & calor ille vſque ad cor propagetur, febris accenditur.

4. *Calidi effluuij retentio.* Quartò ſi pori cutis conſtringantur, ac calidum effluuium, & vapores, ac halituoſa excrementa, quæ in coctione in corpore generantur, & per poros cutis diſcuti ſolent, retineantur, hinc calor excitatur, & tandem febris. Id quod fit ab aëre frigido, & balneo aquæ frigidæ

&

& aluminosæ,& aliis caussis poros constringentibus & claudentibus.

Tandem si humoribus & spiritibus res calidæ permisceantur,vt cibus, potus, medicamenta calida,omnia ista calorem, quem obtinent,spiritibus ac humoribus communicant, qui si ad cor penetret, & inde in totum corpus diffundatur, febris excitatur. 5. *Admistio rei calidæ.*

Et quidem quartum genus caussæ, seu calidi effluuij retentio sola, absque reliquis, ad febrem excitandam sufficit: Reliquæ verò caussæ absque hac febrem vix excitare valent. Etsi enim à motu,putredine,contactu,ac permistione rei calidæ, vapores calidi in corpore excitantur: tamen si corpus liberè ventiletur, & quantum indies talium vaporum generatur,iterum discutiatur, febris facilè non excitatur.Quando verò calidi illi vapores retinentur, febris accenditur.

Etsi verò hæ caussæ,si validæ sint, in quocunque corpore febrem accendere possint: tamen in dispositis corporibus etiam mediocris caussarum vis ad febrem inducendam sufficit. Sunt autem *Corporis ad febrē dispositio.*

ad febres magis dispositi, qui plurimo calore, acri, ac salsuginoso abundant. Qua de caussa ad febres iuuenes magis sunt dispositi. De quo videatur Galenus, 8. *Meth. med. cap.* 8. vbi totus ordo dispositionum ad febres hic habetur. 1. calida ac sicca. 2. calida & humida. 3. calida tantum. 4. sicca tantum. 5. temperata. 6. frigida & sicca. 7. frigida tantum. 8. humida tantum. 9. frigida & humida. Ad aliud tamen febrium genus alia corpora magis disposita sunt.

CAPVT III.

De symptomatibus februm in genere.

Febrium symptomata.

CVm verò in febre temperies corporis mutetur & calidior reddatur, hinc febrium symptomata quædam oriri necessum est. Et primò quidem facilè hinc patet, eas actiones præcipuè lædi, quæ à similaribus partibus, quatenus tales sunt, & beneficio tẽperamenti cuiusque partis, nulla instrumentariæ partis constitutione concurrẽte, obeuntur. Talis actio cùm sit nutritio, & quæ ei inseruiunt, eæ præcipuè in febribus læduntur.

læduntur. Quia tamen organa, quibus reliquæ actiones obeuntur, ex similaribus cōstant, labes illa ad reliquas actiones, vitales & animales puta, deriuatur. Et quidem vitales actiones maximè in febre læduntur, cùm febrilis calor primùm in corde accendatur. Vnde in omni febre pulsus fiunt frequentiores & celeriores. Nam cùm vsus in omni febre augeatur, primò fit pulsus creber, vtpote qui est omnium facillimus. Quod si frequentia necessitati non satisfaciat, celeritas accedit: quod si nec sic necessitati satisfiat, tandem magnitudo accedit; modò virtus non sit debilis. Actiones etiam animales non rarò læduntur. Reliqua symptomata quod attinet, calor præternaturalis molestus vel foris vel intus percipitur. Ex coctionibus læsis etiam excrementa & qualitates corporis variè mutantur.

CAPVT IV.

De Febrium differentiis in genere.

Porrò differentias febrium quod attinet, sumuntur aliæ ab earum essen- *Differentia.*

tia;aliæ ab accidentibus. A calore ipso febris differentias desumtas proponit Hippocrates, *6.Epid.comment.*1*.text.*29. quod febres aliæ sint mordaces, quæ scilicet manum tangentis mox feriunt, & propter vaporem illum acrem,qui ex putrescente materia attollitur, manum quasi pungunt: Mites verò, quæ ipsæ quidem etiam calorem molestum habent,sed non ita acrem.Deinde febrium aliarum calor ad primum tactum quidem acris & mordax non videtur, sed si manus diutius iniecta teneatur, postea sese prodit: aliarum contra calor manui celeriter sese offert,sed si manus diu iniecta teneatur, à manu superatur, & paulatim remittit.

Verùm maximè propriæ sunt illæ differentiæ, quæ sumuntur ab inhærentia in subiecto & caussa inhærētiæ;qua diuiduntur febres in *ephemeras*, *putridas*, *& hecticas*: cuius diuisionis fundamentum verissimum hoc est, quod febris alia est σχετικὴ seu in habitudine, alia ἑκτικὴ seu in habitu. Etsi enim calor febrilis in omni febre partes corporis similares occupat: tamen aliàs ita inhæ-

ret,

ret, vt nulla caussa fouente indigeat, & licet à spirituum & humorum incendio non foueatur;nihilominus durare possit, quæ febris ἑκτικὴ nominatur. Aliàs intemperies calida ita inest similaribus corporis partibus,vt nisi à spirituum & humorum incendio foueatur,subsistere amplius non possit, quæ febris σχετικὴ nominatur:quæ pro ratione caussæ duplex est,*ephemera*, ad quam etiam synocha sine putredine refertur;*& putrida.*

Est & illa notatu digna differentia, quod febris alia est primaria, alia symptomatica. Primaria est, quæ nullum morbum sequitur, sed à propria caussa pendet. Secundaria vel symptomatica, quæ ab inflammatione alicuius membri oritur.Vide Galenum,4.*aph*.73.

Verum de symptomaticis notandum, earũ, quæ ab antiquis omnes pro symptomaticis habitæ sunt,reuera plurimas primarias esse, & inflammationes partium,pleuræ,pulmonis,faucium, potius iis accidere, quàm vt febres ab iis ortum habeant: quæ febres non incommodè Comitatæ nominantur. *Febres comitatæ.*

CAPVT V.

De curatione febrium in genere.

Curatio. CVrationem quod attinet, equidem febris qua febris, vt intemperies calida, refrigerantia indicat. Galenus, 8. *method. med. cap.* 1. Verùm quia febrium non parua est differentia, & sæpe cum caussa sua coniuncta est febris, caussæ etiam habenda est ratio. Imò quia non rarò plus vrget caussa, quàm ipsa febris, ita refrigerandum, ne caussa foueatur, & quæ tolli debebant, in corpore detineantur. Et non rarò hac in re peccatur, dum, saltem caloris ratione habita, refrigerantia exhibentur, quibus caussa febris detinetur & febris prolongatur: cum contra calefacientia, seu aperientia seu sudorifera, sine refrigerantibus, febrem sæpe feliciter tollant. Caussa enim sublata ipsa febris sponte cessat. De quibus postea in specie dicetur.

CAPVT

CAPVT VI.

De Febre Ephemera.

FEbrium, quarum calor partibus corporis nostri κατὰ σχέσιν inhæret, duplex genus est. Intemperies enim illa calida partium vel à spirituum, vel humorum calore & incendio fouetur: & quidem humores vel absque, vel cum putredine accenduntur. Febres, quæ à spirituum & humorum sine putredine calore fouentur, Ephemeræ & humorales sine putredine: quæ ab humoribus putrescentibus accenduntur, Putridæ dicuntur. *Febres σχετικαί.*

Quæ à spirituum incẽdio fouetur febris, Græcis πυρετὸς ἐφήμερος, Latinis Diaria, & Ephemera appellatur, nomine non ab essentia eiusdem, sed à duratione petito. Essentiæ verò ratione definiri potest; *quod sit febris à spirituum vitalium incendio, seu spiritibus vitalibus calefactis orta & dependens.* *Ephemera nomẽ.* *Definitio.*

Caussa nimirum proxima huius febris est spirituum vitalium calor præter naturam & incendium, à quibus per ar- *Caussa proxima.*

terias in totum corpus effusis id præter naturam incalescit.

Caussa remota. Excitatur autē ille ab omnibus caussis supra, *cap.2.* propositis, excepta putredine: quæ quidem nunc immediatè, nunc mediatè per spiritus naturales & animales, spiritus vitales calefaciunt: scilicet animi perturbationes, tristitia, timor, solicitudo, ira, vigiliæ nimiæ, animi nimia intentio; corporis motus nimij, dolores, fames, sitis; cibus ac potus calidus, ebrietas, cruditas in corporibus biliosis; æstus aëris, ignis; balneum calidum; calidi effluuij retentio; inflammationes adenum, & bubones, è quibus sola caliditas sine putridis vaporibus cordi communicatur, secundum vulgatam sententiam. Impossibile tamen non videtur, quin ipsi vapores putridi, per venas & arterias in partem affectam tendentes, cordi communicari possint. Atque ita febres hæ essent potius symptomaticæ, quàm putridæ.

Corporis dispositio. Incidunt autem in febrē hanc facilius calidi & sicci, in quibus calidæ & siccæ fuligines multæ colligūtur, quæ promtè à caussis calefacientibus accenduntur.

Inter

Inter ſigna, quibus hæc febris cognoſcitur & ab aliis diſcernitur, primo loco recẽſet Galenus, 1.*de differ.febrium cap.* 7. incipere à cauſſa procatarctica, euidente & manifeſta. Quod ſignum quidem eſt inſeparabile, ſed non proprium. Nam febris quidem, quæ non incipit à cauſſa procatarctica & manifeſta, non eſt Ephemera: non tamen omnis febris, quæ incipit à cauſſa manifeſta, eſt Ephemera. 2. Deinde vrina in ſubſtantia, colore, & cõtentis vrinæ ſanorum eſt ſimillima, aut certè non multum ab ea recedit, quod in Ephemera, quæ ex cruditate prouenit, fieri ſolet, in quibus vrina crudior & albidior apparet. 3. Pulſus naturali propior eſt, quam in vlla alia febre; niſi quod in magnitudine, celeritate & frequentia intendi ſolet. Pro cauſſæ tamen etiam ratione, quæ febrem induxit, aliqua in pulſu mutatio fieri poteſt. 4. Calor huius febris eſt mitis & ſuauis aliarum febrium reſpectu. 5. Imò in ipſo etiam ſtatu & ἀκμῇ febris calor eſt moderatior & blandior. 6. Inuadit hæc febris ſine frigore, horrore vel rigore, aſcenſuſque & augmen-

Signa diagnoſtica.

augmentum in calore & pulsu est liberum & æquale. 7. Tandem declinatio fit cum madore, seu humida euaporatione, sudori sanorum, qui ab exercitio paulò maiore erumpit, simili; madoremque istum perfecta ἀπυρεξία sequitur, vt nullum post declinationem vel in pulsu, vel in aliis febris relinquatur vestigium. Et si aliquod febris vestigium relinquatur, in aliam febrem permutari indicio est.

Caussæ autem rectissimè ex relatione ægri cognoscuntur, qui Medicum edocere poterit, an ex animi affectu, corporis motu, vel alia caussa euidente in hanc febrem inciderit. Ipsæ tamen etiam hæ caussæ sui vestigium in corpore relinquunt, quod Medicum latere non poterit.

Prognostica. Cæterum febres hæ omnium sunt breuissimæ, & vltra 24. horas nõ extenduntur. Vacant etiam omni periculo, modò error aliquis non committatur, & à natura plerumque vincuntur, vnde rarò ad tales febres curandas Medici vocantur. Pro diuersitate tamen caussarum, à quibus inducuntur, aliæ facilius,

aliæ

aliæ difficilius tolluntur. Quæ enim caussæ difficilius tolluntur, & humores vim corrumpendi habent, ab iis inducta febris facilè in putridam degenerat; quod fit, vbi vltra 24. horas extenditur, aut nullus sudor erumpit, dolor capitis adest & perseuerat. Et quidem degenerat vel in synocham sine putredine, si corpus sit iuuenile, plethoricum; vel in putridam, si corpus sit cacochymicum; vel in hecticam, si corpus sit calidum, siccum, rarum. Indicántque etiam signa febrium illarum propria, in quamnam earum fiat transmutatio.

Indicationes. Porrò cum febris hæc sit calida totius intemperies à spirituum incensorum feruore dependens: & feruor spirituum & intemperies ab eo inducta, refrigerantia indicant. Si tamen causa eam excitans adhuc præsens sit, etiam illa tollenda.

Curatio. Curantur autem febres hæ victu commodo, vt accuratioribus medicamentis raró opus sit. Victus ergo sit refrigerans & humectans. Cibus sit boni succi & facilis coctionis: imprimis vtilis est cremor hordei: reliqui condiantur

lactuca,

lactuca, acetosa, succo citri, aceto. Potus sit aqua hordei, vel cereuisia tenuis, aut vinum album, tenue. Si tamen dolor capitis adsit, aut febris sit ex ira vel bubone, vino planè abstinendum. Antiquis balneum aquæ tepidæ fuit vsitatissimum: verùm hodie nec eadem in apparandis balneis adhibetur industria, nec homines nostri ita ad balnea assueti & dispositi sunt.

Simul etiam ad caussas, quæ febrem induxerunt, respiciendum, iisque contraria opponenda. Vt si ab aëre calido sit Ephemera, æger in locum frigidum transferendus: si à motu nimio, quies imperanda, & corpus statim cibo reficiendum: si à vigiliis, somno indulgendum, &c.

Ephemeræ curatio ex angustia cutis.

Imprimis verò eius febris Ephemeræ, quæ ex cutis adstrictione, vel dẽsitate, aut ventriculi cruditate ortũ habet, diligens habenda ratio; cum facilè in putridam abire possit. Et quidem Ephemera, quæ ab obstructione cutis fit, cùm potiùs à copia sãguinis, quàm à cacochymia fiat, in ea statim vena aperiẽda, vt sanguis imminuatur & vẽtiletur.

Cutis verò densitas si sit à frigore vel adstringentibus, iis, quæ rarefaciunt & aperiunt cutem, curatur; balneo aquæ dulcis tepidæ, frictionibus mollioribus, oleis temperatis & tepidis, quibus corpus inungendum. Si verò à caussis exsiccantibus sit cutis densitas, vtendum victu humectante, corpusque illinendum oleis tẽperatis & humectantibus.

Tandem si ex cruditate sit febris Ephemera, cùm cruditas illa sit duplex, vna acida dicta, quæ ex calore diminuto prouenit, altera nidorosa, quæ à calore p.n. aucto ortum habet: si ex acida cruditate, quod tamen rarò fit, febris Ephemera proueniat, & quidem cruditas illa sit minor, vt cibus in meliorem statum reduci possit, somno & quieti indulgẽdum, & à somno cibus facilis coctionis pauca quantitate exhibendus, & ventriculus oleis calidis fouendus. Quod si maior sit cruditas, cibus vomitu reiiciẽdus, aut si æger ad vomitum procliuis non sit, leni medicamento per aluum educendus, antequam in venas distribuatur, & à cibo abstinendum, ac ventriculus cum internis, tum externis medica

E ventriculi cruditate.

dicamentis calcfaciendus. Si verò cruditas sit nidorosa, frigidis ea corrigenda, quibus, si coctio non emendatur, cibus corruptus vel vomitu eiiciendus, vel per aluum lenibus medicamentis primas vias euacuantibus, bili conuenientibus, expurgandus, ac ventriculus corroborandus.

CAPVT VII.

De Ephemera plurium dierum, & synocha sine putredine.

Ephemera plurium dierum.

EST tamen adhuc aliud febriũ Ephemerarum genus, cui quidem nomen hoc non competit; cùm ad plures dies extendatur: ad nullum tamen aliud febrium genus, quam hoc, commodius referri potest. Ideoque, quasi Ephemera essentiæ nomen esset, Ephemera, sed cum adiectione, plurium dierum nominatur.

Tales febres sunt primò eæ, quæ à febribus Ephemeris modo descriptis nulla re, nisi caussæ durabilitate differunt, qualis caussa est obstructio vasorũ circa cutem, quæ cum non mox desinat,

nat,etiam incendium ſpirituum tam diu continuatur, donec cauſſa illa ceſſet. Deinde huc pertinet ſynocha ſine putredine dicta, vulgò etiam febris Inflatiua appellata, quæ generatur à ſpirituum & ſanguinis tenuioris efferueſcentia ſine putredine.

Synocha ſine putredine.

Cauſſa huius febris eſt prohibita tranſpiratio calidi effluuij, ex obſtructione vel conſtrictione pororum cutis,in corpore plethorico.

Cauſſa.

Durat hæc febris plures dies, ad tertium nimirum vel quartum: neque enim vaporum ex ſanguine exhalantium & accenſorum copia vno die diſcuti, neque obſtructio vel adſtrictio pororum cutis vna die ſolui poteſt.

Signa febris ſynochæ ſine putredine ſunt eadem, quæ reliquarum Ephemerarum, magis tamen euidentia. Calor enim eſt paulò maior, quàm in reliquis Ephemeris: cutis non eſt ſicca,ſed madida quaſi: vrina paulò craſſior & rubicundior, pulſus vehemens,celer, frequens, plenus, magnus atque æqualis. Facies & totum corpus rubet, & quaſi inflatum apparet; venæque copia ſanguinis

Signa diagnoſtica.

guinis turgent;caput graue eſt, reſpiratio difficilior.

Progno-ſtica. Febris hæc, vt reliquæ Ephemeræ, periculo quidem vacat, ſoluitúrque ſudore vel hæmorrhagia narium intra quartum,vel,ſi longius protrahatur,intra 7. diem : modò rectè tractetur. Niſi enim rectè tractetur, in ſynocham cum putredine tranſit, aut in phrenitidem, anginam, pleuritidem, aliamvè periculoſam inflammationem mutatur.

Curatio. Cæterùm cum hæc febris ex ſpirituum & ſanguinis tenuioris incendio, in corpore plethorico, ob prohibitam tranſpirationem ortum habeat, ſanguis copia peccans imminuendus, calidus refrigerandus, pori clauſi aperiendi.

Ideóque ſtatim,præmiſſo tamen clyſtere, vel leniente medicamento, vena aperienda,vt ſanguis imminuatur, ventiletur, refrigeretur, & à natura rectiùs gubernari poſſit. Et quidem ſatis copiosè,ac copioſius, quam in vlla alia febre,ſanguinem mittere licet, ita tamen, vt vires id ferre poſſint.

Alterantia quod attinet, Galenus refrige

frigerandi ſanguinis gratia aquam gelidam propinat, ægrúmque, quantum libet, bibere iubet. Quod in iis locum habere poteſt, qui frigidæ potioni ſunt aſſueti, & quibus nullum ex aquæ potu incommodum metuendum eſt, ſiue propter craſſorum & lentorum ſuccorum præſentiam, quos aqua frigida pota digeri prohibet, ſiue viſceris alicuius debilitatem, ob quam ab aquæ frigidæ potu id offendi poteſt. Quæ conditiones cum in noſtris corporibus rarò adſint, vtendum potius aliis refrigerantibus, qualia ſunt oxymel dilutius, aqua cichorij, endiuiæ, decoct. hordei, ſuccus citri, oxyſaccharum, ſpir. vitrioli, ſalis, & ſimilia refrigerantia atque aperientia. Et vt apertio feliciùs perficiatur, à ſyrupis & multo ſaccharo conditis, niſi multùm diluantur, abſtinendum. Si obſtructio pororum cutis adſit, aperienda, vt antea dictum.

Cibus ſit tenuis & paucus, qui refrigerandi & humectandi vim habeat, inprimis priſanæ cremor. Cibus etiam condiatur ſucco citri, granatorum, ri- *Diæta.*

bes: potus sit aqua hordei, vel cereuisia tenuis.

Synocha biliosa Fernelij. Fernelius, *de febribus, cap. 5.* alterius adhuc febris synochæ mentionem facit, quæ fiat ex spirituum & biliosorum humorũ incendio sine putredine, quæque ortum habeat ab iisdem caussis, à quibus Ephemeræ, si in corpus biliosum inciderint. Quæ quidem sententia locum habere potest, si de sanguinis calidioris parte tenuiore & subtiliore accipiatur, quæ interdum bilis appellari solet, non verò de bile excrementitia.

LIBER II.

De Febribus putridis.

CAPVT I.

De febribus putridis in genere.

CVM febrium, quarum calor κατ' σχέσιν, partibus inhæret, duplex genus sit, quarum alterum à spirituum vel sanguinis partis tenuio

tenuioris incendio ſine humorum putredine, alterum à vaporibus è putridis humoribus eleuatis ortum habet,ac fouetur,ac de priore genere hactenus dictum ſit:proximum iam eſt,vt de febribus putridis dictis agamus.

Dari autem febres putridas multa docent. Nam neque ab humorum natura alienum eſt, eos putreſcere poſſe; cum id omni mixto competat; & aliàs in corpore humano humores putreſcere videamus, vt in inflammationibus accidit, in quibus pus generatur: ſicut Galenus, 1. *de differ. febr. cap.* 6. putredinem,qua in venis humores putreſcunt, cum ea, qua in tumoribus pus generatur, comparat. Et vt actu putreſcant, cauſſæ ſufficientes dantur, quas poſtea proponemus. Et res ipſa teſtatur humores in venis putreſcere. Nam & ſanguis, qui è venis ſectis emittitur, & quæ per aluum,vrinam,ſudorem euacuantur,ſatis fœtore & aliis modis putredinem humorum arguunt. Ipſaque curandi ratio eam demonſtrat,quæ non ſolis alterantibus, ſed & euacuatione humorum perficitur, quæ partim à natura, partim *Febres putridæ.*

à Medico inſtituitur. Si enim citra putredinem febres humorales fierent, etiam ſolis alterantibus curarentur. Et quidem febres tales non ſolùm malignæ ſunt, vt nonnulli exiſtimant: ſed eadem ſigna apparent, & curandi ratio adhibetur in intermittentibus & continuis, quæ omni malignitate & peſtilitate carent.

Putredo quid. Putredinem autem Ariſtoteles, 4. *meteor. cap.* 1. definit eſſe corruptionem proprij & naturalis caloris in vnoquoque humido, à calore ambientis externo: à Galeno verò, 11. *meth. med. cap.* 8. proculdubio non tam ad commune & adæquatum putredinis ſubiectũ, quam ad corpus humanum, medicæ conſiderationi ſubiectum, reſpiciente, quod ſit mutatio totius ſubſtantiæ corporis putreſcentis ad corruptionem à calore extraneo. Putredinis enim vltimus terminus & finis eſt partium, è quibus miſtum conſtat, reſolutio & totius miſti corruptio.

Putredo quotuplex. Prolixas verò, quæ apud Philoſophos & Medicos extant de putredine diſputationes, vt hic prætermittamus, illud

illud non omittendum videtur, putredinem ratione mistorum putrescentium aliam esse secundum totum & perfectam, qua mista in elementa, è quibus coaluerunt, planè resoluuntur: aliam secundum partem & imperfectam, qua, quæ multum humidi obtinent, putrescunt. Cum enim humidum, quo abundant, totum à calore educi non possit, saltem partes eius aliquæ, præcipuè tenuiores, educuntur. Atque talis putredo, scilic. secundum partem, etiam humoribus competit; cum scilic. aliquæ eorum particulæ reuera corrumpuntur ac formam suam amittunt: totus tamen humor formam suam necessariò non amittit: vnde etiam nomen suum retinet, & corruptis illis partibus euacuatis ad pristinam naturam redit; nisi corruptio eò vsque progressa sit, vt in aliam speciem fiat mutatio. Quæ ipsa proinde putredo reuera putredo est, non tantum alteratio. Etsi enim totum non corrumpitur: tamen aliquæ eius partes reuera corrumpuntur.

Secundũ totum.

Secundũ partem.

Excitatur autem in corpore putre- *Putredinis caussa.*

do à calore extraneo, & cum humores à calore naturali amplius non reguntur, ſed eo deſtituto corrumpuntur. Ideoque omnia, quocunque nomine veniant, quæ cauſſa eſſe poſſunt, vt calor innatus debito modo humores amplius regere non poſſit, putredinis humorum cauſſa eſſe poſſunt. Putredo autem humorum etſi ſæpiſſime excitetur ab obſtructione venarum & viſcerum, ac prohibita libera tranſpiratione, cùm, vt Galenus, 11. *meth. med. cap.* 4. ſcribit, quæ calida & humida ſunt, in loco calido & humido non perflata & ventilata facilè putreſcunt: tamen & ſine hac ex putridarum rerum occurſu & aliis cauſſis, quæ calorem natiuum debilitant, & extraneum calorem inducunt, putredo excitari poteſt.

1. Humorum vitium. Primò enim humores quidam ob internum vitium ſponte ad putredinem tendunt, aut certè à cauſſis putredinem inducentibus etiam leuibus vincuntur, & leuiſſimam occaſionem nacti in putredinem prolabuntur. Tale autem vitium humores contrahunt, primò ex

prauis

prauis cibis, è quibus generantur, siue natura talibus, siue quacunque de caussa corruptis: Deinde à cibis, qui facilè corrumpuntur, quales sunt fructus ὡραῖοι: Tertiò à praua ciborum præparatione, vel mala coctione, vel cum nimia copia, tempore non conueniente, aut ordine præpostero ingeruntur: Quartò ob partium coctioni destinatarum vitium, ob quod etiam bona alimenta corrumpuntur: Tandem etiam ob alias caussas, quæ vel coctionem impediunt, vel excrementa retinent, & omnino rerum sex non naturalium præposterum vsum. Quò ergo plus talium humorum in corpore cumulatur: eò facilius ij putrescunt. Humores enim excrementitios natura tãto studio, vt eos, qui corpori alendo sunt idonei, nó tuetur; vndè facilè corrumpuntur & putrescunt. Sanguis tamen etiam extra venas effusus, cum sit extra naturalem locum, & calidæ ac humidæ naturæ, facilè putredinem concipit. Etsi verò tales humores sponte in putredinem, vtpote in loco calido & humido consistentes, incidunt: tamen facilius id accidit, si

caussa aliqua alia accedat. Imò etiam in corpore sano boni humores, si caussæ putredinis sint potentes, putredinem concipere possunt.

2. *Transpiratio prohibita.* Inter caussas autem eas prima & præcipua est transpiratio & ventilatio prohibita, siue ea accidat ob pororum cutis angustiam, siue ob vasorum & meatuum in corporis partibus penitioribus obstructionem. Calida enim & humida in loco calido, nisi ventilentur, promtè putrescunt. Angustia pororum cutis fit vel à constrictione à frigore, aut rebus adstringentibus, aut siccitate, vt mora sub radiis Solaribus; vel obstructione, quam parit aut copia, aut viscidítas, aut crassities humorum. Meatus interni itidem obstruuntur, vel à copia sanguinis vndecunque contracta, vel ab humorum crassitie & visciditate.

3. *Caussa calefacientes.* Secundò putredinem excitant, quæ in humoribus calorem præternaturalem accendere, ac calorem natiuum euocare possunt; in quo genere est febris ephemera, quæ hac de caussa in putridam sæpe mutatur in calidis & humidis

dis corporibus: deinde reliquæ caussæ calefacientes, aëris calor, balneum calidum, animi & corporis motus nimij.

Tandem putridarum rerum occursus est caussa putredinis: cùm, quod à putrido tangitur, ipsum etiam inquinatur & putrescit. *4. Putridarũ rerum occursus.*

Ex quibus omnibus patet, febrem putridam esse febrem, à vaporibus calidis è putredine humorum excitatis, & cor atque hinc totum corpus præter naturam calefacientibus, ortum habens. *Febris putrida quid.*

CAPVT II.

De febrium putridarum differentiis.

DIfferentias autem febrium quod attinet, etsi plurimæ recenseantur: quæ tamen ad curationem maximè cognitu necessariæ sunt, petuntur vel à materia putrescente, vel loco putredinis. *Humorũ putrescentium differentia.*

Primò enim putrescunt vel partes solidæ, vel humores, vel etiam ipsi spiritus; de quo tamen controuertitur, vt suo loco dicetur. Humores, qui putrescunt, sunt tam naturales, quàm præter-

naturales : atque ij omnis generis, ſanguis, pituita, bilis, melancholia ; quod tum eorum, quæ per aluum, vomitum & ſudores euacuantur, & ſymptomatum, quæ febribus accidunt, varietas oſtendit, tum cauſſarum, quæ præceſſerunt diuerſitas, quarum aliæ hunc, aliæ alium humorem generant, & proinde aliæ huic, aliæ illi febri materiam præbent. Et quidem humores vel ſimpliciter putreſcunt, vel cum putredine coniuncta eſt maligna & venenata qualitas & contagioſum quid.

Deinde locus, in quo humores putreſcunt, non ſemper idem eſt. Aliquando enim putreſcunt humores intra venas & arterias : aliquando extra eas. Et quæ intra vaſa eſt putredo, vel æqualiter in omnibus vaſis, aut certè maximis, vel eſt in certis cuiuſdam partis venis.

E quibus hæ febrium differentiæ emergunt. Primò aliæ febres ſunt ſimpliciter putridæ, ſine vlla malignitate & contagio; aliæ malignæ, peſtilentes, contagioſæ.

Deinde febres aliæ ſunt continuæ,

aliæ

aliæ intermittentes, prout vapor putridus, qui continens febrium putridarum caussa est, seu calor à putrescentibus humoribus excitatus, vel continuò cor calefacit, & inde in totum corpus diffunditur, vel per interualla quædam.

Vtrarumque febrium rursum multæ sunt differentiæ. Vel enim putredo in vasis communibus & extra partes priuatas accenditur, vnde febres oriuntur continuæ Primariæ dictæ: Vel è peculiaris alicuius partis inflammatione putredo oritur, & inde vapores putridi continuò cordi communicantur, quæ Symptomaticæ dicuntur.

Continuæ primariæ iterum sunt duplices. Aliæ enim nullum habent augmētum, nullamque remissionem, quas πυρετὺς συνόχυς, febres continentes nominant: Aliæ verò quidem sunt continuæ, caloris tamen aliquod incrementum, aliquamque remissionem interdum habent, quas συνεχεῖς, & nomine generis cōtinuas nominant. Continuæ hæ pro tempore augmenti & decrementi caloris, aliæ appellantur

tertianæ, aliæ quotidianæ, aliæ quartanæ, prout calor alternis, vel singulis, vel quarto quoque die exacerbatur.

Intermittentes etiam pro tempore inuasionis aliæ dicuntur tertianæ, aliæ quotidianæ, aliæ quartanæ. Imò obseruatæ sunt febres, quæ longiore etiam interuallo inuadunt.

CAPVT III.

De signis febrium putridarum in genere.

Signa diagnostica. COgnoscitur autem febris putrida, 1. à calore, qui mordacior & acrior est, quàm vllarum aliarum febrium, & quidem in augmento & statu. Nam in principiis accessionum calor non mox sese tactui acris offert, sed si diutius manus immoretur, talis percipitur. Accidit autem hoc à fuliginoso excremento, quod ex humoribus putridis exhalat. 2. Quod incipit sine caussa procatarctica. Quod quidē signum proprium est, sed non inseparabile. Nam quotiescunque febris aliqua absque caussa procatarctica incipit, rectè colligere licet, esse febrem putridam: aliquando

tamen humores ita etiam sunt ad putredinem dispositi, vt accedente leui aliqua occasione putredinem concipiant. 3. Vrinæ in febribus putridis initio aut crudæ sunt, aut certè obscuras coctionis notas exhibent; nisi ex ephemeris in putridas fiat transitus. Aliàs nulla datur febris putrida, in qua non appareat in principio vrina cruda aut obscurè cocta. 4. Pulsus etiam magis mutatur, quàm in aliis febribus. 5. Febres putridæ cum rigore ex se incipiunt. Quod tamen signum est proprium, non inseparabile. Proprium est; cùm neque diariis, neque hecticis competat cum rigore incipere. Non tamen est inseparabile; cùm non omnes putridæ cum rigore incipiant, vt synocha putrida. 6. Febrium putridarum proprium est, per accessiones & paroxysmos redire; neque vlla alia febris accessiones habet. Non tamē inseparabile est hoc signum; quia non omnibus putridis febribus hoc competit. 7. Tandem si aliquod signum, quod speciei alicui febris putridæ est proprium, adsit, febris putridæ in genere etiam est indicium.

Prognostica. Quid autem de euentu Febrium putridarum ſperandum ſit, de eo in genere, multa dici non poſſunt; cùm magna ſit febrium putridarum differentia & varietas, & euentus varius: niſi hoc, quod euentus morbi ex collatione virium, & morbi magnitudine præſagiendus eſt. Si enim vires ſunt robuſtæ, benè de euentu morbi ſperandum eſt; ſi debiles, malè.

CAPVT IV.

De curatione febrium putridarum in genere.

Indicationes in febribus putridis. CÆterũ, quia febris putrida à cauſſa continente fouetur, Indicationes in febre putrida aliæ ſumuntur ab ipſa febre, aliæ à cauſſa febris. Nec negligendæ vitales indicationes. Primò enim febris, quatenus febris, refrigerãtia indicat: Deindè quatenus calor ille totius, à vapore putrido calido, vt cauſſa continente, pendet, eius remotio indicatur. Quia verò vapores putridi à materia putreſcente dependent, non tolli ij poſſunt, niſi ſublata putredine.

Putredo

Putredo tolli non poteſt, niſi ſublatis eius cauſſis, quas ſupra propoſuimus. Primò nimirum cauſſæ euidentes omnes, quæ adſunt, remouendæ: cauſſa antecedens, & quidquid in corpore eſt vel ſanguinis ſuperflui, vel humoris vitioſi, præparandum, ſi opus, & euacuandum. Anguſtia meatuum, ſi adſit, vel in ambitu corporis, vel viſceribus, amouenda, & corpori libera tranſpiratio ac humoribus ventilatio procuranda: putredini reſiſtendum, humoreſque putridi refrigerandi & exſiccandi: vitioſorum humorum generatio cauſſarum ablatione tollenda.

Verum enim verò cum indicationes hæ ſæpe ſint contrariæ, & quæ cauſſis adhibentur medicamenta, febrem augere poſſint, & contra: videndum, quomodo hiſce indicationibus commodè ſatisfieri poſſit. Et plerunque quidem, febre quaſi poſthabita, magis ad cauſſam reſpiciendum: cùm plerunque maior vis cauſſæ ſit, quam febris, & febris putrida ſublata cauſſa ſpontè ceſſet. Si tamen febris magnitudo vrgeat, neceſſarium eſt, ad febrem primò reſpicere; deindè

deindè ad caussam tollendam accedere. Aut certè, si caussam primò aggredi libeat, cauendum, ne per ea, quibus caussam tollimus, febrem augeamus. Nunquam verò febris tollendæ gratia ea adhibenda, quæ caussam eius augeant; cum plerunque caussæ vis maior sit.

CAPVT V.

De Vena sectione.

Vena sectio.

CVrationem, quæ secundum has indicationes instituenda est, quod attinet, ac primò quidem venæ sectionem, Galenus equidem, 11.*meth.med.c.* 15. regulam hanc tradit: *Saluberrimum est*, inquit, *in omnibus febribus venam incidere, non continuis modo, verùm etiam aliis omnibus, quas putrescens humor concitat, vbi præsertim nec ætas, nec vires prohibent.* Additque rationem hanc: *Leuata namque, quæ corpus nostrum regit, Natura, exoneratáque eo, quo veluti sarcina premitur, haud ægrè, quod reliquum est, vincet. Itaque proprij muneris haud oblita, & coquet, quod concoqui est habile, & excernet, quod potest excerni.* Præceptum tamen hoc Galeni rectè

An, cur & quando in febre putrida locum habeat.

rectè accipiendum & explicandum est. Etenim etsi plures sint venæ sectionis vsus, & Autores discrepent, quam ob caussam Galenus in putridis febribus venæ sectionem præceperit: tamen clarum est, eum euacuandi & imminuendi sanguinis gratia, & vt maxima parte oneris natura leuetur, id fecisse. Quanquam enim sanguinis abundantiæ tollẽdæ præcipuè debeatur sanguinis missio, & cacochymiæ purgatio; & propterea vbi plethora adest, sine dubio vena secanda sit: aliquo tamen modo cacochymiæ in venis contentæ & sanguini permixtæ inseruire potest venæ sectio; cum vena aperta vitiosi humores cum sanguine effluant; præsertim cum purgatio, quæ cacochymiam è venis tollere possit, non ita tutò, vt venæ sectio, in principio febrium institui queat. Etsi enim totam cacochymiam è venis tollere nõ possit venæ sectio: tamen natura aliqua oneris parte leuatur, ac propterea reliquos humores felicius coquere ac regere potest. Nam fieri potest, vt sanguinis copia, quæ antequam æger incideret in morbum, illi oneri nõ erat,

iam ægrotanti, & à febre debilitato oneri esse possit. Et licet aliquid boni sanguinis simul euacuetur: id tamen ægro non nocet, sed prodest potiùs, vt dictum: sicut etiam, videmus in hæmorrhagiis criticis naturam non parum boni sanguinis simul effundere. Solet tamen natura plerunque non exiguam partem vitiosorum humorum ad extrema & subcutaneas venas propellere: vnde & primo loco plerunque deterior sanguis effluit.

Ex quibus patet, præcipuè in continuis febribus, in quibus vel copia sanguinis adest, vel sanguini humores vitiosi permisti sunt, venæ sectionem locum habere, & quidem in principio, vt natura oneris parte leuetur. Si verò vitiosi humores non in venis maioribus sanguini permixti sunt, venæ sectio euacuationis gratia locum non habet.

Refrigerationem tamen & ventilationem etiam sanguini præstare potest venæ sectio: Sed tum solùm huius gratia administranda, cùm aliàs venæ sectio requiritur.

Viden

Videndum verò non ſolùm, an venæ ſectio requiratur, ſed etiam an vires eam permittant: vbi imprimis facultatis vitalis robur requiritur; modò vires ob copiam ſanguinis ſpiritus ſuffocantem non langueant. Vires autem determinant, ætas, habitus corporis, aëris ambientis conditio. *Permittentia venæ ſectionem.*

Quantum autem ſanguinis mittendum ſit, primùm ex ſanguinis copia, deinde ex collatione virium, & morbi magnitudine manifeſtum fit. Nam magna ſanguinis copia largiorem ſanguinis miſſionem, minor parciorem deſiderat. Vires robuſtæ liberaliorem ſanguinis euacuationem ferunt, debiliores parciorem ſaltem admittunt. Vires autem variant ratione temperamenti, habitus corporis, ætatis, ſexus, anni temporum, regionis ac cœli ſtatus; vt & pro ratione ſymptomatum quorundam, quæ febres comitari ſolent, vigiliarum puta, doloris & ſimilium. *Quantū ſanguinis mittendum.*

Tempus venæ ſectionis quod attinet, ſanguis mittendus, cum indicans venæ ſectionis adeſt, nihil verò prohibet. Id quod accidit in principio. Ac *Tempus venæ ſectionis.*

quò morbus velocius ad augmentum properat, eò citius administranda est venæ sectio: Si verò coctiones magis lentæ sint, differri longius venæ sectio potest.

Locus. Venæ autem euacuationis gratia cōmodissimè aperiuntur in cubito: Si tamen vires sint debiles, & simul à capite sit reuellendum, cum magno commodo venæ in pede aperiuntur.

CAPVT VI.

De Purgatione.

Purgatio. CÆterùm cùm febres' putridæ omnes à cacochymia ortum habeant: qua ratione illi expurgandi sint, iam videndum. Cùm autem humores vitiosos euacuantia duplicia sint, Lenientia aluum, & Purgantia propriè dicta: Lenientia quidem in omnium febriū putridarum principiis facilè locum habēt; cùm vix dentur corpora, in quibus non aliquid vitiosorum humorum in ventriculo, intestinis, & venis mesaraicis contineatur.

Euacuatio autem hæc fit per clysteres,

res, Lenientia medicamenta dicta, & vomitũ. Clysteres fiunt è *malua, althæa, violaria, parietaria, branca vrsina, mercuriali, oleo communi vel violacco, sacchato rubro, cassia, electuario lenitiuo, diacatholico, hiera*, & similibus. *Clysteres.*

Vel exhibeantur medicamenta lenientia, è quibus hodiè sunt in vsu, *syr. ros. solutiuus, viol. solut. mel. ros. solutiuum, tamarindi, cassia, manna, elect. lenitiu. simpl. cremor tartar.* *Lenientia.*

Eligenda verò in talibus etiam medicamentis hora vel intermissionis vel remissionis, & omnino tempus, cum febris minus vrget, siue id fiat manè, siue circa vesperam.

Nonnunquam etiam in principio febrium vomitum prouocare licet, vbi magna materiæ copia in ventriculo & vicinis locis continetur, cuius coctio nulla expectari potest, quæque cibos ingestos corrumpere & inquinare solet. Vomitúque sæpè ea reiiciuntur, quæ per aluum facilè expurgari non possunt. *Vomitoria.*

Vomitoria autem in *Inst. lib. 5. part. 1. sect. 1. cap. 12.* sunt exposita. Nonnulli hodiè asari rad. à ℥. ß. ad ℥. j. exhibent. Chymici

Chymici vitriolum album, salem vitrioli, medicamenta ex antimonio parata. Quæ tamen cùm non solùm primas vias euacuent, sed & totum corpus commoueant; iis cautè, & vt Hippocrates 1.*aphor.* 24. loquitur, προεξευλαβηθέντας, vti decet.

Purgantia. Purgantia quod attinet, quo tempore ea exhibenda sint, valdè controuersum est. Etsi enim vitiosi humores quouis febris tempore sui remotionem indicent: tamen non quouis tempore permittitur eos expurgare. Verùm oraculi loco, monente Galeno, 4. *de tuenda san. c.* 5. habendus est Aphorismus Hippocratis 22. *s.* 1. *Concocta maturaque purgare ac mouere oportet, non cruda: nec per initia: nisi materia turgeat; id quod rarò fieri solet.* Etsi verò alij aliter hunc aphorismum interpretantur: tamen, re diligenter pensitata, manifestum euadit, loqui Hippocratem solùm de febribus putridis, non verò de aliis morbis: & per crudos humores eos intelligere, qui ob putredinem ad purgationem inepti sunt in febribus putridis; coctos verò illos, qui ad purgationem apti redditi sunt:

voca

vocabulo cruditatis & coctionis à cruditate & coctione propriè dicta ad excrementitios humores translato.

Licet verò & aliæ quædam humorum ad purgationem præparationes, & in febribus, & citra febres, fiant: tamen coctionis nomen iis non competit, & distinguenda est coctio ab humorum præparatione. Coctio nimirum, de qua loquitur Hippocrates, est humorũ putridorum in meliorem & corpori minùs noxium statum deductio, & à sanguine bono separatio, vt facilius & commodius è corpore euacuari possint. Hinc coctio tantùm competit humoribus, qui in venis continentur, & sanguini permisti sunt. Qui verò in aliis locis consistunt, & sanguini permisti non sunt, quouis tempore purgari possunt. Hi nimirum humores, nisi ad mediocritatem quandam, quam quidem recipere possunt, sint redacti, & à bono sanguine separati, frustra & cum ægri damno eos purgare tentat Medicus. Neque enim purgantis medicamenti ductum sequuntur tum humores, neque naturam adiutricem habet Medicus. Vnde *Coctio humorũ.*

materia

materia saltem agitatur & turbatur, variáque excitantur symptomata; vel fortioris medicamenti vi vires deiiciuntur, & calidum natiuum absumitur & debilitatur.

Turgẽtes humores. Humores tamen turgentes euacuare licet absque coctione. Etsi enim hi nondum cocti sunt: tamen quia non solùm metus est, ne ad partem aliquam principem ruant, sed etiam quia tenues & in motu iam sunt, facilè ductum medicamenti purgantis sequuntur; & naturam Medicus habet adiutricem, quæ & ipsa interdum in principio tales humores cum commodo ægri euacuare solet. Per turgentes autem hic non saltem intelligendi sunt, qui ad nullam adhuc partem determinatam mouentur, sed illi etiam, qui licet ad partem aliquam ruunt, tamen mobiles adhuc sunt, & ita dispositi, vt facilè in aliam partem ruere possint, suoque modo adhuc vagi sunt, nondum verò in parte aliqua fixam sedem posuerunt.

Coctio autem, de qua hic loquimur, solius naturæ opus est, quæ vbi fortis fuerit, etiam vitiosis humoribus eam,

quam

quam recipere possunt, perfectionem inducit, vt in puris generatione videre est. Fitque hæc coctio solùm in febribus putridis. Dum enim in venis humores quasi feruent, musti instar, & praui bonis mixti sunt, & facilè separari non possunt: crudi dicuntur. Dum verò quasi deferbuerunt, prauique à bonis iam facilè separari possunt, cocti nominantur.

CAPVT VII.

De coctione & praeparatione humorum.

ETsi verò solius naturæ opus sit coctio humorum: Medicus tamen eam adiuuare potest per medicamenta, quæ vel calorem natiuum fouent ac roborant, vel impedimenta quædam, quæ naturam in concoquendo remorantur, tollunt, & excessus qualitatum ad mediocritatem redigunt. Atque posterioris generis medicamenta vulgò digestiua & concoquentia nominari solent, quæ scilicet humores calidos refrigerant, frigidos calefaciunt, siccos humectant, crassos attenuant, tenues incrassant. *Digestiua medicamenta.*

ſant,& ſi qui alij ſunt qualitatum exceſſus,eos ad mediocritatem redigunt.

Concoquentia humores bilioſos. Hinc bilioſi humores, quia ſunt calidi, medicamentis frigidis ſunt attemperandi,tenuitáſque eorum,ſi ſit nimia, ad mediocritatem aliquam deducenda, & inflammabilitas prohibenda. Præſtant hoc *cichorium, endiuia, ſonchus, ſcariola, acetoſa, borrago, bugloſſum, violæ, hordeum, ſemina refrigerantia maiora & minora, ſuccus citri, granatorum, ribes, acetum, ſpir. ſalis, vitrioli*, & ex his parata medicamenta.

Pituitoſos. Pituitoſi humores, quia ſunt craſſi, lenti, opus habent incidentibus & attenuantibus:qualia ſunt *radices aperientes, hyſſopus, betonica, agrimonia, capillus ♀, acetum, ſpir. item ſalis, vitrioli.*

Melancholicos. In humore melancholico etiam attenuantia neceſſaria ſunt,ſed quæ ſimul humectant : qualia ſunt *borrago, bugloſſum, polypodium, ſcolopendrium* & ſimilia.

Putredinem inhibentia. Quia verò in omnibus febribus his corruptio humorum adeſt, ea, quæ putredini reſiſtunt, etiam neceſſaria ſunt : qualia ſunt *acetum, ſuccus limonum,*

num, citri, granatorum, acetosæ, spir. salis, vitrioli.

Atque hæc, quæ de cruditate & coctione humorum dicta sunt, præcipuè in febribus continuis & acutis locum habent. Id quod ex ipso Hippocrate patet, qui, 1. *aphor.* 24. subiungit: *In morbis acutis rarò, & per initia purgante medicamento vtendum; idque diligenti cum præmeditatione facere oportet.* Et 2. aphor. 29. *Incipientibus morbis, si quid mouendum videtur, moue; vigentibus verò quiescere præstat.* Nimirum si materia turgeat in acutis, statim in principio euacuanda. Si verò non, coctio exspectanda est, qua peracta natura ipsa sæpissime humores vitiosos expellere solet. Quod nisi fiat, Medicus id exequi debet. Eadem tamen cruditas & coctio etiam in intermittentibus locum habet. Etenim cùm caussæ earum sedes sit in venis mesaraicis, venæ mesaraicæ verò etiam sanguinem sui generis elaborent & contineant: si sãguini illi alicubi humores vitiosi permisceantur, ac putrescere incipiant, cruditas adesse dicitur: Vbi verò iam ita

à natura illi humores victi sunt, vt facilè separari possint, coctio peracta est.

Etsi verò in intermittentibus singulis paroxysmis materiæ aliquid euacuatur: non tamen humor febrium talium fomes priùs totus euacuatur, quàm coctio humoris absoluta, ac vitiosi à bonis separati sint; id quod in quartanis sæpe longo tempore accidit. Nam etsi aliquid singulis paroxysmis expellatur: tamen, vt Galenus, *2. de differ. febr. c. vlt.* docet, superfluitates in parte, in qua febris fomes continetur, relictæ noui paroxysmi caussa sunt. Et frustra purgatio instituitur, priusquam ille etiam humor coctus & ad expurgationem aptus redditus sit, de quo in febribus intermittentibus dicetur.

Humorum præparatio. Cæterum præter hanc humorum coctionem & præparationem alia adhuc opus est, quæ, vbi humores iam cocti sunt, adhibenda. Cùm enim, vt purgatio feliciter expediatur, & vias apertas & humores mobiles esse deceat, si viæ sint obstructæ & aliqui crassi ac lenti humores adsint, viæ, per quas humores transire

transire debent, aperiendæ, & humores incidendi ac detergendi.

CAPVT VIII.

De sudoriferis & vrinam cientibus.

CÆterum quia natura materiam concoctam. plerumque per sudores expellit, vt vix vlla febris sine sudore rectè curetur ac cesset: Medicus naturam imitari debet, & corpore euacuato reliquias per sudorem discutere. Sunt autem sudorifera hodie vsitata, *carduus benedictus, scabiosa, fumaria, tormentilla, zedoaria, C.C. sambucus, lapis bezoar, Mithridatium,* & similia. Non autem exhibenda sudorifera, si crisis aliqua per aluum, vomitum, hæmorrhagiam narium instet, ne natura in opere suo turbetur. Exhibentur autem commodissimè eo tempore, quo natura ipsa humores mouere solet, quod fit vel ante paroxysmum, vel in fine eius. *Sudorifera.*

Per vrinam quandoque etiam pars materiæ febrilis euacuatur. Ideóque & diuretica post reliquas euacuationes interdum exhibenda: & eligenda ex iis *Vrinam mouentia.*

temperatiora, quæ humores ſimul attenuant, viáſque obſtructionibus liberant, vt *capillus* ♀, *aſparagus*, *agrimonia*, &c. Quæ frigida verò ſunt, maturè etiam vſurpari poſſunt, cùm ſimul etiam intemperiem calidam humorum & partium corrigant.

CAPVT IX.

De diæta in febribus putridis.

Diæta. TAndem diætam quod attinet, & quidem primò cibum ac potum, non tantùm in eo exhibendo ad vires, quæ eo refici debent, ſed & ad permittentia & prohibentia reſpiciendum. Nam cùm natura maximè in coctione vel euacuatione materiæ occupata eſt, ab illo opere ad cibi coctionem non auocanda. Hinc Hippocrates, 1. *aph.* 8. *Quando vis morbi eſt maxima, tenuiſſimo victu vtendum*: Et *ibid. aphor.* 11. *In ipſo paroxyſmo cibum adimere oportet: nam præbere noxium. Et cum per circuitum redeunt morbi, in ipſis acceſſionibus abſtinendum.*

Victus forma. In cibo verò in febribus exhibendo, obſer

obſeruanda forma, quantitas, qualitas & tempus. Victus forma triplex eſt, tenuis, mediocris, craſſa. Quæ cuilibet conueniat, ex virium cum cauſſa morbifica collatione colligendum, neque plus cibi exhibendum, quàm vires concoquere valeant, videndúmque, an vires plus poſſint ad cibum indicandum, quàm morbus ad prohibendum, vel contrà. Quantò enim magis in cauſſa morbifica oppugnanda occupata eſt natura, tantò minùs cibo oneranda: tantò verò magis occupatur in morbo oppugnando, quò ſtatus & paroxyſmus propior. Hinc Hippocrates, 1. aph.8. *Quando morbus in vigore fuerit, tum tenuiſſimo victu vti neceſſe eſt*, & 1. aph.7. *Cum itaque morbus peracutus eſt, extremos protinus labores habet, ſumméque tenuiſſimo victu eſt vtendum. Quum verò non eſt, ſed pleniorem victum licet exhibere, tantum de extrema victus tenuis ratione remittendum, quanto extremis morbus fuerit remiſſior.* Et *ibid.*10. *Quibus itaque vigor ſtatim futurus, tenuiter ſtatim alere oportet; quibus autem poſterius, & in ipſo vigoris tempore, & paulò ſub ipſum de vi-*

ctu demendum : Antea verò plenius alendum, vt ægrotus perferre queat. Secundum vires verò quomodo victus moderandus sit, docet Hippocrates, 1. aphor. 9. *Sed & ex ægroto coniecturam facere oportet, an is cum præscripto victu perstet ad morbi vsque vigorem, anne prius deficiat, impárque cum tali victu succumbat, quàm sedat morbus & obtundatur,* & 1. aph. 13. *Ieiunium senes non decrepiti ferunt facillimè; secundum hos, qui constantem ætatem agunt; minùs adolescentes; minimè omnium pueri, atque inter eos maximè, qui acriore sunt & viuidiore ingenio præditi.* Consuetudo etiam & vitæ genus in victu præscribendo considerãda.

Quantitas. Quantitas cibi etiam ex virium & morbi collatione colligitur: Cùm enim nunquam plus cibi exhibendũ sit, quàm concoqui possit: quo tempore natura in oppugnanda caussa morbifica est maximè occupata, minima cibi quantitas exhibenda: quod fit in statu.

Qualitas. Qualitatem cibi quod attinet, cùm is consideretur vel vt cibus, vel vt cibus medicinalis, priore respectu cibi eligendi sunt coctu faciles, boni succi, facilis distri

distributionis & minimè excrementitij: Si verò vt medicinalis consideretur, febri primò debet esse contrarius, & proindè frigidus & humidus, 1.*aph.*16. deindè caussis & omni excessui qualitatum in iis oppositus.

Tempus exhibendi cibi commodissimum est, vbi adest indicans, corpúsque cibis instaurari postulat, quod fit cum prior cibus concoctus est, nihilque adest, quod cibum sumere prohibet, puta pugna naturæ cum morbo. Ideoque in accessionibus abstrahere oportet, 1.*aph.*11. nisi virtus summè debilis sit & resoluta. *Tempus.*

Potus etiam in febribus habenda cura. Etsi enim faciliùs, quàm cibus, coquatur, & ex eo refrigerante mitescat calor, & siccitas prohibeatur: tamen videndum, ne natura eo oneretur, & coctio materiæ impediatur. Ideoque in intermittentibus in paroxysmo à potu, quantum fieri potest, abstinendum: In continuis verò, vbi æstus, sitis & virium debilitas vrgent, plus potus dandum. Cùm autem potus consideretur, non solùm vt potus, sed etiam vt medicinalis: *Potus.*

hinc fit, vt in aliis febribus, alioque tempore alij potus eligendi ſint. Potus, vt potus conſiderati, exhibendi ratio eadem eſt, quæ cibi. Quatenus verò vt alterans conſideratur, quò calor ſiccus intenſior, eò calidior potus vitãdus, & frigidior vſurpandus. Cauſſæ tamen ſimul habenda ratio, & ſæpe incidente & abſtergente potu, non ſolùm refrigerante opus eſt: & materia altiùs parti impacta refrigerantem potum non admittit. Aquæ frigidæ potus in acutis ſaltem febribus locum habet: in intermittentibus nunquam conuenit. Aqua ſæpe hordeo alteratur, quæ *decoctum & aqua hordei* appellatur. Potus loco etiam exhibentur *iulebi*, *aqua mulſa*, *oxymel*, *emulſiones*, *ſerum lactis*, *cereuiſia*, *vinum*. Verùm cum alij potus aliis febribus conueniant, de iis commodiùs in ſpecie in ſingulis febrium differentiis, quàm in genere, agi poteſt.

Aër. Aër in omnibus febribus ſit purus, frigidus potiùs, quàm calidus, ita tamen comparatus, vt attractus potiùs inſpiratione calorem febrilem temperet, non verò nudo corpori occurrẽs eius poros

claudat,

claudat, vaporumque discussionem & sudores prohibeat. Ideóque æger stragulis, sed leuibus, tegendus, vt calor ad ambitum corporis trahatur.

Somnus sit moderatus. Quies febre putrida laborãtibus commodissima est. Excrementa præter modum retineri non debent, sed suo tempore excerni. Affectus animi sint tranquilli, imprimis tristitia & ira vitentur. *Somnus, quies, excremẽta, animi affectus.*

CAPVT X.

De Putridarum febrium differentiis.

ATque hæc de Febribus putridis in genere dicta sint: restat, vt iam de iis in specie agamus. Principiò autem earum differentiæ paulò clarius explicandæ. Petuntur verò eæ imprimis à materia putrescente & loco putredinis. *Febrium putridarum differentia.*

Materiam quod attinet, oriuntur Febres putridæ vel à sanguine, vel à bile, vel à pituita, vel à melancholia. Quibus non sine caussa additur humor serosus, inprimis is ichor, qui malus est, putredinique facilè obnoxius, & vt sãguis ac reliqui humores facilius putrescant, facit. *A Materia.*

A sero. Vnde quidam in ea sunt sententia, Febres Ephemeras, quæ vulgò à spiritibus accensis fieri dicuntur, omnes à serosa sanguinis venosi aut arteriosi parte ebulliente prouenire: & multò magis synocham sine putredine: etsi spiritus vitales calefacti feruorem humori seroso primò conciliare possint. Iidem omnes Febres synochas seu continentes dictas, quæ nullas periodos habent, tam putridas, quàm non putridas, ab eodem humore aquoso & seroso, seu putrescente seu non putrescente, oriri docent. De quibus videatur *Tract. de Febribus.*

A sanguine. Quæ à sanguine oriuntur Febres, omnes continuitatem quandam æqualem seruant, & nec singulis, nec alternis, nec quarto die exacerbantur. *A bile, pituita, melancholia.* Quæ verò ab humore bilioso, pituitoso vel melancholico oriuntur, omnes suas periodos habent, seu sint continuæ, seu intermittentes.

Ab aliis causis. Præter has sunt aliæ febres, quæ licet exacerbantur, periodos tamen nullas certas habent. Tales sunt, quæ oriuntur à partium inflammatione, putredine, vermibus, lacte corrupto in infantibus, sanguine

ſanguine extra vaſa, imò chylo & ſanguine imperfecto in meſaraicis putreſcente.

Materia, è qua vapores putridi in febribus eleuantur, continetur vel in vaſis vel extra vaſa. Vaſa vel ſanguinem perfectum ferunt, vt vena caua & arteriæ, vel imperfectiorem, vt venæ meſaraicæ. In vena caua dum ſanguis putreſcit, oriuntur febres continuæ, quarum aliæ ſunt ſynochæ ſeu continentes; aliæ continuæ, nomine generis, & continuæ periodicæ nominatæ. Si in venis meſaraicis excremẽtitij humores putreſcant, intermittentes febres excitantur. Si verò ſanguis ille imperfectus in venis meſaraicis putreſcat, continuæ febres excitantur, ſed lentæ. *A Loco.* *Intra vaſa.*

Extra vaſa materia putreſcens & vapores putridos venis arteriiſque communicans febres continuas excitat. Tales ſunt primo ſymptomaticæ, quæ ex certarum partium inflãmationibus proueniunt. Deinde lentæ, quæ ex pertinacibus viſcerum obſtructionibus oriuntur. Tertiò, quæ ex partis alicuius vlcere, fiſtula, & omnino putredine excitantur; *Extra vaſa.*

tur. Quartò, ex lacte corrupto in infantibus, sanguine extra vasa putrescente, item catarrhi materia, vnde febres catarrhales.

Febres Comitatæ. Tandem sunt febres Comitatæ dictæ, quæ ex materia in venis putrescẽte excitantur, cuius partem cum natura vel è corpore expellit, id quod in diarrhœa, dysenteria, catarrho accidere solet; vel in partem aliquam protrudit, id quod in variolis, morbillis, doloribus vagis, angina, peripneumonia, phrenitide, erysipelate euenire solet: Febri alius morbus coniungitur.

CAPVT XI.

De Febre putrida continua primaria, & in specie de synocha.

Febris continua primaria. SEd vt iam in specie de febribus putridis, & primò de febre continua primaria agamus: Febris continua primaria est, quæ ad ἀπυρεξίαν, antequam planè soluitur, non peruenit; ortumque habet ex putredine humorum in venæ cauæ & arteriæ ramis maioribus. Cùm enim tum vapores putridi assiduò ad

cor

cor mittantur, etiam calor continuus excitatur. Vnde, antequam planè soluitur, ad ἀπυρεξίαν non peruenit, neque per interualla cum rigore aut refrigeratione reuertitur.

Sunt autem febres continuæ primariæ duplices: Aliæ sine vlla caloris remissione vel exacerbatione à principio ad finem vsque continuò durant: Aliæ verò sunt, in quibus quidem calor, antequam integrè febris soluitur, nunquam planè intermittit, certis tamen periodis intenditur. Priores appellantur συνοχοὶ πυρετοὶ, continentes febres: posteriores συνεχεῖς, seu continuæ nomine generis.

Febris Synocha putrida est febris, quæ sine omni remissione aut intensione à principio vsque ad finem affligit, à sanguinis in venæ cauæ ramis maioribus putredine orta. Etsi verò etiam ex vasis partium determinatarum febres cõtinuæ excitari possunt: tamẽ eæ symptomaticæ sunt. Etsi verè sint synochæ, quæ ex partis alicuius, vt vteri vitio, originem habent: tamen pars illa saltem occasionem dedit, inquinamento putrido communicato, vt sanguis in ve- *Synocha putrida.*

nis

nis maioribus putredinem conciperet. Sunt tamen febres è partibus determinatis ortæ plerumque continuæ periodicæ.

Ita etiam interdum in primis viis materia vitiosa in prima coctione collecta, quæ ad humorum aliquem, qui certis periodis moueri solet, nondum determinationem accepit, humores corrumpere & putredinem venæ cauæ communicare solet. Quæ febres plerunque malignæ sunt.

Caussa. Febres autem synochæ putridæ plerunque ortum habent à prohibita transpiratione & sanguinis ventilatione, ac fuliginibus calidis retentis, ob obstructionem venarum cum in cute, tum in partibus internis. Et putrescit in febribus hisce synochis sanguis alendo corpori destinatus, putrescénsque vapores calidos cõtinuò ad cor mittit. Vbi enim in venis calor præternaturalis ita accenditur, vt natura amplius sanguinem regere non possit, putredinem concipit, & corrumpitur. Neque opus est, vt sanguis putrescens statim in alium humorem mutetur. Sanguis enim suapte natura

tura etiam ad putredinem aptus eſt, videmúſque eum in inflammationibus in pus mutari, non verò in bilem abire; quod cur in venis fieri non poſſit, nihil obſtat. Et præcipuè ad putrediné ſuſcipiendam aptus eſt ichor ſanguinis, & ob ichorem ſanguis in primis putredine corripitur; quod accidit, cum vapores, qui tranſpirare debebant, in venis retinentur. Non tamen totus ſanguis putreſcit, ſed partes eius aliquæ, quæ quãdiu à bono ſangine non ſeparantur, cruditas adeſſe dicitur: quæ poſtea per coctionem à bono ſanguine ſeparantur, qua peracta Natura euacuationem inſtituit, per quam ſanguis ad priſtinam illam puritatem redit.

Differentia. Eſt autem triplex ſynochus, ὁμότονος ſeu ἀκμαστικὸς, cum febris in eodem ſtatu permanet, quando ſcilicet tantum humoris quotidie putreſcit, quantum diſcutitur: ἀναβατικὸς, vel ἐπακμαστικός, cum calor accreſcit continuò, plúſque materiæ accenditur, quàm diſcutitur: παρακμαστικὸς, cum plus diſcutitur, quàm corrumpitur, & inde càlor ſemper decreſcit. Deinde ſi ſanguis, qui putreſcit, planè

planè temperatus ſit,ſynocha ſanguinea in ſpecie nominatur: ſi autem ſit calidior, qui bilioſus appellari ſolet, ſynocha bilioſa dicitur.

Signa diagnoſtica. Cognoſcitur autem hæc febris, primò ex eo, quod à principio ad finem vſque ſine vlla exacerbatione & mutatione durat. Deinde quod pulſus eſt magnus, vehemẽs, celer, frequens, inæqualis & inordinatus. Et quidem in Synocha à ſanguine temperato ſigna plethoræ adſunt: calor tangenti multus & vaporoſus, minúſque moleſtus & acris apparet, quàm in aliis febribus, & alia ſigna, quæ in ſynocha non putri conſpiciuntur, adſunt. Signis tamen quibuſdam Synocha putris à non putri diſtinguitur. Calor enim in putri eſt acrior, quam in non putri. In putri vrina eſt rubra, craſſa ac turbida, ſine ſedimento, & cruda aut parùm cocta in principio; Pulſus putredinis notas exhibet, & omnia ſymptomata, quàm in non putri, ſunt grauiora.

Synocha bilioſa eos corripit, qui ſanguinem bilioſum habẽt; calórque, quàm in Synocha à ſanguine temperato,

to,eſt acrior;ſitis magis moleſta eſt,vrina eſt tenuior & acrior, & alia ſigna, quæ febribus bilioſis ſunt affinia, conſpiciuntur.

Prognoſtica. Eſt autem hæc febris inter putridas ſimpliciſſima & curatu facillima. Et pura quidem rarò ſeptimum tranſit, notha etiam ad decimum quartum extenditur,citiúſque vel tardius finitur,prout ſigna coctionis citius vel tardius apparent. Vrina verò alba in ſynochis mala eſt. Omnium tutiſſima eſt, quæ σύνοχος ἀπαρακμαστικὸς nominatur:poſt hanc conſiſtens, ἀκμαστικὸς: periculoſiſſima eſt, quæ perpetuò increſcit & ἐπακμαστικὸς, appellatur, quæ facilè in cauſum degenerat. Et quò pauciora ſunt mala ſymptomata, eò melius ſperandum: quò plura,eò plus periculi portenditur.

Indicationes. Tota verò curatio conſiſtit in cauſſæ ablatione & caloris febrilis alteratione. Sanguis ergo vt copia peccans minuendus:pori cutis aperiendi,cauſſis obſtructionis ablatis. Calor febrilis temperandus. Si vires, quod plerunque accidit,fortes ſint,victu tenui vtendum.

Vena ſectio. Itaque vena ſtatim(præmiſſo tamen, ſi.

si opus sit,clystere, vel leniente aliquo medicamento) in cubito aperienda, & quantum vires ferunt, sanguinis euacuandum. Et audacius,quàm in vlla alia febre,in hac sanguinem mittere licet.

Pharmacia. Sanguine euacuato,vt coctio faciliùs absoluatur, vtendum iis, quæ calorem temperant, obstructiones liberant, & putredinem inhibent; *Succus* nimirum *acetosæ,limonum, citri*, & ex iis parati syrupi,& conseruæ, *syr. acetosus s.oxymel s. oxysaccharum simpl.spir.vitrioli* cum aquis refrigerantibus, *semina quatuor frigida maiora* exhibenda.

In primis verò danda opera, vt obstructio pororum cutis, quæ plerunque huius febris caussa est,tollatur; id quod commodissimè præstat oxymel & mulsa diluta,quæ ad extremas corporis partes facilè feruntur, lentósque & crassos humores attenuant. Oxymel verò simul putredini resistit.

Coctione peracta Antiqui aquam frigidam propinabant,eiúsque tantum bibendum offerebant, vt non solùm calor febrilis extingueretur, sed & materia iam cocta per vomitum, aluum vel sudores

dores euacuaretur. Verùm in nostris regionibus ægri aquæ frigidæ potioni nó ita assueti sunt, & plurima inde metuenda incommoda. Ita nec natatio in aqua frigida, quæ etiam Antiquis vsitata erat, corporibus nostris conuenit.

Coctione absoluta plerumque natura criticè materiam corruptam euacuare solet: quod si non fiat, à Medico, purgantibus exhibitis, id præstandum.

Victus in hac febri sit tenuis; quoniam & sanguis abundat, & morbus est breuior: sitque is refrigerans & humectans, simúlque crassos humores attenuandi & viscidos detergendi vim habens. *Diæta.*

CAPVT XII.

De Causo seu febre ardente.

CVm verò inter febres cótinuas sæpe Causi & febris ardentis fiat métio, etiam hîc, quid ea sit, explicandum. Est autem causus non febris aliqua differentia, sed modus potius qualitatem caloris febrilis exprimens. Nomen verò causi sumitur interdum generaliter *Febris ardens.*

&

& minùs propriè; interdum specialiter & magis propriè. Generaliter, pro quacunque febre, cuius calor est vehementior; in specie verò pro febre, quæ duo habet signa pathognomonica, calorem ingentem, & sitim magnam atque inextinguibilem. Causus tamen propriè & in specie ita dictus rursus duplex est, legitimus seu exquisitus, & nothus. Legitimus is est, qui duo ista signa semper & euidenter coniuncta habet; Nothus, in quo ista signa sunt minùs vehementia.

Febres ardentes quæ. Ex quibus apparet, febres ardentes & propriè ac in specie dictas esse febres continuas, & quidem à bile ortas. Atque ita causus seu febris ardens propriè dicta est febris continua, biliosa, & quidem vel synocha biliosa, de qua modò tractauimus, vel tertiana continua, de qua proximè dicetur.

Signa diagnostica. Signa pathognomonica, vt dictum, duo sunt, calor vehemens ac vrens, & sitis inextinguibilis, etsi ægri biberint: & quò exquisitior est causus, eò signa hæc sunt maiora. Sitis tamen nonnihil interdum retunditur, si tussicula accedat,

cedat, quæ humores è vicinis partibus attrahit.

Συνεδρεύοντα verò signa plurima sæpe concurrunt: vt lingua sicca, aspera, nigra, vigiliæ, delirium. Respiratio quoque fit difficilis, densa, magna, efflantque ægri continenter os aperiendo, vt calidi spiritus faciliùs exhalent.

Febres autem hæ si puræ sint, diu non durant. Natura enim calorem tam vrẽtem ac vehementem, ac symptomata, quæ febrem hanc comitantur, vehementia diu ferre non potest. Et quidem plerumque septimo die terminantur, interdum 9.11.14. Nothæ verò diutius protrahuntur. Omnes autem periculosæ sunt, secundum Hippocratem, 4. *aphor.*43. *Febres, quæcunque non intermittentes tertio die fortiores sunt, magis periculosæ sunt.* Aliæ tamen aliis sunt periculosiores, pro caloris & symptomatum vehementia ac virium robore. Et quò maior est recessus à naturali statu, eò febris est periculosior. Hinc si senex ardenti febre corripiatur, quod tamen raro accidit, id lethale est, vt habet Galenus, 1.*aphor.*14. Non minus periculosè *Prognostica.*

decum

decumbunt, qui in aëre frigido valdè vruntur: qui ſi nec vires validas habent, nec ſigna coctionis apparent, fieri non poteſt, vt ſeruentur, vt idem Galenus, 11. *meth. med. cap.* 9. ſcribit. Quibus ſi accedant ſymptomata vehementia, eò periculoſior morbus erit, ſiue illa ſint pathognomonica, ſiue ſuperuenientia. Si tamen ex reliquis ſignis conſtet, eſſe febrem ardentem, & abſit ſitis, etiam hoc periculoſum eſt. Nam ægrum vel delirio teneri, vel appetentem ventriculi facultatē emori ſignificat. Vrinæ etiam nigræ malæ ſunt; vt & tenues, crudæ, vel alia mala indicia habentes.

Bonum autem eſt, ſi æger morbum facilè ferat; ſymptomata non ſint vehementia; ſi facilè ſpiret; ſi nullam partem internam dolere ſentiat; ſi dormiat; ſi ſomno iuuetur; ſi corpus æqualiter calidum ſit & mollè; ſi lingua non ſit adeo arida; ſi vrina bona. Quod ſi iam, ſignis coctionis apparentibus, cum virium robore, in die critico, larga è naribus hæmorrhagia accidat, proculdubio æger euadet. Eſt enim proprium, ſi quid aliud, purarum febrium ardentium, vt

per

per sanguinis effusionem sanentur. Aliquando tamen & per sudores, alui deiectionem, vomitum, & abscessus iudicantur. Verùm prognostica plurima de febribus ardentibus extant apud Hippocratem, *in Prognosticis, Prorrheticis & Coacis prænotionibus*, & exposita sunt etiam non pauca *in Instit. lib. 3. part. 3.*

Qua ratione autem curandæ sint febres ardentes, & ex iis, quæ de synocha putrida biliosa dicta sunt, patet, & quæ de tertianæ continuæ curatione dicentur, patebit. *Curatio.*

CAPVT XIII.

De febribus continuis periodicis in genere, & de tertiana continua.

ALterum Febrium putridarum cōtinuarum genus, quod in specie continuas appellant, eas febres complectitur, quæ quidem continuò durant, nec vllam intermissionem habent, antequam planè soluuntur, certis tamen periodis exacerbantur; vnde & continuæ periodicæ & proportionatæ appellantur. *Febres continuæ periodicæ.*

Caussa earum. Vt autem continentes febres ortum habent à sanguine corpori nutriendo dicato: ita continuæ periodicæ, sicut & intermittentes, proueniunt ab humore excrementitio & cacochymia. Itaque continuæ periodicæ in eo conueniunt cum continentibus, quod vtriusque febris caussa in vena caua continetur; cum intermittentibus verò, quod vtræque ab humore excrementitio proueniunt. Differunt autem à continentibus, quod illæ à sanguine alimentario, hæ ab humore excrementitio ortum habent: ab intermittentibus verò, quod materia continuarum periodicarum caussa in secunda coctione generatur, & in vena caua continetur: materia vero intermittentium caussa in prima coctione, aut certè iis in locis, quæ citra epar sunt, & ad perfectam sanguificationem destinata non sunt, continetur. Materia nimirum febrium continuarum periodicarum generatur in organis secundæ coctionis, si ipsa quacunque de caussa non rectè perficitur. Tunc enim vitiosi humores in secunda coctione generati cum san-

guine in venas mittuntur, qui ibi putrescentes febres has continuas periodicas excitant.

Quæ materia cùm non solùm sanguini confusa sit, vt in intermittentibus, sed ex ipsa prima origine ei verè permista, Natura eam etiam ante coctionem expellere non potest, & proinde febris à principio continuò durat. *Continuitatis ratio.* Exacerbationes tamen statis temporibus habent hæ febres, quia ab organis secundæ coctionis noua materia harum periodorum caussa suppeditatur, & quidem ferè ab epate; vnde & tertianæ continuæ sunt frequentissimæ. *Exacerbationes.*

Cognoscuntur hæ febres in genere, quod nunquam ad ἀπυρεξίαν deueniunt, certis tamen periodis exacerbantur, & remittunt. Neque exacerbationem frigus, horror vel rigor antecedit, neque remissionem sequitur sudor. *Signa.*

Sunt autem febrium harum tres species. Aliæ enim alternis diebus exacerbantur, & à bile ortum habent, dicunturque tertianæ continuæ: Aliæ singulis diebus, quæ à pituita proueniunt, & *Differentia.*

quotidianæ continuæ vocantur: Aliæ quarta die, & à melancholia ortum habent, appellantúrque quartanæ continuæ.

Tertiana continua. Primò tertiana continua est febris putrida, à sanguine cacochymico bilioso in vena caua putrescente ortum habens, continua quidem, sed tertio quoque die magis affligens.

Caussa. Caussæ huius febris sunt omnia illa, quæ cacochymiam biliosam in venis cumulare, cumulatæque putredinem inducere possunt, quales supra sunt propositæ.

Signa. Febris hæc cognoscitur ex eo, quod febris ipsa est continua, sed tertio quoque die exacerbatur. Adsunt etiam alia febrium continuarum & ardentium signa & symptomata.

Prognostica. Quid verò de euentu sperandum sit, ex iis, quæ de ardentium febrium prognosticis dicta sunt, patet.

Curatio. Indicationes & Curationem quod attinet febris hæc, si sit pura, cùm sit maximè calida & ardens, & caussa eius calida & sicca, maximam refrigerationem, simulque humectationem postulat,

postulat, & plus quidem, quam vlla alia febris. Humor ipse quidem euacuationem indicat; sed cruditas plerumque eam prohibet. Si autem febris sit notha, simul ad humorem, qui bili permiscetur, respiciendum: symptomatis quoque, si vrgeant, occurrendum.

Venæ sectio. Itaque vena, modò vires id permittant, aperienda, quo modo & pars aliqua humoris vitiosi euacuatur, & sanguis ventilatur, simúlque à nobilioribus partibus reuellitur. Et Natura ipsa quandoque sanguinis euacuationem per nares in principio harum febrium instituere solet, qua febris imminui solet. Aperienda autem vena in cubito in principio statim, aut certè in augmento, & sanguis satis copiosè pro ratione virium euacuandus.

Lenientia. Purgationem verò, nisi materia turgeat, instituere non licet. Vt aluus tamen & primæ viæ, etiam ante venæ sectionem, euacuentur, summè necessarium est. Medicamenta autem, quæ id præstant, sint frigida & humida, non calida; aut si sint ca-

Alterantia. lida, frigidorum admistione temperentur.

Postea alterantia, refrigerantia scilicet & humectantia, exhibeantur, quæ simul humorem ad coctionem à Natura instituendam præparant; qualia sunt, *syr. acetosus s. oxymel s. dilutius, oxysacchara s. syrup. acetosæ, acetosellæ, acetositat. citri, granator. acid. endiuiæ, violarum, cichorij, ribes*; *semina 4. frigida maiora, portulacæ, lactucæ*; *flores nymphææ, santalum*; *aqua hordei, acetosæ, endiuiæ, cichorij, fragorum, nymphææ, portulacæ, spec. diamargariti frigid.* & similia. Quibus & ad putredinem sistendam & inflammationem prohibendam spir. vitrioli & salis addi possunt. Commendatur & nitrum præparatum. Si pituita admixta sit, aperientia & attenuantia addenda, qualia sunt, *radices fœniculi, asparagi, graminis*, & ex iis parata medicamenta.

In bile porracea & æruginosa Ioh. Langius, *lib.3.epist.1.cap.4.* Crystallum commendat.

Topica. Ad calorem temperandum etiam Topica vtilia sunt; vt epithemata, olea, vnguen

vnguenta è refrigerantibus parata, quæ cordi, epati, dorso applicantur. Videndum tamen, ne iis pori cutis claudantur, & transpiratio prohibeatur. Ideoque ante statum vix vsurpanda, & non, nisi vbi calor per totum corpus æqualiter diffusus est. Et commodius est, si calida, quàm si frigida applicentur.

Concocta materia, vt Natura ad expulsionem stimularetur & roboraretur, ac materia vel per aluum, vel per sudorem expelleretur, frigidam copiosè bibendam exhibebant Antiqui, vt docet Galenus, 9.*meth.cap.*5.*&* 4.*de rat.vict.in acut. t.*12.

Purgatio. Si autem post coctionem Natura euacuationem non instituat, à Medico ea tentanda, *syrupo rosarum & violarum solutiuo, pulpa tamarindorum, manna, rhabarbaro, tryphera Persica.* Quæ scammonium recipiunt, non sunt exhibenda. Aliquando tamen aliquid *electuarij rosati Mesuæ, de psyllio & de succo rosarum* admiscere licet.

Vrinam cientia. Ad vrinam mouendam vtilis est in hisce febribus *emulsio sem.* 4. *frigid. ma-*

ior. cum sero lactis caprini, vel aqua hordei & fragorum, aut cum decocto rad. petroselini parata.

Sudorifera. Commodè etiam sudores cientur medicamentis conuenientibus, quæ infrà de febribus malignis proponentur.

Diæta. Diæta sit tenuis: sed prout morbi status fuerit propior vel remotior, sit tenuior vel crassior. Cibus autem & potus refrigerandi & humectandi vim obtineāt: vnde ptisana vtilis cibus est in hisce febribus; reliqui condiantur succo citri & granatorum. Potus sit aqua hordei, vel aqua cocta cum succo citri vel granatorum & saccharo, vel cereuisia tenuior. Aër sit frigidus, & si talis non sit natura, arte paretur.

Si bili pituita admista ac febris tertiana continua seu ardens notha sit, sanguis mittendus parciùs: In præparatione humorum ea, quæ pituitam attenuant, addenda. Purgantibus admiscendus agaricus.

CAPVT

CAPVT XIV.

De Quotidiana continua.

QVotidiana continua, Barbaris Latica dicta, quod quendam latentem & abſconditum habeat calorem, eſt febris quidem continuò durans, ſingulis tamen diebus exacerbationem habens, à cacochymia pituitoſa in vena caua proueniens. *Quotidiana cōtinua.*

Febris enim huius cauſſa eſt pituita ſanguini in vena caua permiſta, ibique putreſcens. Et proinde incidunt in hanc febrem, qui ſunt ætate, natura & corpore humidiore, pueri & infantes, vt & ſenes, & qui habitu ſunt corporis craſſiore, ac crapulæ & otio deditì, & in locis humidis habitant, non verò iuuenes & bilioſi. *Cauſſa.*

Signa febrium continuarum periodicarum & in hac febre adſunt. Exacerbatio autem plerumque fit circa veſperam. Calor primò mitis apparet, paulò poſt tamen fit acrior, & modò deliteſcere, modò augeri videtur, ob pituitæ, quæ putreſcit, craſſitiem. Pulſus non *Signa.*

sunt ita celeres & frequentes. Vrina, vt in aliis continuis, non est tam ignea & rubra, sed crassior. Nec alia symptomata, vt in febribus ardentibus, sunt tam vehementia.

Prognostica. Quantum ad euentum. 1. Febris hæc ob humoris crassitiem est longa & curatu difficilis, & propterea periculo non vacat. Ac quò pituita est crassior, eò est pertinacior & longior. Vnde non terminatur ante diem quadragesimum vel sexagesimum, & principium ante vigesimum non absoluitur. 2. Minus tamen diu durat, in qua plures euacuationes accidunt. Longior etiam est pura, quàm quæ bilem admistam habet. Et quò peiora adsunt symptomata, quóque virtus est debilior, eò est periculosior. Quæ si abfuerint, salus speranda est. 3. Ob febris diuturnitatem & epatis debilitatem, plerumque ægri tandem in cachexiam & hydropem incidunt.

Curatio. Curationem quod attinet, febris hæc plus periculi habet ob caussam, quàm ob calorem. Ideóque cum à pituita pẽdeat, ea calefacienda, attenuanda,

da, incidenda, & postea concocta & præparata euacuanda. Viriumque, & in primis ventriculi ac epatis, habenda est ratio.

Principiò ergo ventriculus & primæ viæ euacuentur clysteribus vel lenientibus medicamentis; vel vomitu materia in ventriculo hærens reiiciatur. *Lenientia.*

Etsi verò caussa huius febris sit frigida; quia tamen sanguini permista est, & putrescit, sanguinis aliquid vena secta detrahi potest, si vrinæ sint rubicundiores & crassiores, viresque & ætas consentiant, vt natura oneris parte leuetur. *Vena sectio.*

Postea præparatio & coctio materiæ tentanda attenuantibus, quæ non valde calefaciunt. In principio ergo vtendum *syr. acetoso s. melle rosato, oxymelite s. syr. de hyssopo, de betonica, cum aq. vel decocto capill.* ♀, *asparagi, graminis, fœniculi, hyssopi*, & ex iisdem plantis paratis aliis medicamentis, *spir.* item *vitrioli* & *salis*. *Præparantia & alterantia.*

Vbi aliqua coctionis signa apparuerint, lene aliquod pituitam purgans exhibendum *ex agarico, foliis senæ*, & similibus. *Purgantia.*

libus. Hinc ad fortiora præparantia & purgantia accedendum, atque ita materia, quæ vna vice coqui & euacuari non poteſt, per vices præparanda, coquenda & euacuanda. Et quia rarò pura datur quotidiana continua, ſed vel bilis vel melancholia admiſta eſt, etiam ad hos humores reſpiciendum, & cichorium, fumaria, borrago & rhabarbarum ac folia ſenæ addenda.

Vrinam cientia & ſudorifera. Poſtquam maior materiæ pars euacuata, reliquiæ per vrinam & ſudores medicamentis hiſce ſcopis conuenientibus euacuandæ ſunt.

Roborãtia. Cum verò morbi diuturnitate imprimis ventriculus & epar lædantur, viſcera hæc roboranda ſunt *trochiſcis de abſinthio, de rhabarbaro, de roſis*; *ſpeciebus aromatici roſati, diaxylaloës.*

Diæta. Victus ratio ſit attenuans, incidens & abſtergens. Cibi ergo ſint boni ſucci, facilis coctionis & pauci excrementi. Piſces in hac febre non conueniunt. Cibi condiantur petroſelino, fœniculo, thymo, hyſſopo, ſatureia, roremarino, cinamomo. In principio plenius nonnihil alendum, vt æger ad ſtatum

morbi

morbi perdurare possit; statu verò appropinquante de victu sensim demendum. Si tamen cruditates in ventriculo & primis viis adsint, victu & cibo parciore primis tribus diebus eæ absumi & imminui possunt; postea victus ratio, qualem diximus, institui potest. In principio æger à vino abstineat, & vtatur eius loco hydromelite: si tamen consuetudo id postulet, detur vinum tenue & aquosum. Conuenit & cereuisia tenuis. Apparente iam coctione vinum tutiùs conceditur, quo concoctio adiuuatur, ventriculus roboratur, & humores per vrinam educuntur.

De Febre Epiala.

Ad febres continuas pituitosas refertur & πυρετὸς ἠπίαλος, febris epiala, quæ quidem & ipsa cõtinua est & quotidiana, à reliquis tamen quotidianis eo differt, quod ægri eodem tempore simul rigorem & calorem percipiunt, calórque & frigus simul per minimas vniuersi corporis particulas dispersus est, vt docet Galenus, *de inæq. intemperie, c.* 8. *&* 2. *de differ. febr. cap.* 6. *Febris epiala.*

D 7 Gale

Caussæ. Galenus, *loco modò allegato*, hanc febrem ex acida & vitrea pituita putrescente deducit. *Libro* tamen *de inæquali intemper. cap.* 8. amaram bilem addit. Vnde etiam, quod calor & frigus simul percipiuntur, in vno loco in bilis & pituitæ permistionem refert, in alio, in pituitam vitream, cuius pars putrescens calorem, reliqua nondum putrescens rigorem excitet. Platerus tamen epiálas ad intermittentes refert, statuitque eas generari, cum intermittentes febres eodem die coincidunt, frigusque vnius, antequam calor alterius febris cessauit, incipit: vel etiam quando intermittentes cum continuis concurrunt, calorque continuarum semper perseuerat, accedente verò febre intermittente fit horror & frigus.

Curatio. Curatio huius febris ab aliarum febrium pituitosarum curatione nõ multùm differt: nisi quod fortiora attenuantia & incidentia requiruntur; cùm maior humoris in hac febre sit frigiditas & cruditas, quàm in aliis febribus. Etsi quoque humor ipse fortiora purgantia requirere videatur: tamen vires debiles

debiles ea non ferunt, ideoque per ἐπί-κρασιν euacuatio instituenda.

De febre Syncopali.

Deinde ad has febres pituitosas pertinet etiam febris Syncopalis humorosa Barbaris dicta, in qua humorum pituitosorum & crudorum maior, quàm in aliis febribus pituitosis, est copia, & præterea coniuncta est oris ventriculi debilitas, vnde ægri facilè, imprimis febre incipiente, in syncopen incidunt. *Febris syncopalis.*

Febris curatu difficilis est, cùm ægri ob virium imbecillitatem & imminentem syncopen necessarias euacuationes non ferant. Et imprimis si pulsus sit paruus, debilis & inæqualis, febris hæc valde periculosa est. *Prognosticum.*

Commodissimè verò fit euacuatio per frictiones, vt docet Galenus, 12. *method. med. cap.* 3. clysteres, & lenientia ac primas vias sine reliquorum humorum commotione euacuantia medicamenta. *Curatio.*

Primis viis euacuatis præparatio humorum & euacuatio, vt in aliis febribus pitui-

pituitosis, instituenda, & medicamenta ad syncopen necessaria simul adhibenda.

Diæta. Cibi sint pauci, tenuis substantiæ, coctu faciles & minimè pituitam generantes, iique sæpius exhibeantur. Potus sit vinum, quod nutriendi, calefaciendi, attenuandi vim habet, nec pituitam auget. Est & vtile hydromel, in quo hyssopus ebullierit.

CAPVT XV.

De Quartana continua.

Quartana continua. TAndem Quartana continua est febris continua, cuius calor quidem continuò durat, quarto tamen die intenditur, à melancholia sanguini permixta in vena caua putrescente ortum habens.

Caussa. Caussa nimirum est humor melancholicus in vena caua putrescens: vnde omnia, quæ melancholiam generare, in vena caua cumulare & putrefacere possunt, huius febris caussa sunt.

Signa diagnostica. Cognoscitur ex calore cõtinuo quarto die inualescente, absque tamen frigore,

gore, horrore aut rigore præcedente, vel ſubſequente ſudore. Pulſus initio eſt paruus, tardus & ſubmerſus, poſtea magnus, plenus, & celerior, quàm in intermittente, qui in ſtatu magis intenditur.

Eſt verò hæc febris omnium rariſſima, verùm periculoſa, & intermittente quartana longè periculoſior, víréſque valde deiicit. Extenditúrque hæc febris ſæpe ad diem quadrageſimum & vltra. *Prognoſtica.*

Curatio eadem ferè inſtituenda, vt in quartana intermittente. Et quia humor febris cauſſa in vena caua continetur, & ſanguini in vena caua permixtus eſt, initio ſtatim, præmiſſis iis, quæ primas vias euacuant, venæ ſectio inſtituenda. Poſtea melãcholia præparãda & coquenda. Parciùs tamẽ calefacere & attenuare oportet, quàm in intermittentibus, plus verò humectare, & addere, quæ feruorem continuum humoris putreſcentis mitigant, qualia bili aliàs conueniunt. *Curatio.*

Præparato humore purgatio inſtituatur, & purgantia exhibeantur poſtridie

die exacerbationis, quæ primò ſint leuiora. Quod ſi natura nullam criſin inſtituat, fortiora poſtea exhibenda.

Poſſunt & poſt coctionem vrinam cientia & ſudorifera exhiberi; ſed minus calida, quàm in intermittente. Et cùm vires valde deiiciantur in hac febre, confortantia ex *borragine*, *bugloſſo*, *meliſſa*, *fl. tunicis*, *anthos*, *citro*, *confectione alchermes* & ſimilibus parentur.

Diata. Diæta inſtituatur, vt in Quartanis intermittentibus. Victus tamen ſit tenuior, & magis refrigeret, quàm in intermittentibus: cùm & calor ſit maior, & ſtatus propior. Vini ὀλιγοφόρυ vſus etſi concedi poſſit, tamen ſit parcior, quàm in intermittentibus. Et ſi calor ſit maior, planè à vino abſtinendum.

CAPVT XVI.

De febribus Symptomaticis.

Febres Symptomatica. PRæter hactenus explicatas febres continuas primarias, dantur adhuc aliæ febres continuæ, quæ Symptomaticæ & Accidentes nominantur, quod alij cuidam morbo primario accidant; quod

quodque,vt symptoma morbum sequitur, tollitúrque ad morbi ablationem: ita & hæ febres alios morbos sequuntur,iisque sublatis cessant. Vnde etiam Antiqui,vt docet Galenus, 4.*aphor.*73. eos saltem febricitare dicebant, qui sine inflammatione, aut alio morbo ægrotabant: qui verò propter lateris,aut pulmonis, aut alterius cuiusdam partis inflammationem febricitabant, non febricitantes appellabant, sed pleuriticos,aut peripneumonicos,aut hepaticos, aut similibus aliis nominibus nuncupabant.

Earum differentia. Est autem Febrium harum non vnum genus.Præcipuum & frequentissimum est, quod partis alicuius, præcipuè interioris, & cordi vicinæ,aut quæ cùm corde consensum habet, inflammationem sequitur, cùm è sanguine in partem inflammatam effuso putrescente vapores cordi communicantur, idque calefaciunt:id quod in pleuritide, peripneumonia,angina fieri vulgò docetur. Verùm etsi planè negandum non sit, à partium harum & aliarum inflammationibus febres symptomaticas excitari posse,

posse, idque satis febres inflammationibus vulneratis partibus accidentibus superuenientes doceant: tamen, si rem diligenter perpendamus, non omnes febres, quæ vulgò pro symptomaticis habentur, reuerà tales sunt, sed primariæ.

Febres comitata. Accenditur enim primò sæpe in vena caua humorum putredo, vnde febris continua primaria excitatur: verùm cùm Natura onere vitiosorum humorum grauata eos, quantum potest, è vasis maioribus, quasi publica & regia sede, ad minores venas & priuatas corporis partes depellere soleat, sanguis cum humoribus vitiosis in partes illas effusus inflammationem excitat. Atque id ex eo patet, quod Febris ferè inflammationem præcedit, non sequitur; & sæpe materia ex vna parte in aliam transit, vnde morborum commutationes fiunt. Vnde à Platero rectè febres hæ potiùs Comitatæ, quàm symptomaticæ dicuntur. Et tales febres comitatæ sunt non solùm eæ, quæ inflammationem alicuius partis habent comitem; sed & eæ, quibus alia mala coniunguntur, nimirum

rum diarrhœa, dyſenteria, petechiæ, variolæ, morbilli, dolores vagi, arthritis, catarrhi. Hæc enim mala omnia oriuntur, vbi Natura onere vitioſorum humorum grauata partem aliquam è vaſis protrudit.

Huius generis etiam febris eſt, quam eryſipelas, Germanis *Roſe* dicta, comitatur. Non enim ex φλογώσει & incendio partis externæ febris oritur, ſed febrim malum hoc comitatur. Vbi enim ſanguis tenuior, & calidior in vaſis quacunque de cauſſa incaleſcit, putreſcit & corrumpitur, prauamque qualitatem acquirit, id quod imprimis ex ira & terrore accidit, Natura irritata eum ad partem aliquam corporis externam protrudit. Vnde & malum hoc cum horrore inuadit, & dum materia exteriora petens glandulas ſub alis & inguinibus inuadit, aliquid agitati humoris ibi hæret, & dolor ac tumor ibi percipitur, donec tandem in crure vel alio loco externo ſeſe affectus prodit, qui ex calore, dolore, & colore roſeo agnoſcitur. *Eryſipelas ſeu Roſa.*

In eo tamen Platero non aſſentimur, quod

quod Febres iſtas omnes ſimplices & puras continuas abſque putredine eſſe ſtatuit. Putredinem enim, vt de aliis non dicamus, ſatis arguunt vrinæ, quę cruditatis & coctionis notas, vt in aliis febribus putridis, exhibent. Et natura nunc ſymptomaticè, nunc criticè materiā ſibi moleſtam expellit; non verò ſolùm per inſenſibilem tranſpirationem, vel madorem, quod in ephemeris & ſynochis ſine putredine accidere ſolet, expellit.

Differentia. *Febres phlegmonodes.* *Febres Typhodes.*

Febrium harum, quæ ſiue ex partium inflammatione oriuntur, ſiue eam habent comitem, aliæ dicuntur φλεγμονώδεις, quæ ex ſanguine præcipuè oriuntur, quæ verò ex eryſipelate vel inflammatione ἐρυσιπελατώδει oriuntur, τυφώδεις πυρετοὶ nominantur.

Febres Lipyria.

Pertinet huc & λειπυρίας πυρετὸς, febris valdè ardens, in qua interiora omnia quaſi vruntur, exteriora verò frigent; & quidem toto morbi decurſu. Oritúrque hæc febris ex vehementi alicuius partis interioris, imprimis ventriculi, inflammatione vel eryſipelate, ſanguine & ſpiritibus ad locum inflammatum concurrentibus.

Secun-

Secundum febrium ſymptomaticarum genus eſt, quod lentam appellant, quæ non ex viſceris alicuius inflammatione, ſed ex latente obſtructione & putredine, id eſt, ex materia extra vaſa in viſceris alicuius ſubſtantiam effuſa, aut certè in capillaribus vaſis per viſceris ſubſtantiam diſperſis impacta putreſcẽte, viſceriſque ſubſtantiam labefactante ortum habet; vnde tanta copia, ſicut cum in vaſis patentioribus materia cõtinetur, vapores ad cor tranſmitti nequeunt. Atque ita febris lenta excitatur, quæ propterea etiam inæqualis eſt, nec certum ordinem ſeruat. *Febres Lenta.*

Febris hæc omnium mitiſſima, nulloque graui ſymptomate ægro moleſta eſt, ita vt æger ſæpe ſe ægrotare non putet. Interim vires collabuntur, vt æger vix progredi poſſit, corpúſque ex alimento non reficitur, ſed ſenſim contabeſcit, vnde nonnunquam pro Hecticа habetur hæc febris. Ideoque vbi huius febris aliqua ſuſpicio adeſt, imprimis hypochondrium & hypogaſtrium diligenter perquirenda, & an tumoris alicuius ſenſus in iis deprehendatur, inue

inuestigandum. Putredinis tamen etiam quædam indicia in vrinis & pulsu apparent.

Diuturnior autem est hæc febris, & reliquarum continuarũ terminos transgreditur, & sæpe nec die 40. finitur, nec priùs desinit, quàm impactus visceri humor absumitur.

Febris ex viscerũ putredine. Tertium febrium symptomaticarum genus est, quod ex visceris alicuius putredine & corruptione oritur, è quo putridi vapores per venas insertas cordi communicantur, illud calefaciunt, Febrémque continuam excitant, qua corpus sensim extenuatur & contabescit. Estque hæc Febris nunc mitior, nunc vehementior, prout putredo maior vel minor est. Accidit hoc frequentissimè in putredine pulmonis in phthisicis. Ita etiam compertum est, omentum, mesenterium, vterum, aliásque partes putredine correptas, atque inde febrem excitatam fuisse. Eodem modo è fistulis ad interiora penetrantibus, febre lenta excitata, nonnullos contabuisse obseruatum est.

Quartum febrium symptomaticarum

rum genus est, cùm vel ex lacte corrupto, quod sæpe in infantibus accidit, vel ex sanguine alicubi extra vasa putrescente, vel ex vermibus putridi vapores cordi communicantur, illúdque calefaciunt, & febrem excitant.

Febres ex lacte corrupto, sãguine putrescente, vermibus.

Huc referri potest & febris illa ex cruditate, quæ infantibus ex ἀδδηφαγίᾳ familiaris est, cum hypochondriorum tumore & inflatione, quam Germani *das Berkgespan*, nominare solent, ex colluuie crudorum humorum in ventriculo & vicinis locis collectorum, qui putrescere incipiunt, & in flatus mutantur.

Cognoscuntur autem febres symptomaticæ propriè dictæ ex eo, quod partium priuatarum affectus sequuntur. Et primum quidem genus harum febrium ex eo cognoscitur, quod partis alicuius inflammationem sequitur: sicut contrà febres comitatæ dictæ priùs apparent, & cum horrore vel rigore inuadunt, quibus posteà febris accidit.

Signa diagnostica.

Lentæ autem illæ febres cognoscuntur ex calore lento, cum quo notæ putredinis in vrina & pulsu apparent. Vi-

nibus ſanandis competunt, etiam hîc locum habent. Quia tamen interdum pro ratione partis affectæ, curatio variat, pars affecta diligenter attendenda: De quo in particularium affectuum curatione dicetur.

Lentæ febres, cùm ex pertinaci obſtructione viſcerum ortum habeant, aperientibus, attenuantibus, & detergentibus opus eſt. Et eligenda medicamenta, quæ cuilibet parti appropriata ſint, viſcerumque tonum, qui plerumque labefactatur, roborent. Per interualla tamen lenis purgatio interiicienda. Nec negligenda ſuo tempore diuretica. Extra quoque, ſi locus affectus id ferat, topica emollientia & diſcutientia applicanda.

Si ex partis alicuius corruptione & putredine febris ſymptomatica proueniat, curatio ea inſtituenda, quæ partium internarum vlceribus & fiſtulis conuenit.

Si ex lacte vel ſanguine corrupto, vermibus, vel cibis crudis & corruptis ortum habeat, danda opera, vt eæ cauſſæ conuenienti modo, vel vomitu, vel abluen

abluentibus & euacuantibus medicamentis tollantur, simúlque putredini & calori febrili resistatur.

In comitatarum febrium curatione non minùs ad ipsam febrem, quàm morbum coniunctum spectandum, motúsque naturæ non impediendus, ne humor vitiosus in corpore retentus maius periculum afferat. Itaque etsi inflammationem incipienté prohibere non modò vtile sit: tamé simul humor mali caussa euacuandus; id quod plerumque commodissimè fit venæ sectione, quæ simul & euacuationem & reuulsionem præstare potest. Vtile tamen fuerit etiam primas vias euacuare; cum non raro materia in iis colligatur. Et cum materia plerumque tenuis sit, & sæpissime ad ambitum corporis tendat, non raro etiam malignitatis particeps sit, commodissimè per sudorem expellitur. *Comitatarum febrium curatio.*

CAPVT XVII.

De febribus Intermittentibus in genere.

POst continuas febres Intermittentes iam explicandæ sunt. Etsi verò Antiqui *Febres intermittentes.*

tiqui intermittentis febris nomen latiùs extendebant, & id omnibus febribus, quæ aliquam caloris mutationem habent, & nunc exasperantur, nunc remittunt, & ita etiam continuis periodicis tribuebant: Vsus tamen postea obtinuit, vt eæ solùm febres intermittentes dicerentur, quæ aliquando desinunt, & ad ἀπυρεξίαν perueniunt.

Earum caussa proxima.

Intermittentium verò febrium caussa proxima est vapor putridus, ex humorum excrementitiorum putredine eleuatus, non continuò, vt in continuis, sed per interualla quædam ad cor missus, idque præter naturam calefaciens.

Qui autem fiat, quod vapor putridus non continuò, sed statis temporibus ad cor mittatur, sanè obscurum est. Ad eius rei verò explicationem cùm non parum faciat notitia loci, in quo putredo primùm accenditur, atque vnde vapores putridi cordi communicantur, quem Galenus focum seu fomitem appellat, *2. de diff. febr. cap. vlt. & 15. meth. med. c. 4.* is primum explicandus est. Cùm autem præter instituti nostri rationem sit, varias ac dissentientes hac de re Medicorum

eorum opiniones recensere, breuiter sententiam, quam veriorem putamus, recensebimus. Focus autem seu fomes & locus, in quo materia febrium intermittentium caussa generatur, sunt venæ mesaraicæ, in quibus materia, quæ singulis paroxysmis excitandis sufficit, tẽpore interualli generatur. Idque multa, quæ circa intermittentes febres accidunt, testãtur: Nausea scilicet, vomitus, cardialgia, præcordiorum tensio & dolor, circa ventriculum intumescentia, oris amaritudo, singultus & alia. In intermittentium enim febrium initiis bilis sincera sæpe maxima copia vomitu reiicitur, quæ è venis remotioribus hoc modo euacuari non potuit; & circa iecoris caua libræ pondere post mortem repertam fuisse testatur Fernelius. Bile hac reiecta sæpe febris cessat; quod indicio est, eam febris caussã & in primis viis collectam fuisse. Quod & fomenta initio paroxysmi hypochondriis imposita, horrorem & rigorem mitigantia, probant. Materia autem hæc in venis mesaraicis sæpe diu, antequam febrem producat, cumulatur; Vbi verò putre-

Focus febriũ intermittentium.

ſcere, efferueſcere & moueri incipit, calore in totum corpus diffuſo febrem excitat: Quæ vbi diſcuſſa eſt, calor febrilis & paroxyſmus ceſſat, & febris deſinit tamdiu, donec noua materia, quæ ſimiliter ſuo tempore putreſcat, genita ſit.

Cauſſa febrium intermittentiũ etiã in vena caua cõtinetur.

Etſi verò materia febrium intermittentium cauſſa in venis meſaraicis & primis viis generatur: tamen in iis non tota ſubſiſtit & concluſa manet, ſed venæ cauæ & arteriis communicatur cùm in paroxyſmo, tum extra paroxyſmum. Neque hîc occultos & cœcos ductus, per quos vapores putridi in paroxyſmo cordi communicentur, quærere neceſſarium eſt, cùm ductus ſatis manifeſti dentur. Nam venæ portæ rami in ſubſtantiam epatis inſeruntur, & horum oſcula cum vena caua communionem habent; & arteriæ à corde progreſſæ in ventriculo, inteſtinis, liene & alibi venis meſaraicis coniunguntur. Non tamen primùm & ſolùm in paroxyſmo materiam febrilem venis communicari, ſed etiam ſubinde partem eius aliquam continuo illo, qui eſt à meſa

mesaraicis ad epar, commeatu, ad eas deriuari, credibile est; vnde etiam à Galeno, 1. *de cris. cap.* 7. & aliis Medicis febris passio venosi generis appellatur. Idque primò patet satis manifestò ex vrinis, quæ cruditatis & coctionis notas euidentes in intermittentibus exhibent. Hinc etiam accidit, vt tempore paroxysmi vrinæ sint laudabiles & sanorum similes; cum humor vitiosus tunc à natura è venis versus ambitum corporis protrudatur, & ita sanguis in venis fiat purior, qui tempore interualli iterum à vitioso humore è foco febris communicato inquinatur. Idem patet ex iis, quæ initio paroxysmi & tempore illo, quod Græci ἐπισημασίαν nominant, accidunt. Nam tum spontaneæ lassitudines, pandiculationes, pulsuum compressio & alia accidunt, quæ materiam iam febrem excitaturam in vasis illis communibus, venis & arteriis, moueri & quasi turgere indicant.

Humor iste vitiosus, partim in venis mesaraicis, partim in vena caua cumulatus, cum suo tempore putrescit,

Natura stimulata atque irritata, sæpe per varias vias, initiò quidem per vomitum & aluum, postea verò per sudores & vrinas sensibiliter eum euacuat, vt & per poros cutis ac insensibilem transpirationem in vapores & halitus resolutum discutit. Cùm enim humor ille vitiosus sanguini exactè permistus non sit, sed saltem confusus, Natura eum facilè à bono sanguine separare potest, & propterea eum singulis paroxysmis excutit: quo discusso, cùm ampliùs vapores putridi cordi non communicentur, febris etiam cessat, & ἀπυρεξία sequitur.

Caussa recursus paroxysmorum.

Quia autem, quàm diu febris durat, in foco μίασμα aliquod & inquinamentum seu σηπεδονῶδες περίττωμα relinquitur, & præterea ἀσθενειότης & imbecillitas in parte adest, necessarium est, humorem ad eam affluentem, etsi bonus sit, & ab inquinamento ac relicto illo excremento, quasi fermento, inquinari, & ob partis debilitatem corrumpi, atque ita nouam futuri paroxysmi materiam generari. Durántque & tamdiu redeunt paroxysmi, donec illud μίασ-

μα

μα & περίττωμα σηπεδονῶδες è foco planè excutiatur, & debilitas eius partis tollatur. Vero tamen ſimile etiã videtur, materiam febris cauſſam non totam ſimul in primo paroxyſmo putreſcere, ſed eius partem, quæ putredini apta eſt, in reliquis reliquam, donec tota tandem abſumatur.

Ex his patet, vbi materia cauſſa febrium putridarum generetur, quomodo paroxyſmum excitet, per quas vias euacuetur, & quomodo materia, noui paroxyſmi cauſſa, iterum generetur; atque ita cauſſa paroxyſmorum & recurſus febrium intermittentium explicata eſt. Quæ autem cauſſa ſit, quod ſtatis temporibus hæ febres redeant, aliæ citius, aliæ tardius; alia iam quæſtio eſt, eaque intricatiſſima, quam mouere, quàm ſoluere, facilius eſt. Vt verò aliorũ opiniones, quæ plurimæ ſunt, hîc non recenſeamus, eam ſaltem, quæ nobis, quãtum in hac humanæ mentis caligine in re obſcuriſſima diſpicere poſſumus, probabilior videtur, proponemus. Et primò quidem dari tales periodos febriũ, ipſa experientia docet, qua conſtat, fe-

Cauſſa periodorum.

bres alias tertio, alias quarto die redire, & sæpe non solùm horam, sed & momentum inuasionis idem exactè obseruare; etsi paroxysmi vel anticipare, vel tardius redire interdum certis de caussis possint. Caussam verò, cur statis temporibus paroxysmi redeunt, ex humorum diuersitate petendam censemus. Qui enim effectus, vt Valleriola ait, in vno quopiam rerum genere inueniuntur, qui perpetuò rei conueniunt, & paribus modis fiunt, in quodcunque tandem corpus & tempus inciderint, hi ad propriam substantiam eius, à quo fiunt, referendi sunt. At per certos quosdam dies recursus facere, accessionésque proritare, & perpetuò humoribus conuenit, & recursus huiusmodi paribus semper interuallis (nisi aliunde ordinis periodorum peruersio consequatur) fiunt. Itaque ex humorum tali vel tali natura erit, vt recursus eiusmodi fiant. Nimirum periodorum & febrium intermittentium caussæ sunt humores excrementitij, bilis, melancholia, pituita: & quæ febres tertia die redeunt, ab humore bilioso proueniunt;
quæ

quæ quarto, à melancholico; quæ singulis, modò non sint tertianæ duplices, à pituitoso.

Non tamen simpliciter ex humoribus caussa periodorum deduci potest, sed quatenus ij peculiarem qualitatem seu ex putredine seu corruptione acquirunt, ob quam certo tempore quasi efferuescunt, & moueri incipiunt. Cùm enim effectus hic definitus & determinatus sit, qui in omnibus indiuiduis eodem modo sese habet, determinatam etiam ac definitam & in omnibus indiuiduis eodem modo sese habentem caussam habeat, necesse est. Quæ cùm nec membrorum dispositio, nec humorum quãtitas (videmus enim, etsi materiæ copia decrescit, ac paroxysmi fiunt breuiores, nihilominus eos stato tempore redire) aut humoris qualitas manifesta, crassities, visciditas, tenuitas, vel similis aliqua, quæ variari solet, qualitas esse possit: meritò ad peculiarem & propriam qualitatem ac naturam humoris confugiendum. Quæ etiam vbi mutatur, ipsius febris typus mutatur. Dum enim bi-

lis mutatur in melancholiam, febris, quæ tertio antea die recurrebat, iam quarto inuadere solet. Atque hæc qualitas etiam postea in humore, cessante putredine, & ab ea pendente febre, manere potest. Vnde, vt Fernelius, *de febribus*, *cap.* 10. testatur, cruciatus colici, articulorum dolores, & similes morbi post diuturnas tertianas & quartanas orti, etiam statas periodos obseruant, ob dispositionem illam, quam ex humorum putredine seu corruptione conceperunt.

Si quis tamen non ex sola corruptione istam occultam proprietaté deducere, sed ad eius generationem etiam caussas cœlestes concurrere statuere velit, cum eo non multum pugnarim. Videmus enim, præcipuè circa solstitia & æquinoctia, febres tales, præcipuè diuturniores, incipere & terminari.

Ordo paroxysmorum.

Etsi verò febres statas periodos obseruant: tamen obseruatur in iis etiam quædam differentia. Nam interdum paroxysmus eodem planè tempore redit: aliquando sequens paroxysmus citiùs; quàm prior, recurrit, qui typus appellatur

pellatur προληπτικός: aliquando verò sequens paroxysmus tardiùs, quàm prior, redit, & nominatur ὑστερητικὸς typus. Et quidem nunc per totum morbi decursum talis typus obseruatur, & sæpe à principio febris vsque ad integram solutionem omnes paroxysmi anticipant vel postponunt: nunc verò in aliquibus fit anticipatio, in aliquibus postpositio vel eodem tempore recursus.

Accidere autem anticipationem plerique dicunt, cum humores ob aliquod in victu erratum augentur, aut mouentur medicamentis, ira, motu & similibus caussis. Tardius autem redire, dum materia imminuitur, vel crassior redditur. Quod quidem, vbi typus cõsuetus mutatur, ita fieri posse, vt non negamus: ita cum febris aliquem typum vel προληπτικὸν, vel ὑστερητικὸν semper obseruat, caussa potiùs ex humoris diuersitate petenda videtur. Etsi enim bilis suo modo corrupta tertianæ periodi, melancholia quartanæ caussa sit: tamen bilis & melancholia secundum corporum & temperamentorum diuersitatem nonnihil sæpe variat. Hinc etiam accidit, vt licet illud

Anticipationis & postpositioni caussa.

illud fermentum putredinale, vel qualitas occulta bili inducta, sit caussa tertiani circuitus, melancholiæ inducta quartani: tamen secundum humoris differentiam fieri potest, vt horis aliquot citiùs vel tardius illa humorum efferuescentia accidat.

Longitudinis paroxysmorũ caussa.

Longitudinem verò & breuitatem paroxysmorum quod attinet, pendet ea ex copia vel paucitate materiæ, dispositione humorum ac corporis. Humor enim copiosus lõgioris paroxysmi caussa est, quàm paucus. Ita quoque crassus longiorem periodum parit, quàm tenuis; cùm tardius, quàm tenuis, discuti possit. Si vires corporis sint robustæ, quæ facilius id, quod molestum est, expellere solent, quàm debiles: breuior fit paroxysmus. Corporis quoque constitutio rarior, vtpote ad materiæ discussionem aptior, caussa est breuioris paroxysmi; densior longioris. Atque vbi omnes caussæ, quæ breuem paroxysmũ efficiunt, concurrunt, fit is breuissimus: vbi omnes, quæ longum producunt, adsunt, fit longissimus: vbi quædam caussæ, quæ breuem paroxysmum efficiunt, adsunt,

adſunt, quædam deſunt, fit paroxyſmus medio modo ſeſe habens.

Cauſſæ remotiores febrium intermittentium.

Atque hæc de cauſſæ proximæ, quæ febres intermittentes excitat, natura, loco, & motu dicta ſint. Cauſſæ verò remotiores, & quæ ad iſtius materiæ in venis meſaraicis generationem & putrefactionem faciunt, ſunt cibus & potus non boni ſucci, ſed humoribus vitioſis ſuæ naturæ reſpondentibus materiam præbentes; ventriculi praua diſpoſitio, ob quam cibi bileſcunt, vel aceſcunt; aëris conſtitutio intemperata. Etſi enim in diuerſis corporibus diuerſi humores naturaliter generentur: tamen ſi magna ſit cauſſarum euidentium vehementia, etiam in diuerſi temperamenti corporibus eoſdem humores & ab iis pendentes morbos ea producere poteſt.

Differentiæ.

Differentias febrium Intermittentium quod attinet, pendent eæ à diuerſitate humorum. Tot enim ſunt febrium intermittentium ſpecies, quot humorum, à quibus producuntur. Sunt autem ſecundum vulgarem ſententiam tres illi excrementitij humores, bilis, pituita, melan.

melancholia, atque ita tres febrium intermittentium species, biliosa, pituitosa & melancholica, quas differentias tertianam intermittentem, quotidianam intermittentem, quartanam intermittentem nominare solemus. Et quidem si humores illi sinceri sint, febres etiam puras generant; si misti, nothas: Et quæ ex bile sincera fit febris, tertiana pura nominatur; quæ verò à bile flaua cum alio humore mixta prouenit, tertiana notha dicitur.

An detur quotidiana. De quotidiana tamen intermittente res non ita plana est. Fernelius enim hanc omnium esse rarissimam, & quæ vix ex sexcentis vna obtingat, febrésque intermittentes, quæ quotidie affligunt, plerumque potiùs tertianas duplices esse statuit. Platerus verò hanc febrem planè negat. Et omnino cùm Galenus, 8. *meth. med. cap.* 5. duplicem saltem cruditatem constituat, vnam nidorosam, alteram acidam: duobus etiam febrium generibus saltem materiam præbere posse videntur, biliosis & melancholicis. Etsi enim pituita quædam datur, quæ κατ' ἐξοχὴν, humor

humor crudus appellatur: tamen cùm illa valde frigida sit, vix putrescere & febrem excitare potest.

An verò plures dentur febrium circuitus, & an præter tertianas, quartanas, & si habentur, quotidianas, etiam dentur febres, quæ vltra quartum circuitũ extendantur, dubium est. Galenus equidem eas non vidit. Hippocrates tamen & alij etiam Medici obseruarunt, dari febres, quæ quinto, sexto, septimo, octauo, nono die demum reuersæ sunt. Quæ autem horũ circuituum caussa sit, valde obscurum est. Alij è diuersa bilis & melancholiæ constitutione caussam horum circuituum petunt, atque Andreas Cæsalpinus, *artis medic. lib. 2. cap. 15.* quintanas ad bilem, septanas ad melancholiam refert, statuitque, tales rariores typos species esse simplicium typorum interpolata accessione vna aut pluribus, & quintanam esse tertianæ speciem, in qua dies tertia est sine paroxysmo, septanam esse quartanæ speciem interpolata accessione diei quarti. Plerique verò horum circuituum rationem ex varia humoris melancholici cum aliis

An dentur febres quintana, &c.

aliis mistura petunt. Verùm etsi satis probabile sit, febres has omnes, vtpote longiorem periodum habentes, ab humore melancholico prouenire: tamen mistura humorum opus esse non videtur; cùm nullus humor detur, qui melancholiæ mixtus, tardioris, quàm ipsa, periodi caussa sit. Ipsi enim humores & melancholici & biliosi non semper sunt eiusdem generis; & propterea corruptio etiam, quam patiuntur, non semper eadem est: vt mirum non sit, effectus quoque, qui ab iis proueniunt, non semper esse eosdem. Et vt in morbis epidemiis interdum raræ & mirandæ humorum corruptiones accidunt: ita in febribus intermittentibus etiam tale quid accidere posse, absurdum non est.

Signa diagnostica.

Febres intermittentes non difficulter cognoscuntur. Febres enim istæ ad ἀπυρεξίαν perueniunt, statisque periodis, & quidem, vt Galenus, 1. *ad Glaucon. cap.* 5. 2. *de crisib. cap.* 3. & 2. *de differ. febr. cap.* 5. docet, cum rigore, vel horrore, vel frigore redeunt. Etsi enim febres interdum occurrunt, quæ videntur

tur intermittentes, ac cum nullo rigore, horrore, vel frigore inuadunt: reuera tamen tales non ſunt, ſed lentæ & obſcuræ continuæ, aut ſi ſunt reuera intermittentes, non puræ illæ ſunt, quarum ideam Galenus propoſuit, ſed nothæ.

Prognoſtica. Febres autem hæ minus periculoſæ ſunt, quàm continuæ, & rarò, niſi vires vel ætatis ratione, vel alia de cauſſa ſint deiectæ, aut error in diæta committatur, ſunt lethales; cum tempore ἀπυρεξίας, & vires colligere, & neceſſaria medicamenta adhibere liceat.

Indicationes & curatio. Curationem harum febrium in genere quod attinet, cùm earum cauſſa in venis meſaraicis colligatur & generetur, putredinem concipiat, & hinc in totum corpus diffundatur, tandemque per inſenſibilem tranſpirationem vel ſudores diſcutiatur; cauſſa verò recurſus febris ſit, vt Galenus, 2. *de. diff. febr. cap. vlt.* docet, duplex in corpore vitioſa διάθεσις, vna inquinamentū quoddam aut σηπεδονῶδες περίττωμα, ex præcedente paroxyſmo relictum, al-

tera

tera membri excrementitios humores generantis debilitas: quid in qualibet intermittente febre agendum ſit,facilè hinc patet.

Purgantia. Nam cùm initium generationis & corruptionis humorum febrem producentium ſit in primis viis,danda opera, vt humor vitioſus expurgetur, antequam reliquum ſanguinem corrumpat, & vitioſam diſpoſitionem ac debilitatem parti inducat. Verùm cautè in iſtis euacuationibus procedendum; cùm non omnium febrium intermittentium eadem ſit ratio. Nam cùm ille humor vitioſus & excrementitius febris cauſſa in meſaraicis ſanguini immiſtus ſit,etiam cruditas & coctio quædam ſuo modo neceſſaria eſt, qua humores vitioſi à bonis ſeparentur & ad euacuationem apti reddantur. Idque ſæpe breui tempore in febribus bilioſis accidit; & humor bilioſus aliàs ad motum ſatis aptus eſt.In quartana verò humor contumacior eſt, & propterea de conſilio Galeni, 1. *ad Glauc. cap.* 11. non facilè vllum forte medicamentum ab initio exhibendum.

Et

Et omnino ſudorifera tutò non exhibentur, niſi priùs euacuationes præceſſerint. Si enim multi vitioſi & excrementitij humores adhuc in primis viis conſiſtant, facilè fieri poteſt, vt ſudoriferis intempeſtiuè exhibitis, ij ad alias nobiliores partes detrudantur, & variorum, ac grauium, & qui plus periculi, quàm ipſa febris, afferant, malorum cauſſa fiant. *Sudorifera.*

Venæ ſectioné quod attinet, ea quidem à cauſſa febrium intermittentium primaria, quæ in venis meſaraicis generatur, & maximam partem hæret, non indicatur: quia tamen interdum ſanguis ſimul abundat, qui facilè corrumpi, & à vitioſis humoribus inquinari, atque à natura à febre debilitata ſatis regi, ſi copioſior ſit, nõ poteſt; & progreſſu morbi ſubinde aliquid peccantis materiæ in venam cauam tranſit ac ſanguini permiſcetur: habet quandoque locum venæ ſectio; quæ tamen non mox initiò & ante primarum viarum euacuationem inſtituenda eſt. *Vena ſectio.*

Si euacuationibus hiſce febris non tollatur, danda opera, vt cauſſæ recurſus

paro

paroxyſmorum tollantur, & propterea duo agenda reſtant, vt ſcilicet illa diſpoſitio & debilitas partis vitioſos humores generantis tollatur, quod fit alterantibus, quæ ſimul humoris vitium emendant; & inquinamentum illud, ac μίασμα ex humorum putredine relictum diſcutiatur. Et quidem ab inquinamento illo & paroxyſmos pendere, & eo ſublato febres ceſſare, vel ex eo patet, quod, dum à natura id ad ambitum corporis è venis expellitur, & circa labia, nares & alias faciei partes puſtulæ excitantur, *vvann der Mundt oder die Baſe auſzchlaeget*, febris ceſſat.

Febrifuga. Tollitur autem præcipuè ſudoriferis. Sunt tamen & alia quædam medicamenta, & Medicis & vulgo nota, quæ paroxyſmos febriles tollũt, & propterea febrilia, πυρετάγωγά etiam, & ſpecifica febrifuga appellantur, quæ tamen non ſudores mouent, ſed alio proculdubio modo illud μίασμα, & per conſequens paroxyſmum, auerruncant, qualia vulgo recenſentur puluis è cochlearum teſtis vſtis, è cõchis margaritiferis ſeu

ſeu matre perlarum calcinata, ex cancris fluuiatilibus & præcipuè eorum oculis, qui ita dicuntur, paratus, & ſimilia. Quo autem modo hoc præſtent, ab autoribus non explicatur. Vt, quid mihi videatur, dicam, talia medicamenta præcipitatione quadam vim illam efferueſcendi & paroxyſmum excitandi in humoribus tollere videntur. Quò & opiata pertinere videntur. Tutò tamen talia non exhibentur, niſi humores vitioſi, & qui cauſſæ antecedentis rationem habere poſſunt, priùs tollantur. Aliàs enim, qui à natura in paroxyſmo ſtimulata expelli poterant, in corpore relinquuntur, & poſtea cachexiæ, hydropis, icteri, doloris colici, & aliorum grauium malorum cauſſa fieri poſſunt.

Applicantur etiam extra quædã medicamenta ad febres intermittentes tollendas, ex telis aranearum, oleo aranearum, & veſicatoriis quibuſdam, quæ proculdubio id, quod præſtant, μίασμα, & inquinamentum illud febrile extrahendo & euacuando præſtant. *Topica.*

F CAPVT

CAPVT XVIII.

De Febribus intermittentibus in specie, & primò de tertiana intermittente.

Tertiana Intermittens. POstquam de febribus intermittẽtibus in genere egimus, de iisdem iam etiam in specie agendum. Inter eas frequentissima est tertiana Intermittens, quæ à bile in venis mesaraicis putrescente ortum habet.

Differentia eius. Est autem febrium harum quædam differentia. Nam primò bilis ipsa, è qua febres hæ generantur, non est eiusdem generis. Interdum enim est bilis naturali illi, quæ in vesicula postea colligitur, similis, aliquando verò præternaturalis, viridis vel æruginosa, qualis etiam à febricitantibus interdum per vomitum vel aluum reiicitur. Deinde bilis vel sola putrescit, vel alium humorem habet admixtum, pituitam vel melancholiam. Illa puram, hæc notham tertianam constituit. Differunt etiam ratione durationis. Nam si paroxysmi vltra 12. horas non extendantur, tertianæ puræ solent nomi

nominari;si verò paroxysmus vltra 12. horas extendatur, non ampliùs exquisitæ seu puræ tertianæ, sed vel tertianæ simpliciter vel nothæ appellantur. Et quarum paroxysmus vltra 24. horas extenditur, tertianæ extensæ dicuntur. Accidit autem hoc ob humoris vel tenuitatem aut crassitiem,vel copiam aut paucitatem.Quò enim bilis est tenuior vel paucior, eò citiùs discutitur: quò verò crassior aut cum crassis humoribus mixta, vel copiosior,eò diutius durat paroxysmus.

Caussæ autem huius febris omnes sunt, quæ bilem excrementitiam generare valent, intemperies nimirum calida & sicca, aëris constitutio calida, calidorum ciborum potúsque, vt & medicamentorum vsus, vigiliæ, inedia, labor & exercitium nimium. Etsi verò & in epate bilis flaua generari possit: tamen sæpissime etiam primæ coctionis & mesaraicarum venarum vitio generatur. Siue ergo cibi, siue ventriculi vitio multa bilis in ventriculo generetur, & cum chylo ad venas mesaraicas deducatur, ibique *Caussa.*

cumuletur, & tandem putrescat: febris accenditur.

Caussis bilem generantibus si coniungantur caussæ pituitam & melancholiam generantes, fiunt tertianæ nothæ.

Signa diagnostica puræ tertianæ.

Inuadit autem hæc febris statim, si sit pura, cum rigore quasi carnem pungente. Deinde vbi rigor cessat, mox sequitur calor multus, acer & mordax, atque in vigore æqualiter quoquo versum extenditur, vnde ægri spiritū multum ducunt, sitique cruciantur. Pulsus in principio paroxysmi sunt parui, debiles, tardi ac rari; increscente verò paroxysmo mox fiunt vehementes, veloces, frequentes atque aliquo modo duri, & omnis inæqualitatis, præterquam febrilis, expertes. Vbi ad statum paroxysmus peruenit, ægérque bibit, vapor multus per cutem erumpit, superuenit bilis vomitus, qui tamen etiam sæpe mox post rigorem accidere solet, venter soluitur, biliosa minguntur, vel etiam plura horum eueniunt. Postea sudor sequitur vaporosus & calidus in toto corpore, pulsúsque est velox, magnus,

magnus, vehemens, qualis eorum, qui ex motu incaluerunt. Vrina est subrufa vel subflaua, & paulò post nebulam albam, vel æneorema habet. Paroxysmus vltra 12. horas non durat. Præcesserunt etiam vel adsunt caussæ, quæ bilem generant.

Notha verò tertiana cognoscitur è caussis, quæ non puram bilem, sed simul vel pituitam, vel melancholiam generant. Calor non est ita acris, vt in pura tertiana, sed mitior, neque statim per vniuersum corpus diffunditur. Neque etiam soluitur hęc febris flauæ bilis vomitu vel sudore, sed quidam vapores in declinatione exeunt: & si qui sudores erumpunt, ij vel non sunt vniuersales, vel si sunt vniuersales, febrem tamen non tollunt. Vrina non ita ignea est, vt in pura tertiana, & coctionis signa in ea tam citò non apparēt. Pulsus initio durus est, & durities illa indies augetur vsque ad paroxysmum septimum, deinde sensim fit mollior, & vrinæ quoque magis coctæ apparent. Paroxysmus sæpe ad horas 18. & plures extenditur: interdum tamen, si scilicet materia sit pau- *Notha.*

cior & virtus fortis, etiam intra 12. horas terminatur. Terminatur ferè non ſeptem periodis, ſed ſæpe vſque ad 14. interdum ad 20. vſque pertingit.

Sunt autem febres hæ inter omnes putridas minùs periculoſæ, 4. *aphor.* 43. Et quæ ſunt puræ, non diu durant, ſed ſeptem circuitibus iudicantur ad ſummum. 4. *aphor.* 59. Nonnunquam etiam tribus aut quatuor paroxyſmis terminantur. Tertianæ verò nothæ vt ſunt frequentiores, ita longiùs durant. Etſi enim, ſi materia ſit pauca, & medicamenta neceſſaria maturè exhibeantur, nonnunquam quinto vel ſeptimo paroxyſmo terminantur: tamen plerumque vix quatuordecim paroxyſmis terminantur, & ſæpe ad 40. diem extenduntur, nonnunquam etiam ad menſes ſex durant, & in vitia epatis vel lienis deſinunt, vel etiam ab iis fouentur.

Prognoſis. Etſi verò tertianæ plerumque periculo vacant: tamen interdum pernicioſæ fiunt. 1. ſi aliquis error vel ab ægro, vel à medico committatur. 2. ſi humor, quem Natura expellere conatur, in membrum

brum aliquod præcipuum decumbat. 3. si humor sit valde tenuis, putridus, vel prauus. 4. si humor tenuis crassum admixtum habeat, eumque moueat ac succendat. 5. si humor crassus à calore fusus, aut in partem aliquam decumbat, & vel periculosum catarrhum, vel asthma, vel arthritidem excitet, aut vterum in consensum trahat. 6. si malignam qualitatem humor acquirat.

In curatione autem febris huius, vt & in aliis, respiciendũ ad febrem, caussam, & virtutem. Febris refrigerantia indicat & humectantia. Eadẽ & bilis, vt caussa, requirit; quæ simul euacuari postulat. Si tamen alius humor admixtus sit, alterantia, præparantia & euacuantia, quæ ille humor requirit, admiscenda. Et quia focus materiæ est in venis mesaraicis, humor vitiosus inde, antequam bonum sanguinem inquinet, euacuandus, & si opus sit præparandus. Postea etiam alterandus, & partis vitiosos humores generantis dispositio corrigenda. Tandem danda opera, vt inquinamentum illud putredinosum sudoriferis discutiatur. *Indicationes & curatio.*

Purgatio. Primò ergo primæ viæ euacuentur vel clysteribus, vel exhibitis medicamentis lenientibus *ex syrupo rosarum solutiuo, manna, cassia*, quibus & *rhabarbarum, agaricum, folia sena*, pro humoris peccantis ratione addere licet. Vomitoria quoque non inutiliter exhibentur, præsertim si æger cardialgia, nausea & desiderio vomendi molestetur. Et cùm materia in venis mesaraicis consistat, & ipsa Natura in principio paroxysmi vel per vomitum, vel per aluum expellere eam conetur, medicus ei subuenire debet, & materiam, si natura ipsa per has vias expellere tentat, vel per aluum, vel per vomitum eiicere. Et cùm materia plerumque in primis viis sit vel copiosior, vel crassos humores admixtos habeat, non solùm lenientibus opus est, sed iis etiam, quæ diximus, medicamenta admiscenda; imò interdum aliquid *electuarij de psyllio, de succo rosarum, rosati Mesuæ.* Videndum tamen, ne humores è venis ad primas vias trahantur.

Venæ sectio. Venæ sectionem quod attinet, etsi bilis in venis mesaraicis consistens eam

non

non requirat: tamen si adsit sanguinis abundantia, & humor vitiosus è prima corporis regione etiam in venam cauam penetrauerit, id quod ex vrinis rubicundis & crassis cognoscetur, viresque adsint, venam secare licet. Et proinde non mox in prima inuasione, sed pòst vena aperienda. Habenda tamen febris ratio. Si enim tertiana sit pura, quæ etiam breuior esse solet, maturiùs vena aperienda, si requiratur; cùm si post tertium paroxysmum differatur, in ipsum morbi statum incidat. Si verò tertiana sit notha, post tertium paroxysmum differre venæ sectionem licet, vbi scilicet plus humoris morbifici sanguini in vena caua iam permixtum est. Minori autem copia sanguis mittendus in tertiana pura; cùm, vt in continuis, is non sit primarium indicans; & vires maiorem copiam mitti non ferant. Tutiùs & maiori copia sanguis mitti potest in tertiana notha. Instituitur autem venæ sectio commodissimè tempore *ἀπυρεξίας*.

Postea exhibenda ea medicamenta, quæ *Praeparantia.*

quæ & humoris biliosi qualitates excedentes, quibus is Naturæ molestus est, dispositionémque in parte vitiosam & excrementitios humores generãtem corrigant, ipsique inquinamento à putredine relicto contraria sint. Talia sunt refrigerantia & humectantia, quæ simul primas vias extergendi & putredinem inhibendi vim habent, qualia sunt, *cichorium*, *taraxacum*, *endiuia*, *acetosa*, *hordeum*, *semina frigida maiora & minora*, *succus citri*, & ex his parata, *syr. acetosæ, acetosus simplex, oxysaccharum s. de cichorio*, *de endiuia*, *de acetositate citri*, *cum aq. & decoctis iisdem*. Quibus in nothis tertianis addere licet, quæ pituitam vel melancholiam respiciunt, *radices fœniculi, graminis, asparagi, asarum*, *polypodium*, *carduum benedictum, centaurium minus, absinthium, scolopendrium, betonicam*. Vtilis est etiam *spiritus vitrioli & salis*, *cremor tartari*, *tartarum vitriolatum*.

Specifica. Inter ista autem medicamenta sunt quædam, quæ peculiari vi quadam tertianis resistere perhibentur; quorum tamen plerorumque etiam manifestæ caussæ

caussæ reddi possunt, qualia sunt *taraxacum*, *chamamelum*, *centaurium minus*, *plantago*, *morsus diaboli*.

Alterantibus hisce aliquandiu exhibitis si febris sit pertinacior, vomitoria vel purgantia exhibenda sunt, quæ quidem plerumque die ἀπυρεξίας exhibentur. Si tamen animaduertatur, materiam vel ad ventriculum, vel ad aluum instante paroxysmo inclinare, licet vel instante paroxysmo vomitoria exhibere, vel lene purgans, vt tamen ante paroxysmi initium purgatio absoluatur.

Purgantia. Inter vomitoria laudatur in primis asarum & genista. Inter purgantia rhabarbarum. Fortioribus elect. de psyllio, rosatum Mesuę, de succo rosar. exhiberi possunt, & in nothis tertianis agaricum vel sena addi. In quibus etiam repetitis præparationibus & purgationibus opus est.

Vrinam mouentia. Purgato satis corpore reliquiæ per vrinam mouentia tollendæ sunt. In pura tertiana vtilis est *emulsio sem. 4. frigid. maior.* facta cum sero lactis caprini, vel aqua hordei, fragorum, cicho-

rij; in notha conuenit *decoctum radic. graminis, asparagi, fœniculi, capill.* ♀, *cicerum rubrorum, cuscutæ, fl. chamameli, absinthij.*

Sudorifera. Imprimis verò Naturam, quæ in fine paroxyſmi ſudores mouere ſolet, imitetur Medicus, & reliquias humoris vitioſi ſudoriferis diſcutiat, vel ante, vel in fine paroxyſmi exhibitis. Et quidem in puris tertianis, in quibus aliàs natura in fine paroxyſmi ſudores mouere ſolet, ſæpe ſufficit, ſi æger aquã hordei bibat; vel exhibeatur aqua acetoſæ & cardui benedicti cum ſyr. acetoſit. citri. In nothis calidiora vſurpanda, qualia infrà de febribus malignis proponentur, quæ horis aliquot ante paroxyſmum exhibita ſæpe paroxyſmum tollunt.

Roborantia. Si hiſce remediis febris non tollatur & indicia adſint, viſcus aliquod, epar vel lienem, ſimul affici, illi quoque proſpiciendum. Et quidem quia epar in nothis tertianis plerumque à craſſa bile vel craſſis humoribus permixta, quæ ſanguinem inquinat, obſtruitur, ea quæ bilem detergent, vſurpanda. In quam rem

in

in primis *absinthium* vtile est, quod bilem detergendi, & eam per aluum & vrinam educendi vim habet, vt & *centaurium minus*. Vtiles etiam sunt *trochisci de absinthio, de rhabarbaro, gentiana,* & similia. Lienis & ventriculi, si debilitentur, similiter habenda ratio.

Exhibentur interdum & alia quædam medicamenta, quæ febrifuga appellantur, de quibus capite præcedente dictum. *Febrifuga.*

Et præter ista quædam adhuc extra corpori ad febrem tollendam applicantur, nimirum emplastrum è telis aranearum cum vnguento populeo, foliis bursæ pastoris, vrtica, ranunculo & vesicatoriis aliis. *Topica.*

Diætam quod attinet, in pura tertiana intermittente victus ratio ferè fit eadem, quæ in tertiana continua. A melle, dulcibus, & omnibus, quæ bilem generant, abstinendum; vbi verò coctionis notæ iam apparuerint, vinum dandum tenue & aquosum. Cibus exhibendus est extra accessionem; nisi syncope imminens contrarium suadeat. Galenus, 10. *meth. med. cap.* 5. *Diæta.*

In nothis tertianis ad duo imprimis in victu præscribendo attendendum, videndumque, ne vel morbus cibo copiosiore exhibito augeatur, vel vires, quæ in morbo longiore diutius sufficere debent, tenuiore victu periclitentur. Ideoque morbi & virium magnitudo inter se comparanda. Et si vires sint fortiores, & materia coctu difficilior, tenuiore victu vtendum; largiore autem cibo, si vires sint imbecilliores, atque materia coctu facilior. Potus non solùm refrigeret & humectet, sed & incidat, & proinde hyssopo & origano condiri potest. Et si aqua mulsa exhibeatur, χολώδης illud addito aceto corrigatur.

CAPVT XIX.

De quotidiana intermittente.

Febris quotidiana. SEcunda febrium intermittentium species est, quæ à pituita oritur, quæ, quia singulis diebus inuadit, quotidiana nominatur. Hanc Fernelius omnium febrium esse rarissimam, & quæ vix ex sexcentis vna obtingat, scribit.

bit. Imò ſunt, qui planè eam negant. Et quamuis multi quotidie febre corripiuntur: tamen non quotidiana, ſed vel duplici tertiana, vel triplici quartana laborant.

Cauſſa huius febris cùm ſit pituita in venis meſaraicis, putreſcens, omnia huius febris cauſſa eſſe poſſunt, quæ ad pituitæ generationem faciunt, nimirum debilis viſcerum, ventriculi imprimis, calor, alimenta frigida & humida, & eorum copia nimia. *Cauſſa.*

Cognoſcitur hæc febris ex cauſſis, quæ præceſſerunt, pituitam generantibus; tum ex pituitæ in corpore abundantis ſignis, in Inſtit. *lib.3. p.2.c.2.* explicatis. Inuadit autem hæc febris præcipuè tempore nocturno, cum extremitatum ſaltem refrigeratione vel horrore. Calor poſt refrigerationem lentè & tardè inualeſcit, ita vt modò calor, modò frigus percipiatur: ac calor primum non apparet acris, ſed halituoſus; ſi tamen manus diutius admota teneatur, aliquantum acris apparet: Et vbi per totum corpus diffuſus eſt, non valde vrit, vnde nec multum reſpirare, nec potum *Signa diagnoſtica.*

appe

appetere ægri coguntur. Facies non rubet, ſed ferè eſt ſubliuida & ſubtumida. Vrinæ in principio ſunt albæ, tenues & crudæ: poſtea, cum materia concoquitur, fiunt craſſæ, turbidæ, & ſæpe etiam rubræ. In primis etiam paroxyſmis non ſudant, in progreſſu verò morbi parum ſudoris emittunt. Pulſus etiam valde paruus, rarus, & magis, quàm in quartanis, æque verò tardus. Paroxyſmus ad 18. horas extenditur, & interuallum, quod eſt ſex horarum, eſt raro purum: imò ſæpe ad 24. horas extenditur.

Prognoſtica. Quamdiu autem ſit duratura hæc febris, ex ſignis coctionis in vrina citiùs vel tardius apparentibus, & paroxyſmorum longitudine vel breuitate cognoſcitur. Si etiam natura maturè aliquam euacuationem tentat, breuitatis morbi ſpem præbet. Febris autem hæc, vtpote ab humore pertinaci orta, eſt longa, durátque ad dies 40. menſes tres vel plures, ac non caret periculo, & cùm ventriculus & epar in ea maximè afficiantur, ſæpe in cachexiam & hydropem ægrum coniicit.

Curatio

Curatio ferè eadē est, quæ quotidianæ continuæ. Humor enim pituitosus præparandus & euacuandus est. Primæ nimirum viæ euacuentur clysteribus humori pituitoso accommodatis. Venæ sectio vix locum habet. Vtilis verò est vomitus magis, quàm in vlla alia febre; cùm ventriculus maximè afficiatur. Ciendus est autem is *raphano, semine atriplicis, anethi, fl. genistæ;* in fortioribus etiam *esula*, & aliis passim notis. *Curatio.*

Humor pituitosus conuenientibus medicamentis præparetur; *radicibus aperientibus, hyssopo, origano, betonica, capill. ♀, agrimonia, chamædry, chamæmelo*, & aliis pituitæ conuenientibus, *syr. acetoso s. & composito, syr. de duabus & quinque radicibus, melle rosato, syr. byzant. simpl. & composito, de hyssopo, oxymelite simpl. & comp. scyllitico, spir. salis & vitrioli.* *Præparantia.*

Materia præparata euacuetur imprimis *agarico, mechoacanna, turbith, trochiscis alhandal, elect. Indo, diaphanico, diacarthamo, pil. de hiera cum agarico, de agarico* & similibus. *Purgantia.*

Sudores

Sudorifera & vrinam cientia. Sudores quoque & vrina cieantur medicamentis paratis ex *fœniculo*, *carduo benedicto*, *sarsa parilla*, *ligno sassafras*, *theriaca & Mithridatio*. Tandem & viscera, in primis ventriculus & epar, roboranda.

CAPVT XX.

De quartana intermittente.

Quartana. TErtia tandem febrium intermittentium species est, quæ ab humore melancholico, in venis mesaraicis putrescente, oritur, & quarto quoque die infestat, vnde quartana appellatur.

Caussa. Signa. Proxima nimirum febris quartanæ caussa est humor melancholicus, in venis mesaraicis circa lienem & vicina viscera collectus, ac putredinem concipiens. Isque nunc naturalis sua natura frigidus & siccus, nunc adustionis alicuius particeps. Caussæ verò remotiores sunt ea omnia, quæ ad humoris melancholici & atri generationem faciunt. Cibi nimirũ & potus huic humori melancholico generando apti; Inter quos

etiam

etiam eſt acetum, de quo, vt Hippocrates, 3. *vict. rat. in acut. t.* 38. ſcribit, τὰ μέλανα ζυμοῦται, καὶ μετεωρίζεται, καὶ πολλαπλασιοῦται. ἀναγωγὸν γὰρ μελαίνων ὄξος. Tempus autumnale, præcipuè ſi præcalidam æſtatem excipiat.

Cognoſcitur hæc febris ex quartano circuitu, & ſignis melancholiæ in corpore abundantis. Atque inuadit hæc febris cum moleſta quadam corporis inæqualitate, quam rigor ſequitur, qui initio paruus eſt, vel loco eius ſaltem refrigeratio & horror. Progreſſu morbi rigor fit ſemper maior, & tandẽ vehementiſſimus, cum dolore ὀστοκοπώδει. Calor paulatim accenditur, neque eſt vrens, ſed ſubmiſſus. Pulſus eſt rarus ac tardus, & licet in vigore paroxyſmi fiat velox & frequens: tamen reſpectu tertianarum tarditatem & raritatem ſeruat. Vrinæ in principio tenues ſunt & albæ; in progreſſu morbi coloratiores & craſſiores fiunt. Sudores in principio non ſunt multi, in progreſſu verò morbi copioſi. *Signa.*

Atque hæc ita ſe in quartana pura habent: in notha verò humoris admiſti

misti notæ apparent, & calor, sitis, vigiliæ & alia symptomata sunt grauiora.

Prognostica. Febris hæc omnium longissima est, & sæpe non solùm ad aliquot menses, sed & annos extenditur, ac si non soluitur circa proximum solstitium vel æquinoctium, ferè ad alterum extenditur, & plerumque vere soluitur. Tuta etiam est & sine periculo, si sit legitima & sine visceris alicuius affectu. Quæ vero cum atra bile est, periculosior est; vt & quæ cum visceris alicuius grauiore affectu, & ægrum in hydropem, scorbutum vel tabem coniicit.

Indicationes. Curationem quod attinet, si ab humore melancholico puro sit hæc febris, is, quia frigidus, siccus, crassus, calefaciendus, humectandus, attenuandus, aut si adustus simul sit, aliquomodo refrigerandus. Deinde medicamentis conuenientibus euacuandus. Caussæ eum gignentes tollendæ, & si humores alij admisti sint, & illorum ratio habenda. Febris ipsa refrigerantia & humectantia indicat. Virium etiam, ne morbi diuturnitate deiiciantur, haben-

da

da ratio, vt & ventriculi, lienis, hepatis, ne lædantur.

Curatio. Tractanda autem hæc febris initio leniter, nec fortia medicamenta initiò vſurpanda: cùm humor melancholicus eorum vſu exaſperetur, & ex ſimplici Quartana facilè duplex vel triplex reddi poſſit. Galen. 1. *ad Glauc. cap.* 11. Minus tamen periculi eſt in vomitoriis.

Vena ſectio. Primæ ergo viæ clyſteribus, lenientibus medicamentis vel etiam vomitoriis euacuandæ ſunt. Poſtea, ſi ſimul ſanguis abundet, vena aperienda, & ſi is niger & craſſus ſit, copioſius euacuandus, vt hoc modo & ſanguinis copia imminuatur, & quod humoris melancholici in venam cauam diffuſum eſt, euacuetur. Sin autẽ ſanguis effluens tenuis & flauus appareat, ſtatim ſupprimendus. Et quidem ſi ſanguinis copia adſit, ſtatim in principio, primis viis euacuatis, vena aperiri poteſt. Si verò abſque ſanguinis abundantia hæc febris incipiat, non mox in principio vena aperienda, ſed vbi iam aliquid humoris peccantis in venas deductum & ſanguini

ſanguini permiſtum eſt. Aperienda autem vena vel baſilica vel mediana. Plerique ſectionem ſaluatellæ commendant: verùm cauſſam nondum reddiderunt ſufficientem, cur aliis illa vena præferenda ſit.

Præparantia. Sanguine euacuato materia peccans præparanda & coquenda eſt, ſimulque διάθεσις, humorem vitioſum generans, corrigenda. Et quidem ſi ex ſola naturali melancholia ſit febris quartana, humectantibus imprimis opus eſt; Calefacientia verò ſint moderata. Si verò humores aduſti admiſti ſint, refrigerantibus moderatè opus eſt; In progreſſu autem morbi etiam incidentibus & attenuantibus opus eſt. Si pituitoſus humor admixtus ſit, etiam initiò attenuantibus & incidentibus opus eſt, & tutius calefacere licet. Hinc exhibenda *borrago, bugloſſum, viola, capillus ♀, endiuia, cichorium, fumaria, ceterach, lingua ceruina, chamædrys, chamæpitys, carduus benedictus, radic. althææ, glycyrrhizæ, cichorij, aperientes, polypodij, filicis, gentianæ, cortices tamariſci, capparum, radic. inglandis, flor.* &

& semen genistæ, viticis, fraxini, citri, succus pomorum, & ex his cōposita; & nunc hæc vel illa eligenda vel admiscenda, prout humoris peccantis natura id postulat.

Materiæ autem coctio & euacuatio per interualla repetenda est, & quidem vbi materia aliquando præparata est, exhibeantur purgantia *ex polypodio, epithymo, foliis senæ, radic. ialapæ, elleboro nigro, lapide lazuli*, & ex his compositis; *syrupo de pomis Regis Sapor. elect. diacatholico, confectione Hamech, puluere senæ composito & diasenæ, pil. tartareis seu melanagogis, de lapide lazuli, de ammoniaco*, incipiendo à mitioribus. *Purgantia.*

Vtilis est & vomitus, quo pertinaces interdum quartanæ tolluntur. Ita Galenus, *de theriac. ad Pisonem cap.* 15. die ante paroxysmum à cœna vomitorium exhibet, postridie manè succum seu dilutum absinthij, & duabus horis ante paroxysmum theriacam. Mitiora vomitoria fiunt ex *decocto sem. anethi & raphani cum oxymelite.* Fortiora ex *asaro & gratiola.* Fortissima antiquis fiebant ex *elleboro albo*: hodie medicamenta talia ex ♁ fiunt. *Vomitoria.*

Si

Hæmorrhoides. Si hæmorrhoides aperiri possint, plurimùm commodi ex his sperandum est; cùm harum fluxus à multis morbis ex humore melancholico & adusto natis præseruet ac liberet. Aperientia ac præparantia suprà proposita etiam vrinam ciere possunt.

Sudorifera. Tandem ad reliquias materiæ discutiendas, post purgantia, & cocta iam materia, sudorifera exhibenda, hora vna atque altera ante paroxysmum. Galenus in vsu habuit in hunc finem duo medicamenta, vnum ex succo Cyrenaico, & theriacam, quæ & hodiè in vsu est. Vtilis est & *radix gentiana*, *carduus benedictus*, *antidotus Saxonica* dicta, & similia.

Appropriata. Huc pertinent & medicamenta, quæ à proprietate prodesse dicuntur; quorum tamen plerorumque ratio reddi potest, quod scilicet reliquias humoris discutiunt & absumunt, ac viscera roborant. Qualia sunt *succus absinthij*, *verbena*, *radix imperatoria*, *plantago*. Alij etiam alia commendant, quorum tamen pleraque sudores simul mouent, quæ suo tempore tutò exhibentur.

Opiata

Opiata vero & ſimilia, quæ ſolùm paroxyſmum inhibendi vim habent, non ſemper tutò propinantur. Cùm enim facultatem expultricem ſaltem obtundant, & naturæ conatum ac materiæ motum inhibeant, humores vitioſi in corpore retenti alia mala excitare valent. *Paroxyſmum inhibentia.*

Tandem etiam ſupra carpos & pulſuum loco applicari poſſunt, quæ ſuprà in tertiana recenſuimus.

Interim ſemper etiam proſpiciendum viſceribus, & danda opera, vt illa roborentur, & lien, quod plerumque fieri ſolet, non obſtruatur, intumeſcat vel induretur.

Inter ſymptomata plerumque rigor ægro maximè moleſtus eſſe ſolet, qui mitigatur exhibita *theriaca* vel *Mithridatio* ante paroxyſmum, & inunctione ſpinæ dorſi *oleo chamæmelino*, *anethino*, *coſtino*, *rutaceo*, *de piperibus*, *laurino* cum *theriaca* & *Mithridatio*. *Rigorem mitigantia.*

Partibus etiam iis, quæ febrem præcipuè fouent, & quæ dolore tempore paroxyſmi maximè afficiuntur, imprimis lieni, fomenta, vnguenta, em- *Topica.*

 plaſtra

plaſtra imponenda, ex *althaa, tamariſco, geniſta, anetho, chamamelo, ammoniaco, bdellio.*

Diæta. Diætam quod attinet, cibi ſint boni ſucci, coctu faciles, & minimè humori melancholico generando idonei, ſed qui potiùs generationi meláncholiæ aduerſantur. Cibus ergo ſit humectans & calefaciens in melancholia, & ſi humor aduſtus ſit admiſtus, nonnihil refrigerans: ita tamen, vt vi craſſa attenuandi non deſtituatur. Cibi etiam condiantur *borragine, bugloſſo, fœniculo, petroſelino, capparibus, cinamomo, croco* & ſimilibus. A cibis verò craſſum & viſcidum ſuccum generantibus planè abſtinendum. Si Quartana ex ſe, ſine morbo præcedente, incipiat, primò victus paulò tenuior conuenit; hinc victus paulò craſſior conceditur, tandem verſus ſtatum rurſum tenuior præbeatur. Si verò alij morbo Quartana ſuccedat, primum victus paulò craſſior exhibendus, & poſtea ſenſim verſus ſtatum aliquid de eo detrahendum. Et ſi æger id ferre poſſit, commodum eſt, vt die paroxyſmi nihil comedat, aut certè horis ad minimum

mum ſex ante paroxyſmum nihil cibi capiat;ſecundum Hippocratem, 1.*aph.* 11.& 19.Nam cibi,qui tunc dantur,non corpori,ſed febri alimentum ſunt:Multæque quartanæ,vt & tertianæ,prolongantur,non ſua natura, ſed diætæ erroribus, imprimis quod ægri in paroxyſmo, vel inſtante paroxyſmo, à cibo & potu non abſtinent.Potus ſit vinum album,tenuius, maturum, non auſterum: vel cereuiſia bene defæcata, non flatulenta. Et vinum & cereuiſia condiri poſſunt herbis humori melancholico conuenientibus ſuprà enumeratis.

Febres,quæ longiorem periodum habent,& vel quinto,vel ſeptimo die, vel longiore termino reuertuntur, cùm omnes ab humore melancholico, aut melancholia in humorem atrum & aduſtum declinante, vel atrum humorem admiſtum habente proueniant, vt ex duratione & aliis ſymptomatibus patet, etiam curandi eſt eadem ratio, quæ Quartanarum.Quæ tamen humoris peccantis ſit natura, diligenter attendendum. *Febres quintana,&c.*

CAPVT XXI.

De febribus compositis, & semitertiana.

Febres composita. PRæter hactenus enumeratas febres simplices dantur adhuc compositæ, cùm febris cum febre coniungitur. Diuiduntur autem illæ in Confusas & Implicitas. *Confusa.* Confusæ dicuntur vulgò, cùm duæ febres eodem tempore incipiunt ac desinunt, vt vix discerni possint; cùm scilicet humores diuersi inter se confusi eodem in loco putrescunt, & quilibet propriam naturam seruat. Quod tamen vt fiat, vix possibile videtur. *Implicita.* Implicitæ autem sunt, quæ ita coniunguntur, vt vtriusque natura ac symptomata & signa seorsim ac peculiariter cognosci possint.

Complicatio autem illa fit pluribus modis. Nam primò non putrida cum putrida coniungitur, vt hectica cum putrida. Deinde putrida cum putrida; idque rursum variis modis. Nam primò continua miscetur continuæ, deinde intermittentes intermittentibus; & quidem vel eiusdem generis, vnde sunt duplices

duplices Tertianæ; duplices, triplices Quartanæ; vel diuersi, sed id rariùs, vt Tertiana intermittens cum Quotidiana intermittente, nec non Tertiana intermittens cum Quartana intermittente. Tertiò continuæ cum intermittentibus; cum Tertiana intermittens Quotidianæ continuæ, aut intermittẽs Quotidiana Tertianæ continuæ miscetur, quæ febres Semitertianæ appellantur.

Compositionis febrium modi. Modi autem compositionis febrium tres sunt, & febrium compositarum tres differentiæ; Subintrantes, Coalternæ, Communicantes. *Subintrantes febres.* Subintrantes sunt, cùm alterius paroxysmus incipit, antequam prioris paroxysmus desinit: *Coalternæ.* Coalternæ, cum vno paroxysmo finito, mox post breue interuallum alius incipit: *Communicantes.* Communicantes, quarum vnius paroxysmus mox post alterius paroxysmum incipit.

Signa cõpositarũ febrium. Cognoscuntur autem febres compositæ ex signis simplicium, & imprimis ex frigoris, horroris, rigoris, reditu post quietem: & si rigor fiat, & sudor non subsequatur, aut post plures rigores vnus sudor accidat. Pulsus etiam si in

in continua febre ſæpiùs fiat contra-ctio,noui motus materiæ; nouique pa-roxyſmi,atque ita febris compoſitæ indicium eſt.

Progno-ſtica. Sunt autem febres hæ cæteris plerunque periculoſiores; cùm plus affligant,quàm ſimplices,& tempus agendi ferè deſit.Et præcipuè ſi ex diuerſis humoribus febres compoſitæ conſtent, ſunt curatu difficiliores; cùm quæ vni humori ſunt commoda remedia, alteri ſint incommoda.

Curatio. Earum autem curatio è ſimplicium curatione patet, & cuique humori ac febri, quæ inde excitatur, ſua ſunt opponenda remedia.

Sed vt in ſpecie de febribus compoſitis aliquid dicamus, de duplici ac triplici Tertiana & Quartana,ac de Semitertiana aliquid addemus.

Duplex Tertiana. Duplex vel triplex Tertiana fit ex bile, duobus aut tribus in locis in venis meſaraicis putreſcente.Et quidē ſi duobus in locis putreſcat bilis, fit Tertiana duplex, quæ vel ſingulis diebus ſemel, *Tertiana triplex.* vel vno die bis affligit,vt altero die æger à febre ſit liber.Si autem tribus in locis putre

putrescat, fit inde Tertiana triplex, quæ duorum dierum spatio ter affligit, vno scilicet semel, altero bis. Imò quatuor & quinque vel pluribus in locis bilis putrescere potest, atque inde tot Tertianæ excitantur.

Duplex Quotidiana fit ex pituita duobus in locis putrescente, ægrumque 24. horarum spacio bis inuadit. *Quotidiana duplex.*

Quartana duplex fit ex humore melancholico duobus in locis putrescente; & qui hac febre laborant, vnũ diem febre habent vacuum, sequentibus duobus diebus febre laborant. Qui verò triplici Quartana laborant, singulis diebus febricitant. Imò impossibile non est, vt, qui composita Quartana afficiuntur, vno die bis febricitent. *Quartana duplex.* *Quartana triplex.*

Et quidem Tertiana duplex sæpe ab initio talis est: Quartana verò duplex vel triplex plerunque ex intempestiuo medicamentorum, calidorum præcipuè sudoriferorum, vsu talis redditur, cum materia cruda agitatur saltem, sed non discutitur, & in plura loca dispergitur.

Curatur autem & Tertiana & Quar- *Curatio*

 tana

tana composita, vt aliæ febres Tertianæ & Quartanæ. Hoc saltem attendendum, vt & cibi & medicamenta respectu paroxysmi iusto tempore exhibeantur.

Semitertiana. Semitertianam quod attinet, quæ Græcis πυρετὸς ἡμιτριταῖος appellatur, componitur ea ex Tertiana & Quotidiana, vna continua, altera intermittente, ac quidem præcipuè ex Tertiana intermittente & Quotidiana continua, continuitatémque ex pituita, horrorem ex intermittente habet, vt vulgò docetur, vnde & horridæ hæ febres appellantur. Verùm etsi non negauerim, humores simul in vena caua & mesaraicis putrescere, febrésque complicatas, quæ varias exacerbationes & mutationes habent in symptomatibus, inde oriri posse: tamen non absurdum videtur, etiam eas febres Semitertianas appellare, quæ natura sua quidem sunt Tertianæ intermittentes, cum inflammatione tamen visceris alicuius coniunctæ, è qua febris symptomatica continua excitatur. Vbi enim pars materiæ febrilis cum sanguine ad intestina, ven-

tricu

triculum, epar & vicina loca protruditur, excitatur inflammatio, atque hinc febris continua symptomatica, quæ cum Tertiana intermittente complicata semitertianam constituit, quæ ratione intermittentis febris est horrida, ratione symptomaticæ continua: id quod obseruationes Medicorum docent, quibus compertum, in dissectis semitertiana mortuorum cadaueribus repertas fuisse inflammationes circa iecoris cauam partem, in ventriculo, intestinis, mesenterio, omento, liene. Vnde horroris & rigoris in hac febre caussam reddere facile est. Accidit enim is nunc ordinatè pro febris intermittentis natura; nunc inordinatè, cùm inflammatio nouam partem occupat, aut cùm pus fit, secundùm Hippocratem, 2. *aphor.* 47. Nonnunquam his febribus accedit malignitas: & tum ferè hæ febres populares sunt, & in plures grassantur.

Cognoscitur hæc febris, & quidem si sit, quemadmodum vulgò describitur, composita ex Quotidiana continua & Tertiana intermittente, ex vtriusque febris signis. Febris enim continua & *Signa.*

alter humor quotidie affert paroxyſmum,alter verò tertio quolibet die, & ita dies altera duos habet paroxyſmos, altera vnum tantùm. Vide Galenum,2. *de differ.febr. cap.*7. Si autem ex viſceris alicuius inflammatione coniuncta prouenit, inflammationis ſigna adſunt, ſimúlque febris intermittens ſuum typum obſeruat. Malignitas, ſi adſit, ex ſuis ſignis cognoſcitur.

Prognoſtica. Febris autem hæc omnino periculoſa eſt,cùm ratione continuitatis & ſymptomatum,tum inflammationis aut malignitatis.

Curatio. Curatio eius dependet, vel ex curatione Tertianæ intermittentis & continuæ Quotidianæ, vel ex curatione febris intermittentis ſimplicis vel duplicis & inflammationis viſceris.

***

LIBER

LIBER III.

De Febre hectica.

CAPVT I.

De natura Febris hecticæ.

ATQVE hæc ita de febribus putridis dicta sunt; & sic prius febrium genus, quarum calor κατὰ σχέσιν, corporis viuentibus partibus ineſt, explicauimus: reſtant adhuc Hecticæ, in quibus intemperies febrilis in habitum quaſi tranſiuit, & ita partes corporis viuentes occupauit, vt etſi à nulla cauſſa foueatur, nihilominus ſubſiſtere poſſit. *Febris hectica.*

Ad febrem autem hanc generandam duo ſunt neceſſaria, ſubiecti ad calorem præt. natur. recipiendum promtitudo, & continua & vehemens cauſſarum calefacientium & febres inducẽtium actio. *Cauſſæ.*

Aptus ad hanc febrem suscipiendam est habitus corporis calidior & siccior, siue naturalis, siue quacunque de caussa talis euaserit.

Modus generationis. Generantur autem hæ febres duobus modis. Vel enim sequuntur alias febres, seu ardentes, seu diuturnas, cùm calor illarum vehemens, aut diuturnus partes omnes peruadit, earumque humidum absumit; vel per se & à caussis euidentibus producuntur, quæ si sunt leuiores, ephemeras; si sunt vehementiores, hecticas producunt.

Differentia. Hecticæ autem febris quidam gradus sunt. Primus est, cùm rorida humiditas exsiccatur; Secundus, cùm carnosa & adiposa substantia perit: Tertius, cùm etiam fibrosas partes calor inuadit. Et quidem cùm humiditas rorida efferuescit saltem, nondum verò absumta est, Hectica sine tabe nominatur. Vbi verò humiditas illa iam absumta & exsiccata est, Hectica cum tabe, seu μαρασμώδης dicitur. Hectica autem interdum sola & simplex est, interdum etiam cum putrida connectitur.

CAPVT

CAPVT II.

De signis febris hecticæ.

HEctica verò febris cognoscitur è calore continuo, nullum dolorem inferente, vtpote æquali & hectico, qui quidem primo attactu debilis, postea acrior apparet. Percipitur autem is maior in arteriis, quàm reliquis partibus. Et quidem calor post cibum sumtum hora vna vel altera augetur, & pulsus ad magnitudinem vel velocitatem mutatur, ita tamen, vt ἀνάβασις illa sit ἄθλητος, & libera, nihilque præcedat eorum, quæ putridarum febrium paroxysmos præcedere solent. Durátque hæc caloris & pulsus mutatio, donec alimentum distributum sit. Pulsus etiam in hac febre est paruus, creber & moderatè celer. *Signa diagnostica.*

Et quidem quò magis vires sumit hæc febris, eò etiam corpus magis consumitur & virtus fit debilior, ita vt ægri palpebras vix attollere queant, & simul in secundo gradu vrinis pingue- *Signa differentiarum.*

do telis araneorum similis innatat. Tandem eadem, quæ in facie Hippocratica ab Hippocrate descripta apparent, etiam in Hectica μαρασμώδει conspiciuntur.

Hectica cum putrida signa. Hectica cum putrida, & quidem intermittente coniuncta, cognoscitur ex eo, quod declinante paroxysmo calor nihilominus, etsi remissus, aliquis relinquitur, adestque magnus virium languor, & reliquæ partes omnes temperatiores, loca solùm arteriarum calidiora sunt, pulsusque velocitatem & frequentiam non amittit, ægérque cibum assumit, sed inde non roboratur. Hectica verò cum putrida continua coniuncta difficiliùs cognoscitur. Patefit tamen ex eo, quod sicca caliditas post finem declinationis, vel totius febris, vel eius periodorum remanet; corpúsque plus extenuatur, quàm aliàs fieri solet; vrina oleaginosa apparet.

Prognostica. Hecticam in principio cognoscere, difficile; curare, non admodum difficile est: quæ autem tabi iam vicinior est, facilè quidem cognoscitur, sed difficulter

curatur,

curatur, tandemque planè curatu impossibilis est.

CAPVT III.

De Curatione febris hecticæ.

CVrationem tandem quod attinet, intemperies calida & sicca refrigerationem & humectationem indicat, vires conseruari postulant, & quicquid humidi ac solidarum partium absumptum & exsiccatum est, restituendum humectantibus. Et quidem humectantia tutiora sunt; in refrigerantibus verò adhibendis cauendum, ne calorem natiuum iam debilem extinguant. Si verò hectica febris putridam coniunctam habeat, non tollitur hectica, nisi morbo priore sublato. *Indicationes & curatio.*

Medicamenta refrigerantia & humectantia sunt *viola, borrago, buglossum, nymphæa, rosa, endiuia, cichorium, malua, sem. 4. frigida maiora, papaueris.* E quibus varia medicamenta in rem præsentem parari possunt. *Medicamenta interna.*

Extra vtilissimè adhibetur Balneum *Externa.*

aqua

aqua dulcis,de quo Galenus, 10. *meth. med. cap.*10. Quod vt plus humectet, *malua*, *viola*, *branca vrſina*, addi poſſunt. Vtile etiam eſt balneum ex lacte dulci. Poſt balneum inungatur corpus, imprimis ſpina dorſi, *oleo violarum*, *amygdalarum dulcium*, *nymphææ*, *roſarum*. Cordi etiam & thoraci,vt & epati ac renibus,medicamenta refrigerantia & humectantia applicentur.

Diæta. Maxima verò curationis ſpes in Diæta conſiſtit. Aër ſit temperatus, vel mediocriter frigidus. Cibus ſit refrigerans & humectans, facilis coctionis, boni ſucci, paucorum excrementorum, & qui non mox diſſipetur. Imprimis vtile eſt lac, quod, vt Galenus, 4.*de ſimpl. medic. facult. cap.* 17. docet, frigidum & humidum eſt, facilis coctionis, optimi nutrimenti, ac ſummam vim habet ſubſtantiam corporis noſtri humectandi & reficiendi. Quod ne in ventriculo coaguletur, ſacchari aut ſalis aliquid admiſcendum, & ſolùm ſumendum ea quantitate, quæ à ventriculo rectè concoqui poſſit. Vtilia

ſunt

ſunt & iura inſtaurantia ac confortantia, de quibus alibi dictum: vt & cibi ex *amygdalis*, *nucleis pini*, *piſtaciis*, *ſeminibus 4. frigidis maioribus ac papaueris albi.* Cibi autem hecticis exhibeantur in parua quantitate, ſed ſæpius, ob virium imbecillitatem. Potus in noſtris regionibus ſit cereuiſia triticea, vel vinum aquoſum, album, dulce. Somnus ſit paulò longior. Si putrida cum hectica coniuncta ſit, danda opera, vt febris putrida primùm tollatur, non tamen hectica negligatur, ne, dum putridæ febri ſolùm adhibemus remedia, hectica augeatur, ſi ſolùm hecticæ, augeatur putrida.

LIBER

LIBER IV.

De Peste, pestilentibusque ac malignis Febribus.

CAPVT I.

De natura Pestilentiæ.

BSOLVIMVS hactenus essentiales febrium differentias: restat, vt de accidentalibus iam dicamus. Inter quas præcipua est, & maximè cognitu necessaria, quæ pestilentiam & febres pestilentes ac malignas complectitur.

Pestis quid. Et quidem pestem quod attinet, cum qua, etsi non semper, frequentissimè tamen, etiam febris coniungitur, nomen id morbo omnium perniciosissimo & periculosissimo tribui notissimum est: quæ verò eius morbi natura sit, maximè apud Autores controuersum. Primò enim cùm varia & diuersa morborum

morborum ac ſymptomatum genera in peſte appareant : tamen quia illa ſæpe etiam citra peſtem conſpiciuntur , peſtis natura non in tot differentibus ſpecie morbis & ſymptomatibus , ſed in peculiari aliquo genere conſtituenda eſt. Neque etiam τὸ ἐπιδήμιον vel contagioſum peſtis naturam conſtituit ; cùm & alij morbi contagioſi & epidemij eſſe poſſint.

Verùm cùm hoc omnibus in confeſſo ſit , tum peſtilentiam graſſari, quando plurimi ſimul eodem morbo corripiuntur & intereunt , aliique inficiuntur : facilè hinc patet , peſtem eius partis primariò morbum eſſe , à qua vita maximè pendet , & qua læſa , homo de vita ſummoperè periclitatur, cordis ſc. vitæ fontis & caloris vitalis officinæ. Etſi enim humor , cui peſtilens venenum inhæret , in variis partibus ſubſiſtere poſſit (vnde non iidem morbi & ſymptomata in qualibet peſte apparent :) tamen , quocunque in loco cõſiſtat, peculiarem cum corde ἀντιπάθειαν habet , & proindè hominem tam ſubito iugulat.

Peſtis cordis morbus.

Vnde

Vnde autem vis & qualitas illa cordi infesta & inimica ortum habeat ac dependeat, de eo maxima inter Medicos est controuersia. Et quidem nonnulli ex sola putredine pestilentiam cõstitui, & putredine pestis naturam absolui statuunt. Sed cùm illi ipsi agnoscant, non omnes febres putridas pestilentes esse, in putredine determinanda variè laborant, eamque alij aliter explicant. Verùm omnes frustra. Quocunque enim modo putredo determinetur, ad pestilentiam constituendam non sufficit. Etenim putredinis gradus & modi, quicunque etiam sint, cùm saltem secundum magis & minus sint, speciem non variant, neque pestem à reliquis putridis febribus seiungunt. Deinde pestis modo planè alio, quàm febres putridæ, lædit. Nam momento ferè sese exserit, & perniciosos effectus edit, stupendo modo sese diffundit, & in quosuis grassatur, tantillum veneni pestilentis alicubi diu latere & integrum conseruari & in corpus postea receptum tam subitò tam grauia mala producere potest, & eos effectus edere,

An pestis natura in putredine consistat.

re,qui in primarum qualitatum, à quibus putredinis ratio solùm pendet, potestate non sunt. Præterea si à putredine solùm pestis proueniret, etiam febris à peste nunquam abesset: Cùm tamen obseruatum sit, aliquando à peste febrem abfuisse, vt ex Hippocrate, 3. *epid. comm.* 3. *t.* 25. 55. Galeno, 9. *de simpl. medic. facult.* §. *de terra Armena.* Iac. de partibus, *in* 1. *quarti Auicen. cap. de febre pestilenti.* Alex. Benedicto, Fr. Valleriola, *loc.comm.lib.* 3.*cap.* 18. & aliis patet. Tandem ipsa curandi ratio longè alia est, quàm aliarum febrium putridarum, & pestilens venenum alexipharmaca indicat & requirit, quæ in aliis putridis febribus nec indicantur, nec locum habent.

Itaque pestilentiam in occulta, totaque natura cordi aduersa qualitate consistere, pestilensque venenum tali qualitate præditum esse statuimus; id quod effectus, vt modò dictum, supra qualitatum primarum vires satis arguunt.

Pestilentiæ contagium coniunctum est, pestilentisque veneni naturam contagium,

tagium, tanquam accidens proprium, quod omni, ſed non ſoli competit, conſequitur.

Definitio. Itaque peſtilentiam definimus, quod ſit *morbus cordis venenoſus, à materia venenata, cordique tota ſubſtantia peculiariter aduerſa, contagioſáque genitus, & proinde ipſe contagioſus, omnéſque cordis actiones ſubitò & ἀθρόως lædens, maximè acutus, lethalis, omniſque generis pernicioſa ſymptomata inducens.*

Quæ autem ſpecifica huius veneni natura, & quæ eius in diuerſis peſtilentibus conſtitutionibus differentia ſit, nemo facilè explicabit. Mihi probabile videtur, eſſe ſupremum corruptionis gradum, quem quidem humores in corpore noſtro recipere poſſunt, ad quem per multas alterationes, mutationes & fermentationes peruenitur, & in quem morbi, qui præceſſerunt, tandem degenerant & abeunt. Vnde etiam peſte graſſante alij morbi ſporadici ac benigni omnes ferè ſilent, imò & qui præceſſerunt epidemij, ceſſant.

CAPVT

CAPVT II.

De caussis Pestilentiæ.

CAussas autem pestilentiæ seu summæ huius corruptionis quod attinet, sunt eæ duplices, aliæ pestem generantes, aliæ propagantes, quæ contagij nomine comprehenduntur. In priore classe sunt aër, stellæ, victus ratio, veneficia, imaginatio & terror. *Caussa.*

Primò enim aër nonnunquam in se pestilentiæ semina continet, quæ vbi cum aëre quem inspiramus, ab hominibus attrahuntur, pestilentem morbum in iis excitāt. Atque id vbi accidit, pestilentes constitutiones longè grauissimæ excitantur, & lōgè perniciosiores iis, vbi per contagium saltem pestis transfertur. Aër autem pestilens euadit quidem, cum in eo caliditatis, & humiditatis excessus sunt, qui ad putredinem corpora disponunt, qualem aëris cōstitutionem describit Hippocrates, 3. *epid. comm.* 3. tamen etiam sine tali aëris constitutione pestis excitari potest, & ea ipsa corruptio nō in qualitatibus primis terminatur, *Aër.*

natur, sed etiam occultas qualitates & τὸ θεῖον. Hippocratis concurrere necesse est. Venenositatem autem qualitatemque pestilentem accipit primò à Cœlo, dum à stellarum peculiari influentia aër seu in primis qualitatibus ita disponitur, vt putrescat & corrumpatur, seu occulto etiam modo ita afficitur, vt in eo μιάσματα venenata homini tota substantia aduersa generentur. Ad quam rem imprimis Saturnum multùm posse, Astrologi docent. Deinde etiam pestilentiæ semina accipere potest aër ex terræ cauernis, dum ex iis halitus venenati in aëre diu concluso geniti exhalant: ad quam rem faciunt terræ motus, qui eiusmodi halitus venenatos commouent, iisque exitum patefaciunt. Ita ex arca diu conclusa aperta pestem exortam fuisse, annotauit Iulius Capitolinus, *in Vero*. Idem accidere potest è stagnantibus aquis & lacubus, puteorum aquis corruptis. Tandem etiam à cadaueribus interfectorum, & locustarum mortuarum copia putrescente aërem infectum fuisse, historiæ testantur.

Secundo

Secundo etsi stellæ aërem corrumpendo pestilentiæ caussa esse possunt, dum eum ita corrumpunt, vt pestilentia illa, quæ in eo continentur, μιάσματα homini communicata pestem in eo excitent: tamen etiam per se corpus ipsum humanum afficiendo pestem excitare valent, dum vel ipsum aërem ita disponunt, vt seu manifestis, seu occultis qualitatibus corpori humano conseruando aptus non sit, sed humores in eo corrumpat, ita vt pestilentem naturam induant; vel etiam proximè atque immediatè occultis influentiis corpus humanum, & præcipuè humores ac spiritus in eo, corrumpant: Qua de re Astrologi consulendi.

Tertiò pestilens venenum generari potest à victu communi: id quod non rarò accidit in diuturna annonæ caritate, in castris & obsidionibus, vbi homines cibo corrupto & prauo vti coguntur, è quibus praui humores generantur, qui in corpore detenti ampliùs corrumpuntur, & tandem pestilentem naturam induunt, id quod historiæ satis testantur. *Victus communis.*

H Quartò

Venefi-cia. Quartò pestem excitant vnguenta & pulueres venenati sparsi: id quod à maleficis quibusdam factitatum fuisse, historiæ itidem testantur. Si quis tamen hoc caussæ genus ad contagium referre velit, cum eo non pugnabimus.

Imagi-natio. Quintò, caussa est imaginatio & terror ac timor, docuitque experientia, quosdam, dum vel è longinquo etiam peste infectos vel mortuos, vel è domo infecta egressos conspexissent, ex terrore nimio & timore in pestem incidisse. Idem ex ira accidisse, obseruaui.

CAPVT III.

De Contagio.

Atque hæ sunt caussæ, quarum vi in aëre vel corpore hominum pestilens venenum generari potest. Sæpe tamen accidit, vt neque aër, neque victus prauus, neque reliquæ caussæ pestilentiam excitauerint, sed aliunde ea in locum aliquem per contagium delata, & postea etiam per contagium in plures diffusa sit. Etsi enim & alij morbi conta

contagiosi sint: tamen pestis omnium morborum contagiosissimus.

Contagium verò est similis affectionis morbosæ in alio corpore, per inquinamentum à morboso corpore communicatum, productio. Ad contagium verò requiruntur tria; Ipsum corpus contagiosum, quod alia inficit; affectio præter naturam, quæ alteri communicatur; & corpus, quod inficitur. *Contagium.*

Primò corpus contagiosum est, quod dum morbo aliquo laborat, non ipsum morbum, (accidens enim de subiecto non egreditur) sed aliquid caussæ morbificæ de se diffundit, & alteri communicat, atque hoc modo similem in eo affectum excitat. Illud enim, quod à corpore contagioso alteri communicatur, non est ipse morbus, sed corpus quoddam è corpore morboso effluens, & in alio receptum, similem affectum in eo excitare valens, Græci vocant νοσερὰς ἀποκράσεις & ἀποῤῥοίας, & μιάσματα, Latini inquinamenta ac semina contagij. Et cùm videamus, talia semina non solùm in minima quantitate noxias vires habere, & facilè in corpus sese insi-

 nuare,

nuare, sed etiam diu durare & vires suas integras retinere: & exactissimam mistionem habeant, & spirituosa quodammodo sint, ac occulta aliqua qualitate vires suas exserant, necesse est.

Contagiũ quot modis disseminetur.

Non vno autem modo contagium disseminatur. Aliquando enim per halitum, aliquando per poros cutis, seu forma vaporum, seu sudoris sordiumque cuti adhærentium, exit, & aliis corporibus communicatur. Et copiosissimè è corpore infecto hoc μιάσμα exit, vbi venenum natura fortius est, eamque vincit, quod in morituris accidit.

Semina autem contagij communicantur vel per immediatum contactum, vel per medium aliquod & vehiculum. Vehiculum autem hoc duplex est, aër, & fomes aliquis, quem appellant. Aër, vbi à corporibus infectis contagij semina accepit, in vicina & sæpe etiam remotiora loca ea deferre potest. Fomitis rationem habet, quicquid contagij semina in se recipere, & aliò transferre potest. Qualia corpora sunt rara & porosa; vt linum, gossipium, plumæ, pelles pilosæ

pilosæ animalium,& vestes inde confe-ctæ, plumæ item auium & aues ipsæ. Compertumque est, μιάσματα illa pesti-lentia sæpe in fomite aliquot annos la-tuisse. Imò fieri potest, vt quis pestilen-tiæ semina in veste illæsus circumfe-rat, iisque motis ac excussis alium in-ficiat.

Contagij autem pestilentis semen in corpus receptum illi similem, qua cor-pus illud, è quo emissum est, laborauit, dispositionem inducit, & quidem ple-runque subitò: aliquando tamen ali-quot diebus in corpore latuisse, ante-quam sese exseruerit, compertum est.

Tertiò corpus, quod pestilens semi-narium recipit,quod attinet,etsi à vene-no pestilenti nemo sibi facilè immuni-tatem polliceri possit, alios tamen faci-lius, alios difficilius infici, certum est. Cuius rei caussa proculdubio consistit in peculiari aliqua & occulta qualitate cordis, cuius vi veneno pestilenti resi-stere valet, vel non valet. Quia tamen venenata qualitas sine subiecto è cor-pore infecto in alia non transfertur, fortius se insinuabit, si in corpus analo-

gum & simile ei, in quo generata est, recipiatur; vnde consanguinei, quam alij, faciliùs inficiuntur. Sunt tamen & alia, quæ, vt pestis faciliùs admittatur, faciunt. Qui enim copiosiùs inspirant, vt fit post validum motum, & qui poros corporis habent amplos & patentès, faciliùs semina pestis, in aëre vel fomite aliquo hærentia, suscipiunt.

CAPVT IV.

De signis Pestis.

Signa diagnostica.

PORrò signa quod attinet, vt de imminentis pestilentiæ signis, breuitatis studio nihil afferamus, sed qua ratione saltem agnosci possit, dicamus, pestis equidem, cum in plures iam grassatur, non difficulter cognosci potest. Verùm antequam in plures diffunditur, vix vllum signum pathognomonicum datur, quo certò cõstare possit, vnum vel paucos malè affectos peste laborare. Postea vbi in plures serpit, non ita difficulter cognoscitur; præcipuè cum morbi sporadici omnes ferè sileant. Nam 1. pestis multos inuadit, & plerosque iugulat. 2. conta

2. contagiosa est,& in alios facilè deriuatur,magisque, quàm vllus alius morbus contagiosus. 3.vi sua vires & facultatẽ vitalem imprimis prosternit. Vnde 4.fiunt pulsus parui,frequentes,& inæquales, accedit cordis palpitatio, lipothymia,syncope,& sũma omnino angustia. 5. si morbus protrahatur, & venenum humores corrumpat, omnis generis mala & symptomata accedunt,& tota ferè corporis œconomia turbatur. Accidunt febres, exanthemata varia, bubones, carbunculi. Neque tamen, si nullæ maculæ,nullus bubo,vel carbunculus appareat, concludendum, ægrum peste non laborare. Sæpe enim accidit, vt antequam ista erumpant,& ob virtutis debilitatẽ expelli possint,æger morbi vehementia moriatur. Accidunt & alia omnis generis symptomata. Vbi enim robur corporis à veneni vehemẽtia debilitatur, humores ac spiritus corrumpuntur, excreta mutantur, & vrina vel cruda, vel corrupta planè apparet, sudores fiunt fœtidi ac intempestiui, per aluum praua,fœtida, malè colorata excernuntur, qualitates corporis variè

mutantur. Et nihil omnino est in febribus ardentibus & malignis, quod non etiam in pestilentia apparere possit.

Prognostica. Nullus autem omnino morbus est, cui aphorismus Hippocrat. 19. *sect.* 2. magis competat. Sæpe enim, cum maximè blanditur pestilentia, mors inopinatò occupat; contrà, qui desperati videbantur, sæpe contra spem euadunt.

Salutis tamen maior spes est, vbi tumores subitò erumpunt in loco non periculoso, & post eruptionem symptomata remittunt. Si item exanthemata sint boni coloris, & cum symptomatum remissione. Si medicamenta, cibus & potus non euomantur; si sudores cum alleuiatione erumpant, & alia, quæ in febribus salutaribus adesse solent, signa conspiciantur.

Periculum verò summum indicatur, cum tumores non satis erumpunt, carbunculi cordi vicini emergunt, vel iterum euanescunt; si adsunt deliria, vigiliæ, coma, conuulsiones; si æger omnia fœtere dixerit; si adsunt tremor cordis, animi deliquia; si omnia vomitu reiiciantur; si extrema frigescant; si sudor

sit

sit frigidus; si aluus varia, nigra, fœtida deiiciat, atque alia malignarum febrium praua symptomata adsint.

CAPVT V.

De præseruatione à Pestilentia.

CVm verò tutius sit, vt pestis præcaueatur, quàm vt præsens è corpore expellatur, primò de præseruatione sollicitos esse oportet. Præseruandi autem ratio, post Dei auxilium, quod precibus expetere decet, in duobus consistit. Primum est, vt caussæ omnes, quæ pestem inducere valent, vitentur; deinde vt caussarum illarum vis, vbi eas vitare non licet, infringatur, & corpora ad eam recipiendam minùs apta, ad resistendum verò fortia reddantur. *Præseruatio.*

Primò ergo, si pestis alicubi grassatur, omnia cum infectis commercia vitanda sunt, & si quis præter opinionem inficiatur, à reliquis cum omni supellectile separandus, & quidem ad plures septimanas: ædésque infectæ, vt infra dicetur, mundandæ. Et si dubium sit, an quis reuera peste infectus sit,

præſtat, eſſe nimis cautum, quam temerarium.

Si verò peſtilentia iam in loco aliquo diſſeminata ſit, tutiſſimum eſt, locum mutare, iuxta vulgatum verſiculum: *Mox, longè, tardè, cede, recede, redi.* Cuius verò rationes non ferunt, vt locum mutet, is, Dei auxilio implorato, frequenter alexipharmacis vtatur, iiſque aduerſus occurrens contagium corpus muniat, & vt corpus ab omnibus excrementis liberum ſit, & in naturali ſtatu conſeruetur, det operam.

Purgantia. Et vt à poſteriore incipiamus, corpus equidem fortibus medicamentis non eſt temerè debilitandum: ſi tamen quid vitioſorum humorum in corpore fuerit, ne alexipharmacorum vis debilitetur, aut venenum peſtilẽs facilè in corpore radices agat, lenioribus purgantibus ſenſim id euacuandum eſt, In quem finem vtiliſſimæ ſunt *pilulæ Ruffi* ab Autore, & ab vſu peſtilentiales nominatæ: è quibus etiam, addito oleo ♄, *elixir proprietatis* dictum compoſitum eſt. Vtilis eſt etiam *ſyrupus roſarum ſolutiuus, rhabarbarum, agaricus,* & quæ ex his compo

componuntur, quæ passim exstant. Sanguis si abundet, venæ sectione imminui potest.

Diæta sit talis, qua vitiosi humores non cumulentur: cibisque & potui inprimis aliquid alexipharmaci admisceri potest. Et si etiam, quod facilè fieri potest, excrementitij humoris aliquid cumuletur, subinde per dicta medicamenta euacuetur. *Diæta.*

Et cùm fontanellæ etiam excrementitios humores sensim è corpore tollant, atque hinc apparatum ad pestem suscipiendam demant, & ex tempore pestis vtiles sunt.

In motu etiam & quiete, somno & vigilia, animique affectibus mediocritas seruanda, & imprimis, quantum fieri potest, attenta de peste cogitatio, & metus eius animo excutiendus.

Præter hæc duo adhuc ad præseruationem à peste necessaria sunt; Primum, cauendum, ne pestilentiæ seminarium attrahatur: Deinde si forsan id nobis ignorantibus accidat, vt corpus aduersus id muniatur.

Primùm ergo danda opera, vt aër, in quo degitur, purus sit. Et proinde primò publica loca ab omnibus sordibus mundanda, & aër igne, ac præcipuè ex ligno iuniperi, quercu, pino, lauro & plantis odoratis incensis, mundetur. Deinde quisque priuatim hominũ frequentiam vitet, & proindè rectè à magistratu conuentus solemnes & frequẽtes prohibentur. Fenestræ etiam versus loca infecta claudantur, & aër lignis, vt modò dictum, accensis, vel aceto aliquo bezoardico lateribus ignitis infuso, vel suffumigiis, vel puluere pyrio accenso mundetur.

Quomodo quisque priuatim se aduersus cõtagiũ munire debeat.

Nemo verò facilè in publicum, nisi vna atque altera hora post Solis ortum, neque ieiunus, & non nisi alexipharmacis munitus, prodeat. Itaque naribus admouenda poma ambræ, noduli, linimenta odorata, admixtis *theriaca*, *oleo rutæ*, *zedoariæ*, *angelicæ*, *citri*, *iuniperi* & similibus. Et sub lingua trochisci sublinguales conuenientes detineantur, sacculi cordiales cordis regioni applicentur.

Amuleta.

Amuleta quoque à plurimis commendan-

mendantur è rebus venenatis, *arsenico, puluere bufonum, argento viuo*, & similibus parata, quorum descriptiones passim exstant: quæ quicquid præstant, eo modo proculdubio efficiunt, quod totius substantiæ similitudine pestilens venenum ad se trahunt, & à corde auertunt; sicut à scorpio percussi oleo eiusdem extra illito sanantur. Cauendum tamen, ne motu incalescant sacculi vel massæ illæ, ne per poros cutis vis illa veneni cordi communicetur.

Verùm maxima salutis & securitatis spes est in alexipharmacis: è quibus ea eligenda, quæ longa experientia probata sunt. Simplicia sunt: *angelica, valeriana, tormentilla, carduus benedictus, acetosa, dictamnus Creticus, & albus, ruta, vincetoxicum, scordium, scabiosa, morsus diaboli, pimpinella, olsnicium, veronica, scorzonera, calendula, absinthium, tanacetum, zedoaria, imperatoria, gentiana, bacca iuniperi, nuces iuglandes, os de C.C. bolus Armenus, terra sigillata, smaragdus, hyacinthus.* *Alexipharmaca.*

E quibus varia fiunt composita: inter quæ excellunt & longo vsu comproba-

ta sunt, *Mithridatium*, *theriaca & confectio liberantis*: sicut & illa antidotus, quæ regi Mithridati adscribitur, de qua Plinius, *lib.23. cap.* 8. vt & *theriaca diatessaron*. Quibus Recentiores plurima alia addiderunt, qualia sunt, *electuarium de croco*, *siue de ouo dictum*, *diascordium Fracastorij*, *antidotus Saxonica*, *antidotus Guidonis de Cauliaco*, *puluis Cæsaris rubeus*, *& gryseus*, *electuarium camphoratum Kegleri*, & plurima alia, quibus tractatus de pestilentia variorum autorum referti sunt, quæ tum ad præseruationem à peste, tum ad curationem eiusdem vtilia sunt, vt potius de delectu, quam de copia hîc sollicitos esse deceat. In qua copia tamen tutius est, antiquis longo vsu probatis confidere, quàm nouiter inuentis, quamcunque etiam speciem & præconia præ se ferant.

Cùm autem infantibus & grauidis illa fortiora & calidiora non conueniant, iis danda medicamenta ex *C. C. ost. de C.C. radicibus tormentillæ, margaritis, bolo Armeno, coralliis, bezoar, lapidibus pretiosis.*

Et

Et cùm etiam medicamentorum alexipharmacorum secundum qualitates, quas præter occultas obtinent, non parua detur differentia, non cuilibet tempori & ætati quælibet conueniunt. Nam in aëre calidiore minùs calidis vtendum; quod & iis faciendum qui vel ætatis vel corporis constitutionis ratione calidiores sunt, ne humores incendantur, & febres postea inde contrahantur. Aut si quæ sunt calidiora, aceto præparanda sunt, vel sumenda cum *syr. acetos. citri, acetosæ, acetosellæ, granatorum.*

Non etiam vni alexipharmaco inhærendum, sed mutanda alexipharmaca, ne natura illi adsuescat, atque ita parum ab eo auxilij accipere possit.

CAPVT VI.

De curatione Pestilentiæ.

CÆterùm si vllo in morbo, in hoc certè, accuratam curandi rationem perspectam habere oportet: cum leue aliquod erratum commissum irreparabile damnum pariat. Cùm autem recta *Curatio.*

curandi

curandi ratio ab indicationibus pendeat; peſtis autem occultus morbus ſit, eiuſque natura in occulta qualitate, peculiari vi cordi infeſta, ſummèque contagioſa conſiſtat; ea verò inducatur à cauſſa ſimili qualitate prædita: facilè hinc patet, & ipſam illam occultam qualitatem indicare alexipharmacum contrarium, & cauſſam illam in corpore, ſeu per inſpirationem, ſeu contactum acceptam, aut quouis modo contractam, ſui amotionem & eradicationem indicare. Verùm quomodo id fieri debeat, inter Medicos controuerſum eſt.

Venæ ſectio. Primò enim cùm nec venæ ſectio, nec purgatio à peſtilentia, quatenus talis, indicetur, an adhibendæ ſint, controuertitur. Primò venæ ſectionē quod attinet, cùm ea nec venenum, peſtilentemque morbum, nec cauſſam eius tollat, rarò in vſum trahenda, & in ea peſte, quæ fit à prauo victu, planè omittenda, vt & in ea, quæ fit ex aëris conſtitutione peſtilente, niſi magna adſit ſanguinis copia, quæ imminuenda, eiúſque æſtus temperandus ſit. Si verò à contagio

gio pestis contracta, & ea deprehendatur sanguinis copia, vt metuendum sit, ne putrida febris tanta, à qua æger non minùs, quàm ob ipsam pestem, periclitari possit, accedat; aut sanguinis ad loca inconuenientia impetus animaduertatur; viresque potius copia oppressæ, quàm dissipatæ sint: venæ sectionem instituere licet, tantam tamen, quãtam vires ferunt. Et quidem mox in principio: nam horis 12. vel pluribus elapsis tutius est, venæ sectionem omittere; cùm vires vehementia veneni fractæ eam ampliùs non ferant.

Locum venæ sectionis quod attinet, talis eligendus, vt naturæ motus adiuuetur, non impediatur, simúlque à loco nobili materia pestilens auertatur. Ideoque si parotis post aures, vel bubo sub axillis, aut carbunculus in partibus superioribus erumpat, in brachio eiusdem lateris vena aperienda. Si autem in inguinibus bubo erumpat, in pede eiusdem lateris vena aperienda. Si verò carbunculus in alterutro crure oriatur, cùm is inflammationem & dolorem vehementissimum, quo vires deiiciuntur,

ciuntur, excitare ſoleat; commodum eſt, in oppoſito crure venam aperire. Neque enim hoc modo naturæ motus impeditur, ſed ita etiam à partibus ſuperioribus materia verſus inferiora trahitur, & nimius ad locum affectum fluxus, atque inflammationis augmentum prohibetur.

Purgatio. Purgatio deindè etiam à veneno peſtilenti non indicatur, nec vllo purgante medicamento ſeminarium peſtis eiicitur; niſi forſan magna naturæ commotione facta: id quod cum periculo coniunctum. Et cùm Natura plerumque venenum peſtilens ad ambitum corporis expellat, purgatione hic motus naturæ impeditur, venenumque peſtilens ad interiora retrahitur, humoribúſque magis permiſcetur, & humorum motu concitato, periculoſiſſimæ, imò lethales, vomitiones & diarrhœæ excitantur. Ideoque non in purgatione, ſed imprimis in alexipharmacis, poſt Deum, ſalutis ſpes collocanda.

Alexipharmacorum vſus. Quapropter tutiſſimum fuerit, ſi quis peſte correptum ſe ſentiat, ſtatim, Dei auxilio

auxilio priùs implorato, ad alexipharmaca, suprà, *cap. 5.* enumerata, confugere, & efficacissimum aliquod atque experientia probatum medicamentum sumere, & si primum vomitu reiiciatur, statim id repetere: imò etsi id retineatur, semel sumere non sufficit, sed horarum 24. spatio ter alexipharmacum exhibendum, & per biduum hoc modo continuandum, donec veneni vis fracta sit. Sumpto medicamento se æger ad sudorem componat, imprimis prima & secunda vice, aëremque frigidum non admittat, atque si vires ferant, ad duas horas sudorem continuet. A somno abstineat æger, donec bis sudauerit. Et inter sudandum reficiatur *conserua & syr. rosarum, acetosæ, acetosit. citri, granatorum, ribes*, cum aquis cordialibus, & odoramentis naribus admotis, & per cubiculum sparsis. Vtile etiam fuerit, panem à furno calentem aliqua parte excauare, cauitatemque theriaca implere, & vmbilico, vel sub alas apponere, vt venenum à pane attrahatur. Finito sudore corpus linteis mundis calentibus exsiccetur, cauẽdo, ne aër frigidus

dus admittatur, & linteamina ac tegumenta lectorum mutentur. Post sudorem æger cibis εὐχύμοις & εὐπέπτοις nutriatur, modica tamen quantitate sumptis.

Vbi semel sudauit æger, si venæ sectione opus sit, instituatur eo, vt antea dictum, modo. Et vbi alexipharmaca per biduum continuata sunt, & corpus sit cacochymicum, aut ab interno humorum vitio pestis dependeat, & à febre magnum periculum metuendum sit, purgans exhibere non inutile fuerit, vt pars aliqua materiæ putredinem concepturæ, febremque aucturæ tollatur, vt natura reliquum faciliùs vincere possit. Sint autem illa mitiora, *syr. rosarum solut. tamarindi, rhabarbarum, agaricus, pil. pestilentiales, tryphera Persica, syr. diasereos.*

Postea etiamsi sudorem ciere opus non sit, (si tamen die critico erumpat, non impediendus est) continuanda tamen sunt ea medicamenta, quæ putredinem inhibent, febri malignæ resistunt, incendiumque in visceribus & humoribus exstinguunt.

Itaque

Itaque tum de theriaca & aliis medicamentis calidis obſeruandum, ne temerè ſine vllo morbi, naturæ, ætatis & aliarum circumſtantiarum reſpectu vſurpentur. Quapropter vbi febris iam corpus occupauit, poſt ſudorem talia non niſi refrigerantibus admiſtis, vel etiam refrigerantia ſola exhibēda, qualia ſunt *ſyrup. acetoſitatis citri*, *acetoſæ*, *acetoſellæ*, *granatorum*, *ribes*, *rubi Idæi*, vt & *margaritæ*, *corallia*, *lapides pretioſi*, *bezoar*.

Cùm autem natura plerumque partem materiæ venenoſæ ad ambitum corporis expellere, & bubones & carbunculos èxcitare ſoleat: ſi perfectè aut certè maxima veneni pars in bubonem expulſa ſit; id quod cognoſcitur ex febris & ſymptomatum remiſſione: concoctionem, etſi non perfectam, vt in aliis tumoribus, exſpectare licet, eaque omnibus modis adiuuanda. Si verò vel bubo non ſatis erumpat, vel nimis augeatur, febris tamen & ſymptomata non remittant, nec æger melius habeat, danda opera, vt veneno quamprimum exitus patefiat. Itaque vel ve- *Bubonū cura.io.*

ſicantia

ſicantia imponenda, vel cutis ſcarificanda, vt venenum liberè exſpirare, humoréſque peſtilentes effluere poſſint. Magno etiam cum ægri commodo, licet inciſio facta non ſit, pulli gallinacei vel columbini, circa anum deplumati, apponuntur, idque ſæpius repetatur; vel bufo exſiccatus vino emollitus imponatur. Poſtea detur opera, vt materia reliqua per idonea medicamenta, paſſim deſcripta, maturetur. In locum inciſione apertum digeſtiua idonea imponantur, & ſi inciſio minùs profunda ſit, & pus adhuc concluſum detineatur, ſcalpello aperiendus eſt tumor, vlcúſque conuenientibus medicamentis mundandum, nec vlcus claudendum, donec omne venenum effluxerit.

Carbunculorum curatio. Carbunculi verò ſtatim ſcarificandi ſunt, & quidem ſatis profundè, vt peſtilens & corruptus humor effluat; poſtea emplaſtrum aliquod conueniens imponatur, quale eſt de fuligine, & alia paſſim deſcripta. Nonnulli emplaſtrum de magnete arſenicali imponunt. Imponere etiam vtile eſt bufonem

nem exsiccatum, vino maceratum. Locis verò vicinis, ne venenum ad interiora regrediatur, defensiuum aliquod ex refrigerantibus, siccantibus & adstringentibus imponendum. Nonnulli sapphiro in cute circa carbunculum circulum ducunt, ne venenum latiùs serpat, sed exstinguatur. Et si carbunculus nimiùm augeatur, summumque dolorem excitet, venam sub carbunculo aperire vtile est, vt sanguis ille corruptus euacuetur. Et ad calorem exstinguendum, emplastrum de cynoglossa adhibendum. Eschara vbi generata fuerit, vnguento conueniente demenda, & vlcus debito modo mundandum & curandum. Toto verò curationis tempore singulis septimanis bis potiuncula aliqua è temperatis alexipharmacis exhibenda, ne veneni aliquid in corpore relinquatur.

***

CAPVT

CAPVT VII.

De pestilentis ac malignæ febris natura, & à peste differentia.

CVm in pestilentia summus humorum corruptionis gradus sit, ad eum per malignas & pestilentes febres quasi adscenditur: de iis ergo iam dicendum, primoque videndum, qua ratione hæc tria, pestilentia, pestilens & maligna febris differant.

Pestilentia, pestilentes & malignæ febres quomodo differāt.

Pestilentiam in occulta quadam & homini planè aduersa qualitate sitam, eandemque contagiosam esse, & febrem quidem non de eius essentia esse, eam tamen plerumque sibi comitem adsciscere, suprà dictum est. Itaque ipsa pestis etiam, vbi febrem coniunctam habet, non sine caussa febris pestilentialis suo modo appellari potest. Dicuntur tamen & aliæ febres pestilentes sine peste, in quibus humorum corruptio nondum quidem summum illum gradum, qui pestilentis veneni naturam constituit, attigit, ipsæ tamen etiam veneni ac malignitatis aliquid pestilentiæ similis obtinent,

obtinent, & proinde vel non perniciosæ, vel non contagiosæ sunt, vt pestis, vel, si vtrumque obtinent, minùs tamen, quàm pestis, perniciosæ & contagiosæ sunt. Pestilentis enim febris in specie dictæ ac pestilentis veneni differentia (cùm vtriusque natura occulta sit) perniciei & contagionis vehementia se prodit, quæ non solum in sporadicis febribus, sed & in epidemiis pestilentialibus minor, quàm in ipsa peste, animaduertitur. Malignas verò febres quod attinet, etsi & verè pestilentibus in genere hoc nomen tribui possit: tamen in specie malignæ dicuntur, in quibus adhuc minor, quàm in verè pestilentibus, corruptionis gradus est, & in quibus humores, qui febrem accendunt, occultam aliquam & ad venositatem accedentem qualitatem habent: Vnde & minor est pernicies, & contagium quandoque planè abest.

Et vt res paucis comprehendatur, si in febre aliqua ex symptomatibus pateat, præter putredinem occultam & malignam adesse qualitatem, pauci tamen inde moriantur, siue epidemiæ

ſint febres, ſiue ſporadicæ, ſiue contagioſæ ſint, ſiue non ſint contagioſæ: primus hic corruptionis gradus eſt, febriſque illa appellatur in ſpecie maligna. Si verò plures iam moriantur, alij tamen non ita inficiantur, vel licet contagium quoddam & pernicies etiam quædam animaduertatur, nec contagium tamen, nec pernicies ſummum gradum attigerit, ac non pauci conualeſcant: peſtilens febris in ſpecie nominatur. Si tandem plurimi, qui ægrotare incipiunt, moriantur, ac obuij quique inficiantur, imò contagium in loca etiam remota diſſeminetur: peſtis eſt.

CAPVT VIII.

Ad quod febrium genus peſtilentes & malignæ pertineant.

Febres peſtilẽtes & malignæ ad quodnã febrium genus pertineant.

PORrò cùm febrium tria ſint genera; ephemera, putrida, hectica, & rurſum putridarum aliquot differentiæ: quæritur iam, ad quod febrium genus malignæ ac peſtilentes pertineant, ſeu an omnibus febribus, an verò certo cuidam

dam

dam generi, malignitas ac pestilentia accedere possit.

Nullas autem ephemeras ac hecticas malignas & pestilentes dari statuimus; quòd in omnibus febribus malignis & pestilẽtibus manifesta corruptionis seu putredinis humorum indicia adsint: licet humor ille malignus & pestilens simul sæpe cum spiritibus insignem antipathiam habeat, & periculosissimam febrem excitet.

Febres autem putridæ pestilentes in speciè omnes continuæ sunt; cùm venenatæ putredinis ea vis sit, vt facilè in omnes venas ac arterias sese diffundere, omnesque humores corrumpere possit.

Febres autem in specie malignæ dictæ, etiam intermittentes esse possunt, vt ipsa experientia testatur. Nec impossibile est, vt etiam in primis viis putrescentes humores malignitatem aliquam concipiant; & cùm in talibus febribus tanta veneni vis non sit, nihil obstat, quin natura statis periodis excretiones aliquas instituere possit.

Continuæ verò pestilentes & mali-

gnæ nulli earum generi peculiariter addictæ ſunt,ſed prout putredo in hunc vel illum morboſum apparatum incidit, ita etiam hæc vel illa febris continua excitatur, nunc ſynocha, nunc periodica ; vnde etiam varia pro morboſo apparatu oriuntur ſymptomata.

Febrium peſtilentium & malignarum differentia.

Porrò febrium malignarum ac peſtilentium differentias quod attinet, cùm in qualibet febri tali duo reperiantur; ipſa putredo,à qua febris oritur,& malignitas: harum ratione & febres hæ variant. Nam interdum & à putredine, & à malignitate æquale malum imminet, quæ febres, ſi & putredo & malignitas ſit magna, ſunt periculoſiſſimæ; ſi verò nec putredo, nec malignitas ſit magna,febres non periculoſæ ſunt. Interdum maior eſt putredo, qualitas verò maligna non ita vehemens; ac tum febris ad aliarum putridarum naturam magis accedit. Interdum putredo non eſt magna, qualitas autem maligna vehemens, taleſque febres apparent quidem mites, ſed ſunt fraudulentæ & periculosæ.

Ipſam verò malignitatis & peſtilentiæ

tiæ in febribus naturam quod attinet, etsi ea sit occulta : ex effectibus tamen etiam quandam varietatem deprehendere licet, dum nunc maculæ, nunc morbilli, nunc variolæ erumpunt,nunc sudores nimij, nunc catarrhi, pleuritidis & alia mala, prout venenum cum hac vel illa parte peculiarem antipathiam habet.

CAPVT IX.

De caussis febris pestilentis & malignæ.

CAussas harum febrium quod attinet,cùm malignitas earum minor sit, quàm pestilentiæ, & per hanc quasi per gradum ad pestilentiam adscendatur,quæ caussæ pestis sunt, eædem ferè & malignarum & pestilentium febrium erunt, sed mitiores, aër præcipuè, cœlum,victus ratio & contagium. *Caussæ.*

Febres nimirum malignæ oriuntur primò à morboso corporis apparatu. Hic autem oritur à cibo prauo & putredini & corruptioni facilè obnoxio, de quo videatur Galenus, *libro de cibis boni*

& malig. fact. Possuntque humores in corpore nostro ita corrumpi, vt veneni naturam induant, de quo dictum est in Institutionibus, *lib.* 2. *part.* 2. *cap.* 12. Deinde etiam ex caussis communibus, aëris nimirum constitutione minus commoda, vt & stellarum influxu.

Pestilentes verò febres in specie dictæ easdem caussas habent, sed grauiores, quæ tandem, si augeantur, pestilentiam producunt. Vnde febres malignæ & pestilentes diu durantes tandem in pestem abire solent.

CAPVT X.

De signis febrium pestilentium & malignarum.

Signa diagnostica febrium pestilentiũ. EOdem modo sese res habet de signis diagnosticis. Apparent enim in febre pestilentiali in specie dicta eadem ferè signa, quæ in peste, sed pauciora, vel mitiora: & sunt tales febres non tam perniciosæ vel contagiosæ, vt ipsa pestis.

Quantum

Quantum autem ad signa differentiarum, si & malignitas ac putredo sit maxima, vires valdè deiiciuntur, & grauissima ac pessima apparent symptomata: si putredo sit summa, malignitas verò parua, febrilia quidem, quæ putredinem comitantur, symptomata satis sunt vehementia, sed vires non ita deiiciuntur. Si autem putredo non est magna, qualitas verò maligna vehemens, mitia satis, quæ febrem comitantur, sunt symptomata, vires autem valdè deiiciuntur.

Si humores solùm afficiantur, apparent bubones, carbunculi, parotides, maculæ, pustulæ, & alia putridarum febrium indicia. Si spiritus valdè afficiantur, hæc signa absunt, nec calor est magnus, vires subitò concidunt, ægrique animi deliquia patiuntur, pulsus sunt inæquales, imbecilles ac languidi, febrisque ipsa vno, duobus vel tribus diebus ad salutem vel mortem terminatur. Si tandem cor valdè affligatur, adest summus virium languor, nec ægri de magno calore conqueruntur.

Malignarum. Malignas autem febres quod attinet, eas in principio statim cognoscere difficile est, cùm malignitas sæpe diu lateat, & non, nisi vbi vires sumsit, sese prodat. Quapropter signa omnia diligenter perpendenda sunt, & si quid suspectum sit, id diligenter perpendendum. Sunt autem omnia signa in malignis maiora, quàm pro febris natura, & symptomata, quæ apparent, vehementiora, quàm quæ à febre prouenire possint. Virium nimirum debilitas, inquietudo, anxietas maior, quàm pro caloris febrilis ratione. Pulsus frequens, paruus, debilis; aut si is naturalis videatur, tamen alia praua symptomata adsunt. Vrina interdum est sanorum similis: interdum tenuis & cruda, nullumque habens sedimentum, aut si quod habeat, excremento potiùs simile, quàm sedimento: interdum crassa, colorata, turbida, crassum, rubrum & turbidum sedimentum habens. Calor quàm pro natura morbi & symptomatum mitior. Facies à naturali & viuido illo statu multùm mutata. Itaque his quidem pestilentes ac malignæ febres satis agnosci

sci possunt, accedunt tamen & alia; sopor grauis, vigiliæ, deliria, dolores capitis, aurium sibilus & surditas, nausea vel vomitus, alui profluuia, hæmorrhagiæ narium. Erumpunt tumores post aures, sub alis ac inguinibus, variæ item maculæ, ac nihil ferè mali est, quod in aliis periculosis febribus apparet; quod non in hisce etiam conspiciatur.

Prognostica quod attinet, ac primò pestilentium febrium, eadem ferè eorum est ratio, quæ pestilentiæ. Quò enim symptomata sunt grauiora & vires debiliores, eò maius periculum portenditur. Quò verò symptomata sunt mitiora, & vires fortiores, eò maior salutis spes est. *Prognostica.*

Eadem ferè ratio est febrium malignarum; & quid in qualibet tali febre de euentu morbi sperandum sit, ex iis, quæ in Institut. *lib.* 3. *part.* 3. *cap.* 4. 5. 6. 7. 8. dicta sunt, patet.

nausea vrgeat, vomitus per leuiora vomitoria prouocandus.

Hinc iterum ad alexipharmaca accedendum, quæ tamen talia sint, ne febris per ea augeatur. Itaque postea ea adhibenda, quæ temperatiora sunt, simulque putredini resistunt, qualia sunt; *acetosa, poma citri, granata, pentaphyllum, tormentilla, C.'C. os de corde cerui, lapis bezoar, bolus Armenus, terra sigillata*, & similia, & ex his parata medicamenta. In primis verò aquæ bezoardicæ sæpius exhibendæ sunt, vtpote quæ statim penetrant, quæ tamen ita temperari possunt, vt simul febri & putredini resistãt. Ideoque iis admiscenda *syrupus acetos. citri, granatorum, acetosæ, acetosellæ* ac similes, & in talium vsu persistendum.

Vesicatoria. Imminuta materia vesicantia etiam cum ægri commodo cruribus vel brachiis applicantur: cùm sine molestia & virium debilitatione materiam venenatam ab interioribus partibus ad externas euocent.

Malignæ febris in specie dictæ curatio. Si autem febris maligna sit in specie dicta, maiórque putredo, quàm malignitas, primæ viæ primùm euacuandæ sunt,

sunt, ac non solùm clysteres lenientes locum habent, sed & lenientia, *syr.rosar. solutiuus, manna, cassia, tamarindi, agaricus, rhabarbarum, tryphera persica*, in primis si materia turgeat. A fortioribus verò scammonio, colocynthide, turbith & similibus planè abstinendum. Et quidem si putredo statim incrementum sumat, febrisque inde vehementior accendatur, ac præcipuè si humores turgeant, statim id, & ante tertium diem præstandum. Purgatio.

Verùm in genere hæc satis determinari nequeunt: in speciali de febribus hisce tractatione res clarior fiet. Etenim febres tales pestilẽtes & malignæ interdum per contagium propagantur, vbi tutissimum est, conceptum quocunque modo inquinamentum per sudorifera & alexipharmaca è corpore expellere, & postea, si opus sit, purgationem & venæ sectionem instituere. Interdum etiam natura ipsa ad ambitum corporis materiam expellit, vt in variolis & morbillis fieri solet. Ac tum etiam natura in opere suo turbanda non est, nec materia, quæ ad ambitum corporis protru-

nausea vrgeat, vomitus per leuiora vomitoria prouocandus.

Hinc iterum ad alexipharmaca accedendum, quæ tamen talia sint, ne febris per ea augeatur. Itaque postea ea adhibenda, quæ temperatiora sunt, simulque putredini resistunt, qualia sunt; *acetosa, poma citri, granata, pentaphyllum, tormentilla, C.'C. os de corde cerui, lapis bezoar, bolus Armenus, terra sigillata*, & similia, & ex his parata medicamenta. In primis verò aquæ bezoardicæ sæpius exhibendæ sunt, vtpote quæ statim penetrant, quæ tamen ita temperari possunt, vt simul febri & putredini resistāt. Ideoque iis admiscenda *syrupus acetos. citri, granatorum, acetosæ, acetosellæ* ac similes, & in talium vsu persistendum.

Vesicatoria. Imminuta materia vesicantia etiam cum ægri commodo cruribus vel brachiis applicantur: cùm sine molestia & virium debilitatione materiam venenatam ab interioribus partibus ad externas euocent.

Maligna febris in specie dicta curatio. Si autem febris maligna sit in specie dicta, maiórque putredo, quàm malignitas, primæ viæ primùm euacuandæ sunt,

ſunt, ac non ſolùm clyſteres lenientes locum habent, ſed & lenientia, *ſyr.roſar. ſolutiuus, manna, caſſia, tamarindi, agaricus, rhabarbarum, tryphera perſica*, in primis ſi materia turgeat. A fortioribus verò ſcammonio, colocynthide, turbith & ſimilibus planè abſtinendum. Et quidem ſi putredo ſtatim incrementum ſumat, febriſque inde vehementior accendatur, ac præcipuè ſi humores turgeant, ſtatim id, & ante tertium diem præſtandum. *Purgatio:*

Verùm in genere hæc ſatis determinari nequeunt: in ſpeciali de febribus hiſce tractatione res clarior fiet. Etenim febres tales peſtilẽtes & malignæ interdum per contagium propagantur, vbi tutiſſimum eſt, conceptum quocunque modo inquinamentum per ſudorifera & alexipharmaca è corpore expellere, & poſtea, ſi opus ſit, purgationem & venæ ſectionem inſtituere. Interdum etiam natura ipſa ad ambitum corporis materiam expellit, vt in variolis & morbillis fieri ſolet. Ac tum etiam natura in opere ſuo turbanda non eſt, nec materia, quæ ad ambitum corporis protru-

nausea vrgeat, vomitus per leuiora vomitoria prouocandus.

Hinc iterum ad alexipharmaca accedendum, quæ tamen talia sint, ne febris per ea augeatur. Itaque postea ea adhibenda, quæ temperatiora sunt, simulque putredini resistunt, qualia sunt; *acetosa, poma citri, granata, pentaphyllum, tormentilla, C.'C. os de corde cerui, lapis bezoar, bolus Armenus, terra sigillata*, & similia, & ex his parata medicamenta. In primis verò aquæ bezoardicæ sæpius exhibendæ sunt, vtpote quæ statim penetrant, quæ tamen ita temperari possunt, vt simul febri & putredini resistãt. Ideoque iis admiscenda *syrupus acetos. citri, granatorum, acetosa, acetosella* ac similes, & in talium vsu persistendum.

Vesicatoria. Imminuta materia vesicantia etiam cum ægri commodo cruribus vel brachiis applicantur: cùm sine molestia & virium debilitatione materiam venenatam ab interioribus partibus ad externas euocent.

Malignæ febris in specie dictæ curatio. Si autem febris maligna sit in specie dicta, maiórque putredo, quàm malignitas, primæ viæ primùm euacuandæ sunt,

ſunt, ac non ſolùm clyſteres lenientes locum habent,ſed & lenientia, *ſyr.roſar. ſolutiuus, manna, caſſia, tamarindi, agaricus,rhabarbarum,tryphera perſica*, in primis ſi materia turgeat. A fortioribus verò ſcammonio,colocynthide,turbith & ſimilibus planè abſtinendum.Et quidem ſi putredo ſtatim incrementum ſumat, febriſque inde vehementior accendatur, ac præcipuè ſi humores turgeant, ſtatim id, & ante tertium diem præſtandum. *Purgatio.*

Verùm in genere hæc ſatis determinari nequeunt: in ſpeciali de febribus hiſce tractatione res clarior fiet.Etenim febres tales peſtilẽtes & malignæ interdum per contagium propagantur, vbi tutiſſimum eſt, conceptum quocunque modo inquinamentum per ſudorifera & alexipharmaca è corpore expellere, & poſtea, ſi opus ſit, purgationem & venæ ſectionem inſtituere. Interdum etiam natura ipſa ad ambitum corporis materiam expellit,vt in variolis & morbillis fieri ſolet. Ac tum etiam natura in opere ſuo turbanda non eſt, nec materia,quæ ad ambitum corporis protru-

 ditur,

nauſea vrgeat, vomitus per leuiora vomitoria prouocandus.

Hinc iterum ad alexipharmaca accedendum, quæ tamen talia ſint, ne febris per ea augeatur. Itaque poſtea ea adhibenda, quæ temperatiora ſunt, ſimulque putredini reſiſtunt, qualia ſunt; *acetoſa, poma citri, granata, pentaphyllum, tormentilla, C. C. os de corde cerui, lapis bezoar, bolus Armenus, terra ſigillata*, & ſimilia, & ex his parata medicamenta. In primis verò aquæ bezoardicæ ſæpius exhibendæ ſunt, vtpote quæ ſtatim penetrant, quæ tamen ita temperari poſſunt, vt ſimul febri & putredini reſiſtãt. Ideoque iis admiſcenda *ſyrupus acetoſ. citri, granatorum, acetoſa, acetoſella* ac ſimiles, & in talium vſu perſiſtendum.

Veſicatoria. Imminuta materia veſicantia etiam cum ægri commodo cruribus vel brachiis applicantur: cùm ſine moleſtia & virium debilitatione materiam venenatam ab interioribus partibus ad externas euocent.

Maligna febris in ſpecie dicta curatio. Si autem febris maligna ſit in ſpecie dicta, maiórque putredo, quàm malignitas, primæ viæ primùm euacuandæ ſunt,

sunt, ac non solùm clysteres lenientes locum habent, sed & lenientia, *syr.rosar. solutiuus, manna, cassia, tamarindi, agaricus, rhabarbarum, tryphera persica*, in primis si materia turgeat. A fortioribus verò scammonio, colocynthide, turbith & similibus planè abstinendum. Et quidem si putredo statim incrementum sumat, febrisque inde vehementior accendatur, ac præcipuè si humores turgeant, statim id, & ante tertium diem præstandum. *Purgatio.*

Verùm in genere hæc satis determinari nequeunt: in speciali de febribus hisce tractatione res clarior fiet. Etenim febres tales pestilētes & malignæ interdum per contagium propagantur, vbi tutissimum est, conceptum quocunque modo inquinamentum per sudorifera & alexipharmaca è corpore expellere, & postea, si opus sit, purgationem & venæ sectionem instituere. Interdum etiam natura ipsa ad ambitum corporis materiam expellit, vt in variolis & morbillis fieri solet. Ac tum etiam natura in opere suo turbanda non est, nec materia, quæ ad ambitum corporis protru-

Malignarum. Malignas autem febres quod attinet, eas in principio statim cognoscere difficile est, cùm malignitas sæpe diu lateat, & non, nisi vbi vires sumsit, sese prodat. Quapropter signa omnia diligenter perpendenda sunt, & si quid suspectum sit, id diligenter perpendendum. Sunt autem omnia signa in malignis maiora, quàm pro febris natura, & symptomata, quæ apparent, vehementiora, quàm quæ à febre prouenire possint. Virium nimirum debilitas, inquietudo, anxietas maior, quàm pro caloris febrilis ratione. Pulsus frequens, paruus, debilis; aut si is naturalis videatur, tamen alia praua symptomata adsunt. Vrina interdum est sanorum similis: interdum tenuis & cruda, nullumque habens sedimentum, aut si quod habeat, excremento potiùs simile, quàm sedimento: interdum crassa, colorata, turbida, crassum, rubrum & turbidum sedimentum habens. Calor quàm pro natura morbi & symptomatum mitior. Facies à naturali & viuido illo statu multùm mutata. Itaque his quidem pestilentes ac malignæ febres satis agno-

sci

sci possunt, accedunt tamen & alia; sopor grauis, vigiliæ, deliria, dolores capitis, aurium sibilus & surditas, nausea vel vomitus, alui profluuia, hæmorrhagiæ narium. Erumpunt tumores post aures, sub alis ac inguinibus, variæ item maculæ, ac nihil ferè mali est, quod in aliis periculosis febribus apparet; quod non in hisce etiam conspiciatur.

Prognostica quod attinet, ac primò pestilentium febrium; eadem ferè eorum est ratio, quæ pestilentiæ. Quò enim symptomata sunt grauiora & vires debiliores, eò maius periculum portenditur. Quò verò symptomata sunt mitiora, & vires fortiores, eò maior salutis spes est. *Prognostica.*

Eadem ferè ratio est febrium malignarum; & quid in qualibet tali febre de euentu morbi sperandum sit, ex iis, quæ in Institut. *lib.* 3. *part.* 3. *cap.* 4. 5. 6. 7. 8. dicta sunt, patet.

CAPVT XI.

De curatione febrium pestilentium & malignarum in genere.

Curatio. TAndem curationem febrium malignarum & pestilentium quod attinet, cùm duo in his febribus præter naturam sint, venenum seu malignitas, & febris: qua ratione febri occurrendum sit, ex iis, quæ hactenus de febribus dicta sunt, patet: quomodo etiam malignitas oppugnanda sit, ex iis, quæ de pestilentia dicta sunt, manifestũ euadit. In hoc maxima hîc difficultas, cui priùs, cui posteriùs prospiciendum, & quomodo malignitas tollenda sit, ne febris augeatur; & contra febri prospiciendũ, ne malignitas negligatur. Quod vt rectè fiat, pestilens venenum & malignitas ac putredo & febris inter se conferenda sunt, & vnde plus periculi immineat, perpendendum, atque ad id imprimis respiciendum, ita tamen, ne alterum planè negligatur.

Pestilētis febris in specie di- Quapropter in pestilenti febre, vtpote in qua maximè vrget malignitas, statim

tim ad alexipharmaca & sudorifera confugiendum;ea tamen eligenda, quæ temperatiora sunt: qualia antea de pestilentia proposita sunt. *Sta curatio. Sudorifera.*

Postea,si opus sit, venæ sectio instituenda est, & quidem maturè, ac vix post quartum diem, antequam omnia in corpore turbata,& vires deiectæ fuerint, vbi scilicet sanguis vel copia peccat, vt vasa distendat, vel viribus oneri est, vel motu aliquo agitatur, vt metuendum sit, ne ad partem aliquã principem rapiatur.Si verò malum iam progressum sit, viresque iam laborent, tutiùs intermittitur, quàm intempestiuè instituitur venæ sectio.Si verò vires venæ sectionem non ferant, cucurbitulæ scarificatæ commodè partibus inferioribus apponuntur. *Vena sectio.*

Purgatio verò in initio harũ febrium non conuenit,nisi quæ primas vias euacuat sine insigni reliquorum humorum agitatione: fortiora verò non conueniunt; cùm humores agitent,venenum iis magis permisceant, ac periculosas sæpe alui fluxiones excitent. *Purgatio.*

Si materia ad superiora vergat & *Vomitoria.*

nauſea vrgeat, vomitus per leuiora vomitoria prouocandus.

Hinc iterum ad alexipharmaca accedendum, quæ tamen talia ſint, ne febris per ea augeatur. Itaque poſtea ea adhibenda, quæ temperatiora ſunt, ſimulque putredini reſiſtunt, qualia ſunt; *acetoſa, poma citri, granata, pentaphyllum, tormentilla, C.'C. os de corde cerui, lapis bezoar, bolus Armenus, terra ſigillata*, & ſimilia, & ex his parata medicamenta. In primis verò aquæ bezoardicæ ſæpius exhibendæ ſunt, vtpote quæ ſtatim penetrant, quæ tamen ita temperari poſſunt, vt ſimul febri & putredini reſiſtãt. Ideoque iis admiſcenda *ſyrupus acetoſ. citri, granatorum, acetoſa, acetoſella* ac ſimiles, & in talium vſu perſiſtendum.

Veſicatoria. Imminuta materia veſicantia etiam cum ægri commodo cruribus vel brachiis applicantur: cùm ſine moleſtia & virium debilitatione materiam venenatam ab interioribus partibus ad externas euocent.

Maligna febris in ſpecie dicta curatio. Si autem febris maligna ſit in ſpecie dicta, maiórque putredo, quàm malignitas, primæ viæ primùm euacuandæ ſunt,

sunt, ac non solùm clysteres lenientes locum habent, sed & lenientia, *syr.rosar. solutiuus, manna, cassia, tamarindi, agaricus, rhabarbarum, tryphera persica*, in primis si materia turgeat. A fortioribus verò scammonio, colocynthide, turbith & similibus planè abstinendum. Et quidem si putredo statim incrementum sumat, febrisque inde vehementior accendatur, ac præcipuè si humores turgeant, statim id, & ante tertium diem præstandum. *Purgatio.*

Verùm in genere hæc satis determinari nequeunt: in speciali de febribus hisce tractatione res clarior fiet. Etenim febres tales pestilētes & malignæ interdum per contagium propagantur, vbi tutissimum est, conceptum quocunque modo inquinamentum per sudorifera & alexipharmaca è corpore expellere, & postea, si opus sit, purgationem & venæ sectionem instituere. Interdum etiam natura ipsa ad ambitum corporis materiam expellit, vt in variolis & morbillis fieri solet. Ac tum etiam natura in opere suo turbanda non est, nec materia, quæ ad ambitum corporis protru-

 ditur,

ditur, purgantibus ad interna reuocanda, ſed potius natura alexipharmacis & ſudoriferis in opere adiuuanda. Interdum verò febris à vitioſo humorũ apparatu ortum habet, aut certè fouetur, & materia vitioſa, in ventriculo, circa præcordia, in primis viis hærẽs nauſea, dolore, æſtu, amarore oris, anxietate & aliis indiciis ſeſe manifeſtat, quæ neceſſariò quamprimum vel vomitu, vel per aluum euacuanda.

Venæ ſectio. Primis viis & corpore euacuato, ſtatim venæ ſectio, ſi ea opus ſit, & quidẽ ante quartum diem, inſtituenda.

Sudorifera. Poſt corporis euacuationem & venæ ſectionem vtile eſt ſudoriferi aliquid, ſed quod febrem non augeat, exhibere, qualia antea propoſuimus. Et quamquam non ſemper ſudor ſequatur: tamen talia medicamenta continuanda ſunt, & ſingulis diebus exhibenda, vt corpus ſenſim ad ſudores diſponatur, & Natura tandem ſponte ſuo tempore vitioſos humores per ſudores expellat. Fortioribus verò ſudoriferis initiò vires debilitantur: & cùm humores in hiſce febribus non ſemper ita diſpoſiti ſint, vt

per sudores discuti possint; tenuius discutitur, crassius relinquitur.

Quapropter præparatio & alteratio humorum instituenda, iis medicamentis, quæ aperiunt, humores, si opus sit, incidunt, ebullitionem & putredinem sistunt, febris feruorem exstinguunt, & malignitati resistunt, ac naturam ad sudores sensim disponunt, qualia sunt, *acetosa, scordium, carduus benedictus, scorzonera, sem. citri, rad. tormentillæ, pentaphylli, succus citri, granatorum, & ex his syrupi; spiritus vitrioli.* *Alterantia & præparantia.*

Vbi humores iam satis præparati sunt, nisi Natura eos sponte expellat, per viam conuenientem euacuandi sunt. Sed & tum lenioribus medicamentis vtendum; & purgatio vix ante diem decimum quartum instituenda.

Si ad vrinam vergit materia, emulsione seminum melonum, citri, cardui benedicti cum aqua acetosæ, capillorum ♀, & similibus natura adiuuanda. *Vrinam cientia.*

Toto verò morbi tempore, tam in malignis, quàm pestilentibus febribus, pulsibus & cordi medicamenta corroborantia & malignitati resistentia applicanda, *Topica.*

plicanda,quæ passim exstant. Symptomata etiam,si quæ vrgeant, & vires deiiciant, tollenda vel mitiganda, vt suo loco dicetur.

Diæta. Diætam quod attinet, cibus sit boni succi & facilis coctionis: & cùm vires langueant, cauendum, ne natura copia cibi oneretur. Cibi quoque iis rebus, quæ huic febri conueniunt, condiendi sunt. A vino,nisi forsan syncope immineat, abstinendum: Commodior verò est potus tenuis cereuisiæ. Commodè etiam præbetur decoctum cornu cerui, cum spiritus vitrioli ea quantitate,quæ ad gratam aciditatem sufficit:cui etiam iulebi rosarum vel violarum aliquid admisceri potest. Sitim enim sedat,obstructiones aperit, putredinem arcet, malignitati resistit. Ægyptij, vt refert Prosper Alpinus,*lib.4.de medic. Ægypt. cap.*4. pulpam tamarindorum & berberis fructum exsiccatum cum seminibus fœniculi vel citri in plurima aqua communi infundunt, potumque ita parant, quem ægris in febribus malignis & pestilentibus toto morbi tempore concedunt, plurimumque in huius potus vsu

consi

confidunt: cùm tamarindorum & berberis fructus febrium putredini maximè resistere compertum habeant.

CAPVT XII.

De febre maligna cum variolis & morbillis.

Variolæ & morbilli.

ETsi malignitatis, à qua febres malignæ denominantur, natura occulta sit, & hinc multa de differentiis harum febrium dici non possint: non vna tamen etiam eiusdem ratio est, sed effectibus & symptomatibus aliqua varietas sese prodit; vnde etiam febrium malignarum quædam differentiæ constituuntur, de quibus in specie iam breuiter dicemus.

Primò occurrunt febres, in quibus in cute nunc pustulæ seu eminentia tubercula quædam erumpunt, nunc efflorescentiæ seu maculæ quædam apparent. Græci ea ἐξανθήματα & ἐκθύματα, Latini papulas & pustulas appellant: hodiè variolæ & morbilli dicuntur. Quæ nomina etsi non ab omnibus eodem modo vsurpentur, plerique tamen hodiè

die variolas quasi paruos varos nominari putant,& nomen hoc tribuunt pustulis illis eminentibus, humore plenis, quæ plerumque suppurantur,quas Germani *die Blattern* & *Bocken*, nominant; morbillos verò appellant maculas in cute efflorescentes seu potius exigua in cute tubercula, quæ Germani *die Masern* vocant.

Definitio. Variolæ nimirum sunt pustulæ in summa cute, partibúsque cuti respondentibus, cum febre continua erumpẽtes,propter peculiarem sanguinis efferuescentiam à facultate expultrice excitatæ: Morbilli verò maculæ aut tubercula parua rubra, in cute erumpentia, cum febre continua, itidem à facultate expultrice & sanguinis peculiari ebullitione excitata.

Differentia. Vtriusque generis aliquæ sunt differentiæ. Variolæ enim aliæ sunt maiores, aliæ minores; quædam albicant, quædam liuent,vel alterius coloris sunt; quædam statim erumpunt & in altum attolluntur ac maturantur, & circulo rubro cinguntur,& sine grauibus symptomatibus erumpunt, & periculosæ

non

non ſunt:aliæ ſunt liuidæ, tardè erumpunt, vel ſtatim ſubſident, & habent circulum liuidum, & periculoſæ ſunt.

Pertinent ad variolas & puſtulæ illæ lupini ferè magnitudine in corpore erumpentes, ac inſtar cryſtalli ſplendentes, è quibus aquoſitas quædam effluit, quas nonnulli idcirco cryſtallos nominant: Germani *die Schaffablattern oder Bindbocken*, quæ ſunt minùs periculoſæ, & citra inſignem febrem plerumque erumpunt.

Ad variolas deinde pertinent & tubercula illa, ſine multa ſanie, ſparſim nec copioſè erumpentia, quæ Germani *die Steinbocken* nominant, & ſunt omnium ferè minutiſſimæ variolæ & minimè periculoſæ, quæ pene citra febrem infantes inuadunt, ac citiſſimè etiam ſanantur, vt infantes rarò decumbant.

Pertinent ad variolas vel morbillos & exanthemata ac tubercula exigua rubra, cum calore atque tuſſi inuadentia, & aliis morbillorum ſymptomatibus, minùs tamen, quàm alij morbilli, periculoſa: Germani *die Bittein* ſiue *Bœttein*,

à ru

à rubore appellant. Inuadunt autem quandoque ſola, quandoque inter variolas inſperguntur, quandoque iis ſanatis ſuperueniunt. Quod malum Rubeolam appellare videtur Halyabbas, *lib.8.theoric.cap.14.*

Eſt præterea alia,ſed rarior exanthematum differentia,quæ ad morbillos referenda videtur; quam Neapolitani Roſſaniam & Roſſaliam nominant, vt refert Iohannes Philippus Ingraſſias, *de tumoribus.* Ab aliis purpuræ & rubores ac ἐρυθρήματα appellari videntur. Quidam tamen purpuræ nomen etiam petechiis tribuunt. Sunt autem maculæ rubræ & quaſi ignitæ, cum vix effatu digno tumore, per vniuerſum corpus, quaſi quædã eryſipelata parua, in principio morbi ſeu die quarto vel quinto morbi erumpentia. Progreſſu morbi totum corpus occupant,vt id quaſi ignitum appareat,ac ſi vniuerſali eryſipelate laboraret; qui color in declinatione iterum,vt in principio,in maculas mutatur, quæ tandem ſeptimo vel nono die euaneſcunt, epidermide ſquamarum inſtar decidente.

Subie

Subiectum macularum & morbillorum cutis est, & partes aliæ cuti proportione respondentes. Deprehensum enim in mortuis, viscerum superficiem æquè, ac cutem extra, his tuberculis ac pustulis fœdatam fuisse. *Subiectum.*

De caussa horum affectuum grauissima & difficilis inter Medicos agitatur controuersia. Arabes,& qui eos sequuntur, caussam variolarum & morbillorum referunt in immunditiem sanguinis à primo ortu contractam ex sanguine menstruo,quo infans in vtero alitur. Relictam enim hanc in corpore labem tam diu delitescere docent,donec agitata instar fermenti faciat, vt totus sanguis instar musti efferuescat,& ita,quicquid impuri in eo est,secernatur, atque ad ambitum corporis pellatur. Idque ideo sic statuerunt, quod viderent omnes ferè homines variolis & morbillis corripi: & qui semel vel bis iis laborarunt,postea ferè ab iis immunes esse. *Caussa.*

Alij verò sese huic sententiæ opponunt, & ex caussa cœlesti occulta mala hæc prouenire statuunt, cuius impressionem puerilis ætas infirmior faciliùs

sentiat,

ſentiat, quàm adulta robuſtior: neque probabile putant, infantes in vtero impuro ſanguine nutriri, aut tamdiu labem hanc in homine latere poſſe; cùm notum ſit, non ſolùm infantes, ſed & iuuenes, imò ætate confectos & ſenes, hoc morbo laboraſſe, qui antea & febribus & ſcabie laborarunt, quibus meritò, ſi quid impuri in ſanguine fuerit, abſumi debuit.

Verùm cùm vtraque opinio ſuas difficultates habeat, & probabilibus etiam rationibus niti videatur, vtramque coniungemus. Etenim ſi variolæ & morbilli ſint epidemij & contagioſi, negandum non eſt, ex peculiari quadam aëris maligna diſpoſitione eos tum oriri, quam infantes, vtpote teneriores, citiùs percipiunt. Etſi negandum non ſit, à cauſſa externa etiam intus latentem labem in quibuſdam in actum deduci poſſe. Si tamen vis illius malignitatis ſit maior, etiam adulti quandoque iis corripiuntur. Si verò ſparſim vagantur variolæ, & morbilli, credibilius eſt, ex priuata cuiuſque corporis vitioſa diſpoſitione in vtero contracta eos prouenire;

præcipuè

præcipuè si nullum in aëre vitium percipiatur. Etsi enim fœtus in vtero optimam sanguinis materni partem attrahit: tamen vbi is grandior factus & copiosiore alimento indiget, vix fieri potest, quin simul aliquid de prauis humoribus secum attrahat, qui in grauidis cumulari solent. Vnde compertum, infantes variolis & morbillis laborantes in lucem editos, vel statim post ortum iis correptos fuisse. Non tamen impossibile videtur, etiam post ortum è victu prauo simile vitium ei, quale ex sanguine menstruo in vtero, contrahi posse. Idque in iis locum habere potest, qui bis vel ter variolis & morbillis corripiuntur. Etsi hoc & ea de caussa fieri possit, quod ex primo fomite & inquinamento aliquid relictum fuerit.

An & qualis variolis & morbillis cõiungatur febris.

Erumpunt autem variolæ & morbilli semper cum febre. Per crisin enim quandam excitantur, & ebullitio illa non solùm in venis subcutaneis, sed etiã maioribus accidit; vnde calor cordi communicatur & febris accenditur. Febrisque illa est synocha putrida, vt ex calore æquali & materia in variolis

conclusa

conclusa satis apparet. Et pro ratione materiæ febris nunc maior, nunc minor est. Et quæ mitis est, sæpe intra paucos dies euanescit, nec ab infantibus, imò & adstantibus, attenditur: quæ verò vehementior est, si morbus salutaris futurus est, morbillis & variolis erumpentibus fit minor. Nonnunquam pestilentem naturam hæ febres induunt, vnde multi infantes extinguuntur.

Atque hoc modo à caussis internis variolæ & morbilli generantur. Concurrunt tamen sæpe etiam caussæ externæ, seu humores hoc modo corrumpentes, seu latentes mouendi vim habentes. Primò est aër, ob siderum influxum seu caussas alias ita dispositas, vt humores hoc modo corrumpere possint. Deinde contagium, cum è corporibus variolis aut morbillis laborantibus νοσερὰ quædam ἀπόκρισις seu morbidum effluuium alteri corpori communicatum similem in eo morbum excitat.

Est autem variolarum & morbillorum quædam, vt antea etiam dictum, differentia in substantia, quantitate & qualitate. Secundum substantiam, aliæ ex

ex hoc,aliæ ex illo humore constant.Secundum quantitatem, aliæ magnæ sunt ac multæ,aliæ paruæ,paucæ:Secundum qualitatem aliæ sunt albæ , aliæ rubicundæ,flauæ,liuidæ,violaceæ,&c. Aliæ subitò erumpunt, aliæ lentè ; aliæ mox sanantur,& euanescunt,aliæ diu durant. Aliæ externas solùm corporis partes occupant,aliæ etiam internas.

Vbi autem imminent variolæ & morbilli , adsunt dolor capitis, oculorum,gutturis ; narium pruritus, sternutatio, terror in somno , paroxysmi epilepticis similes , dolor dorsi , ardor & punctionis sensus in cute ; difficultas spirandi ; tussis sicca ; tremor pedum, oscitatio , pandiculatio , cordis palpitatio. Quæ læsæ actiones accidunt ex sanguinis ebullitione ac fuliginibus inde per totum corpus dispersis. Vrina sanorum vrinæ sæpe non est dissimilis, materia vitiosa ad ambitum corporis protrusa : interdum etiam turbida , ob magnam humorum ebullitionem. Hæmorrhagia narium est frequens , lacrymæ spontè ex oculis solent erumpere, aut oculi lacrymabundi apparent : vo- *Signa diagnostica.*

K mitus

mitus quoque interdum accidere solet. Facies ac oculi rubent; cutis est aspera; vox rauca. Tandémque etiam febris ex humorum ebullitione accenditur. Hæc ergo signa pleraque si adsunt, & circa tertium vel quartum diem augentur, ac maculæ quædam rubentes in cute apparent, imminentium variolarum vel morbillorum indicium est. Augetúrque hæc suspicio, si variolæ vel morbilli publicè grassantur. Paulò post maculæ illæ vel instar granorum milij in altum attolluntur, & postea in pustulas sanie repletas mutantur, ac variolæ fiunt; vel in latum extenduntur, & exigua tubercula fiunt, & morbilli excitantur.

Signa caussarū & loci affecti. Humorum autem natura præcipuè ex colore cognoscitur. Ab humore enim bilioso sanguini permisto si sint variolæ, magis rubescunt, & maiorem pruritum coniunctum habent, à pituita colorem album; à melancholia nigricantem habent. Nonnunquam etiam violaceæ, virides, liuidæ sunt, ex maiore humorum corruptione. Si non solùm cutem, sed & internas partes occupent,

febris

febris grauior eſt, difficultas reſpirandi & anguſtia pectoris magna, tuſſis item maior, dolor ventris & inteſtinorum vehemens adeſt.

Variolæ autem & morbilli ſunt ex acutorum numero & intra 14. dies terminantur. Erumpunt verò plerumque circa diem quartum, augmentum in ſeptimum protrahitur, ſtatus vndecimo viget, ab vndecimo ad decimum quartum eſt declinatio. Exſiccatio tamen variolarum nonnunquam ad vigeſimum extenditur. *Prognoſtica.*

Euentum autem eorum febris coniuncta, ſymptomatum magnitudo, ipſarum variolarum ratio, & vires ægri indicant. Nam ſi febris atque omnia ſymptomata poſt variolarum eruptionem remittant, ſi largior hæmorrhagia narium præceſſerit, ſi ipſæ variolæ ſint magnæ, albæ ac rubræ, molles, eminentes, diſparatæ, citò erumpant, & citò maturentur, ſalutaris euentus ſperandus.

Febris contra ſi ſit magna, & poſt variolarum exitum non minuatur; atque variolæ ſint violaceæ, virides, liuidæ,

duræ, contiguæ, tardiùs erumpant & maturentur, ac ſymptomata,quæ in febribus malignis adeſſe ſolent, ſint grauiora, viréſque debiliores, periculum portendunt,& vel mortem inferunt,vel alia grauia mala in oculis,naribus, faucibus, œſophago, pulmonibus, inteſtinis, epate, renibus, in cute verò fœdas cicatrices relinquunt.

Eadem ferè morbillorum eſt ratio, quæ quò febris & ſymptomata mitiora, minus periculi habent; quò verò illa grauiora, etiam plus periculi habent coniunctum. Citiùs tamen iudicantur,nec oculis ita infeſti ſunt.Rubri etiam & qui citò apparent, mitiores: qui verò virides, violacei, nigri, & qui tardè exeunt,deteriores.

Peſſimum verò eſt,ſi vel variolæ,vel morbilli non penitus erumpant,vel iterum euaneſcant.Tum enim materia intus relicta, vel intrò recedente, febris maior accenditur, ſymptomata ingraueſcunt,& ægri plerique pereunt.

Indicationes & curatio. Curationis autem primarius ſcopus eſt, vt naturæ per ambitum corporis vitioſam materiam expellere tentantis

cona

conatus adiuuetur: secũdus, vt prauitas materiæ corrigatur; & tertius, vt vires roborẽtur; & tandẽ, ne partes aliquæ dãni quippiam percipiant, præcaueatur.

Naturæ conatus adiuuatur, si humores ad ambitum corporis propellantur, & impedimenta, quæ materiam in expulsione turbare possunt, siue sit materiæ copia, siue prauitas, siue viscerum obstructio, remoueantur.

Cùm verò malum hoc infantes præcipuè inuadat, venæ sectione opus non est, quam ætas non tolerat. Si verò in eam ætatem incidat, quæ venæ sectionem ferat, & sanguinis abundantia venæ sectionem postulet, mox in principio, ante variolarum vel morbillorum eruptionem, vena aperienda, vt natura, parte oneris leuata, reliquum facilius expellat. *Vena sectio.*

Purgantia fortiora non vsurpanda, ne natura in conatu suo impediatur, vel periculosum alui profluuium excitetur. Si tamen aluus adstricta sit, leni clystere vel lenienti medicamento, quod simul feruorem humorum restinguat, & partes internas roboret, laxanda est.

Porrò videndum, an natura in expellendo officium suum faciat. Tùm enim eam multis medicamentis, præcipuè calefacientibus, adiuuare non opus est. Si verò tardiùs & parciùs erũpant variolæ & morbilli, adiuuanda est Natura expellentibus: simul tamen ea admiscenda, quæ partes internas roborent, humorúmque feruorem mitigent, ac malignitati resistant.

Expellentia.

Expellunt *radices & semina fœniculi, sem. napi, cardui benedicti, aquilegiæ, citri: radices diptamni albi, pimpinellæ, capillus ♀, flores calendulæ, ius cicerum rubrorum, scordium, scabiosa, myrrha, ficus, lentes*, & alia quæ malignitati resistunt.

Refrigerantia.

Refrigerant verò, & simul malignitati resistunt *acetosa & acetosella, lactuca, nymphæa, portulaca, hordeum, tormentilla, endiuia, cichorium, plantago, succus citri, vinum granatorum, succus limonum, oxysaccharum, rob ribium.* In quibus exhibendis simul ad febrem & malignitatem respiciendum, & prout res postulat, medicamenta eligenda vel miscenda.

Arabibus

Arabibus medicamenta è ficubus,lẽtibus , lacca , tragacantha in vsu fuere, quæ etiam à posterioribus Medicis non sine fructu vsurpata sunt.Si tamen malignitas magna sit, etiam ad exquisitiora alexipharmaca confugere licet.

Imprimis verò danda opera,ne æger frigidum aërem admittat, sed potiùs in loco calidiore detineatur , vt pori cutis aperti seruentur , & naturæ expellenti nihil impedimenti obiiciatur.

Partes quomodo à variolis defendenda.

Simul quoque prospiciendum , ne oculi, nares & partes internæ lædantur. Ideoque pulmones medicamentis è *papauere* , *lentibus* , *iuiubis* , *violis* , *tragacantha* , *rosis* ; intestina roborantibus & adstringentibus moderatè;oculi, nares, similibus , quæ éx eorum affectibus patent,munienda ac roboranda.Os & fauces colluenda *decocto plantaginis* , *rosarum rubr.balaust.prunellæ*, *syrupo granatorum* & similibus.

Dum pustulæ maturantur , pruritus excitatur. Cauendum ergo,ne scalpantur,& turpes inde cicatrices excitentur. Si sanies sit alba,& pustulæ non sint nimis magnæ, tutissimum est,naturæ rem

totam committere; ſi verò magnæ ſint, aut plures coniunguntur, vbi ſatis maturas eſſe ex mollitie, albedine, & doloris remiſſione conſtat, aperiri poſſunt, acu imprimis argentea vel aurea.

Diæta. Diætam quod attinet, ab aëre frigido æger omni ſtudio prohibeatur: nec tamen etiam nimio æſtu æger torquendus, eiuſque vires deiiciendæ. Victus ratio ſicut in aliis morbis acutis inſtituenda, tenuis ſcilicet. Infantibus tamen, ſi appetitus ferat, plus cibi concedi poteſt: cùm eorum corpora ſint εὐδιαφόρητα, & ob copiam innati caloris inediam non ferant. A cibis etiam omnibus acribus, ſalſis, pinguibus, qui humorum ebullitionem augere poſſunt, abſtinendum, cibíque, qui moderatè refrigerent & adſtringant, ſanguiniſque feruorem temperent, vſurpandi. Vinum in principio non conuenit, ſed potiùs cereuiſia tenuis, vel aqua hordei. In progreſſu verò morbi, vbi ſymptomata remiſerunt, adſuetis vini ὀλιγοφόρου aliquid concedi poteſt.

Reliquarum etiam rerum non naturalium

ralium modus sit temperatus, vigiliæ & somnus moderata, æger quiescat. Incipientibus variolis & morbillis, brachiorum & crurum lenes frictiones non inutiles sunt, quibus humores ad ambitum corporis euocantur. Vulgo vsitatum est, pannum rubrum lecto, vt ægro in conspectu sit, ad motum humorum ad exteriora conciliandum imponere. Aluus aperta seruetur, leni clystere, si opus sit. Fugiendæ denique vehementes animi perturbationes omnes, ira præsertim ac timor.

CAPVT XIII.

De febre petechiali.

POrrò aliud febrium malignarum genus est, in quo maculæ quædam, pulicum morsibus similes, variorum sæpe colorum, rubræ tamen imprimis, in cute apparent, ab Autoribus puncticulæ, peticulæ, petechiæ nominatæ: vnde etiam febres hæ Peticulares, Petechiales, Lenticulares nominantur. *Petechia.*

Sunt autem hæ maculæ sine omni

pruritu, extuberantia & exulceratione, qualis eſt in variolis & morbillis: & apparent maculæ hæ in hiſce febribus, præſertim in dorſo, brachiis, cruribus & pectore, locis nimirum, per quas inſigniores arteriæ & venæ tranſeunt. In facie verò raro apparent; cùm pars hæc externo aëri ſemper ſit obuia.

Cauſſa. Ortum autem habent hæ maculæ ab humoris putridi & corrupti parte tenuiore; vnde ſubitò erumpunt & euaneſcunt. Etſi verò fiant, facultate expultrice humoris corrupti hanc partem ad ambitum corporis pellente: tamen raro id fit criticè: cùm plerumque in principio, materia nondum cocta, erumpant, & nulla notabilis materiæ per eas fiat euacuatio, nec meliùs inde ægri habeant, ſed ferè, quò copioſiùs erumpunt, eò maiorem prauæ materiæ copiam arguant, quæ tamen, vt dictum, per maculas iſtas non ſatis euacuatur.

Differentiæ. Sunt autem macularum iſtarum variæ differentiæ. Primò enim colore differunt; ſuntque aliæ rubræ, à ſanguine temperatiore, putredinem concipiente ortæ;

ortæ; aliæ flauæ vel virides, si bilis putrescat; aliæ puniceæ & nigræ, si humor ater putrescat. Deinde quantitate. Aliàs enim copiosiùs erumpunt, aliàs parciùs; aliæ sunt maiores, aliæ minores, pro humoris copia, crassitie ac virtutis robore vel debilitate. Aliæ in principio, aliæ in progressu morbi erumpunt.

Signa diagnostica. Febris ipsa ex signis febrium malignarum in genere traditis cognoscitur: ac vbi sese maculæ coniungunt, certius malignitatis argumentum sunt.

Prognostica. Quid etiam de euentu harum febrium sperandum, ex iis, quæ antea de prognosticis febrium malignarum in genere dicta sunt, patet. Ipsas maculas per se quod attinet, etsi bonum sit, materiam vitiosam ad ambitum corporis ferri: tamen per maculas hasce sufficiens eius euacuatio fieri non potest. Ideoque etsi, si sint copiosiores, copiosam materiam adesse significant: tamen eam non excutiunt, & propterea periculum potiùs, quàm salutem portendunt. Neque tamen paucitas semper bona, & paucitatem materiæ arguit, sed sæpe etiam naturæ debilitatem significat.

cat. Maculæ hæ ſi deliteſcant, malum: cùm ſignificent, materiam, quæ priùs ad ambitum corporis ferebatur, intrò iam vergere, & ad caput, cor, vel aliam partem internam moueri. Maculæ rubræ tutiſſimæ ſunt: flauæ & virides peiores; peſſimæ puniceæ vel nigræ. Etſi quæ in principio erumpunt, ſymptomaticè erumpant; quæ verò ſeptimo erumpunt, criticè erumpere videantur: tamen niſi alia bona adſint, iis non fidendum; cùm materiam non ſufficienter euacuent. Si verò tardiùs apparent, malum. Accidit enim id vel ob humorum craſſitiem, in quam ſi incidat malignitas, non facilè ſuperatur; vel ob cutis denſitatem, quæ tranſpirationem liberam prohibet.

Curatio. Tandem curationem quod attinet, ea, quæ de curatione febrium malignarum in genere dicta ſunt, etiam hîc locum habent. Nimirum aluus leniatur primò vel clyſtere, vel leniore pharmaco: vel ſi materia ad ventriculum vergat, ægérque ad vomitum procliuis ſit, vomitus prouocetur.

Vena ſectio. Hinc ſi opus ſit, vena ſecetur; idque fiat

fiat ante quartum diem, at postea omittatur. An autem maculæ iam erumpentes venæ sectionem impedire possint, de eo in Institut. *lib.* 5. *part.* 2. *sect.* 1. *cap.* 17. dictum.

Cum verò Naturam ipsam ad ambitum corporis materiam protrudere videamus, & vtile sit, in omnibus morbis malignis materiam à maioribus vasis ad minora & ambitum corporis protrudi, & viscera ab humoribus vitiosis liberari, naturæ hic conatus adiuuandus, & materia ad ambitum corporis tendens mox per eum euacuanda; cùm aliàs, quod malignum est, nullam coctionem admittat. *Sudorifera.*

Itaque æger in loco mediocriter calido detineatur, & mox medicamentum sudoriferum, quodque malignitati resistat, exhibendum, qualia suprà de peste & febribus malignis in genere, & de variolis ac morbillis sunt proposita. Ea tamen eligenda, quæ calorem febrilem non augeant: febrisque & malignitas inter se conferenda, & eius, quod plus vrget, maior habenda ratio.

In fluxu alui superueniente quid agendum. Interdum in hac febre fluxus alui superuenit, qui, nisi sit nimius, non supprimendus, sed naturæ negotium committendum, atque interim saltem alterantibus & malignitati resistentibus caussæ morbificæ occurrendum.

Postea pro viribus roborandis, *margaritæ, corallia, C.C. succus granatorum, citri, confectio de hyacintho, alchermes,* & similia exhibenda.

Topica. Extrà quoque cordis regioni & pulsibus applicanda medicamenta, quæ venenum à corde auocent & malignitati resistant. Nonnulli etiam inunctionem ex *hydræleo* & *nitro* ad cutem laxandam humoréſque euocandos adhibent.

Vesicatoria. Neque inutile fuerit, vesicatoria brachiis applicare; præcipuè si exteriora frigeant, atque interiora vrantur, & dolores capitis, deliria, lethargus, & alia in capite symptomata adsint. Sic enim & humores ab interioribus ad exteriora auocantur, & humores à capite reuelluntur.

***

CAPVT

CAPVT XIV.

De Sudore Anglico.

FVit & illa febris maligna, quæ anno 1486. in Anglia cœpit, atque inde *ſudoris Anglici* nomen accepit, & quadraginta ferè annis in ea graſſata eſt, & infinitam penè hominum multitudinem iugulauit. Hinc ex *Anglia* diſſeminata per inferiorem *Germaniam*, *Belgium*, *Hollandiam*, *Sclandiam*; *Brabantiam*, *Flandriam*, *Daniam*, *Norvvegiam*, *Galliam*, ab anno 1525. vſque ad annum 1530. vagata eſt. *Sudor Anglicus.*

Eadem febris à ſudoribus copioſis, qui ipſam comitabantur, *ſudatoria* nominata fuit. Correpti enim hoc malo, ſine bubone, carbunculo, exanthematibus, ſudore diffluebant perpetuo & copioſo, qui finem non habebat, antequam morbus ſolueretur, quod intra 24. horas accidebat. Simul languebant ægri, animo deficiebant, inquietudine, καρδιωγμῷ, capitis dolore, cordis palpitatione laborabant, & pulſum celerem, crebrum, inæqualem habebant. Et

palpi

palpitatio cordis eos, qui conualeſcebant, ſæpe aliquot annis, nonnullos ad mortem vſque comitabatur.

Cauſſa. Cauſſa autem huius febris hærebat in ſubtiliſſima ſanguinis parte & ſpiritibus, qui vna afficiebantur; quod morbi breuitas arguit. Et procul dubio ſanguis & ſpiritus ex maligna aliqua aëris conſtitutione & corruptione hoc vitium contraxerunt; vnde etiam in multis Belgij locis cum aëre nebuloſo hoc malum ſubitò homines inuaſit: & aues etiam ſub arboribus interemtas repertas fuiſſe, & abſceſſus ſub alis ciceris inſtar habuiſſe, obſeruatum eſt. Qualis autem illa aëris corruptio fuerit, vix explicari poteſt.

Prognoſticum. Erat autem hoc malum ſæuiſſimum, & intra 24. horas hominem vel iugulabat vel deſerebat. Et primò quidem, vbi vrbem aliquam inuaſerat hæc febris, ſingulis diebus quingentos vel ſexcentos corripiebat, vix verò centeſimus euadebat.

Curatio. Tota verò curationis ſumma conſiſtebat in ſudore, quem natura etiam ſponte mouebat, promouendo, & veneno

neno debellando. Etenim omnes, qui sudorem non proliciebant, nec cardiacis vtebantur, auramque frigidam captabant, intra 24. horas moriebantur. In sudore tamen proliciendo vires attendendæ, & si eæ sint languidæ, ita is moderandus, ne vires debiles deiiciantur. Obseruatum enim est, nimio sudandi studio, & dum ægri præter vires lectis operirentur, magnam hominum partem suffocatam fuisse. Inter sudandum à somno etiam ægri prohibendi erant.

Vtebantur autem ad sudorem proliciendum & malignitatem infringendam, *aqua acetosa*, *scabiosa*, *terra sigillata*, *bolo Armeno*, *dictamno*, *carduo benedicto*, *zedoaria*, *tormentilla*, *nymphæa*, *borragine*. Locum etiam habent species liberantis, & similia, quæ in febribus malignis & morbillis vsurpari solent.

Inter sudandum ægri reficiebantur *succo & syrupo citri*, *granatorum*, *acetosæ*, & aliis supra in peste propositis. Odoramenta quoque naribus admouebantur. Vbi æger satis sudauerit, sensim de tegumentorum pondere aliquid tol-

lendum,

lendum, ſudorque tandem diligenter abſtergendus.

CAPVT XV.

De morbo Vngarico.

Morbus Vngaricus.

INter febres malignas eſt etiam morbus, quem vulgò Vngaricum vocant, quod in Vngaria primùm Anno 1566. innotuiſſe, & hinc per totam penè Europam propagatus fuiſſe putatur. Nonnulli quidem febrem petechialem, & morbum Vngaricum pro eodem morbo habent; & verum eſt, ſæpe maculas in eo apparere: verùm non ſemper hoc accidit, & latius extenditur nomen febris petechialis, quàm morbi Vngarici. Species enim quædam febris malignæ, vel, ſi cum maculis ſit, petechialis, eſt morbus hic, in caſtris ex praua diæta ortus, vnde meritò Caſtrenſem & Militarem appellari poſſe putamus: cùm non ſolùm ſuperiore tempore in Vngaria, ſed & alibi paſſim in caſtris hactenus graſſatus, & hinc inde diſſeminatus ſit.

Eſt

Eſt verò morbus Vngaricus dictus febris maligna & contagioſa, continua quidem, magnum tamen etiam vitioſorum humorum apparatum circa ventriculum & primas vias coniunctum habens.

Cauſſa enim proxima huius febris eſt putredo & maligna humorum corruptio in vena caua. Cumulantur autem iſti & corrumpuntur, vt diximus, diætæ erroribus, ac primò quidem aëris vitio, qui in Vngaria vel extremè craſſus eſt, & nocte nebulis inſpiſſatus, vel iis diſcuſſis, extremè ſubtilis ac æſtate feruidiſſimus, & alibi etiam in caſtris non ſemper commodus; cùm caſtris plerumque commune ſit, ſub dio cubare, & vapores è terra exhalantes, vt & pluuias excipere, & veſtimenta pluuiis madefacta cum ſiccis permutare non poſſe, tempore verò hyberno anguſtis ſæpe hypocauſtis includi. Deinde victus prauus huius morbi cauſſa eſt, quo milites ſæpe in melioris inopia veſci coguntur, & plerumque ij, qui meliori aſſueti ſunt. Hinc cùm è prauo cibo bonus chylus generari non poſſit, & errata coctionis *Cauſſa.*

primæ

primæ non corrigantur in secunda, multi praui humores in viis primis cumulantur, qui cum chylo ad hepar & hinc in venas deriuantur, atque ex ipso chylo prauo prauus sanguis generatur. Qui & sponte ad putredinem ac corruptionem tendit, tandemque, accedente aëris constitutione incommoda, non solùm putrescit, sed & malignitatem concipit.

Vngarici morbi natura.

Vnde febris non solùm putrida continua, sed & maligna, eaque contagiosa excitatur, quæ etiam eos, in quibus prauus humorum apparatus non est, inficit; vnde & symptomata nonnihil variant. Sicut & pro regionis, victus & aliarum circumstantiarum ratione morbosus apparatus non semper planè idem est, atque hinc etiam in symptomatibus febri coniunctis diuersitas quædam occurrit. Imò in ipsa febre pro humoris peccantis ratione quædam diuersitas apparet, vnde ab aliis ad synochas putridas, ab aliis ad ardentes & biliosas refertur. Etsi verò magna etiam, vt dictum, ex victu prauo in ventriculo & primis viis vitiosæ materiæ

materiæ copia plerumque colligatur: tamen continens ea huius febris cauſſa non eſt, ſed ſymptomata quædam ſaltem, agitata à calore febrili, præcipuè in febris initio, vt cardialgiam, anxietatem, æſtum circa præcordia & nauſeam parit, ipſamque febrem auget ac fouet.

Omnia autem, quæ in aliis febribus malignis apparent, etiam in hac febre adeſſe poſſunt ſymptomata, & plerunque etiam maculæ & petechiæ conſpiciuntur. Inter reliqua autem valdè moleſtus eſt capitis dolor, vnde etiam apud vulgus nomen hic morbus accepit, vt *die Hauptkranckheit* appelletur. Conqueruntur etiam plerique, qui ex victu prauo hunc morbum contraxerunt, de dolore circa ventriculum, ad locum ſub mucronata cartilagine, vbi & durities & renitentia quædam obſeruatur. Sitis adeſt magna, ſtatim in principio, lingua ſicca & arida; paulò poſt accedunt deliria, quæ ſoluuntur materia ad aures ſecedente & ſurditatem excitante. *Signa diagnoſtica.*

Morbus autem acutus eſt; & terminatur *Prognoſtica.*

natur vt plurimùm circa 14.aliis tamen etiam ad diem 20.extenditur. Quid autem de euentu huius morbi ſperandum ſit,ex iis, quæ ſupra de prognoſticis febrium malignarum in genere dicta ſunt, patet. Nimirum, quò vires ſunt fortiores, & ſymptomata mitiora, eò melior morbi euentus ſperandus: contrà, quò vires ſunt debiliores, & ſymptomata grauiora ac plura, eò morbus periculoſior eſt. Nonnullis materia per aluum euacuata ſalutaris criſis accidit; plurimis, vt dictum, materia ad caput delata & hinc ad aures depulſa ac ſurditatem excitante, ſalutis argumentum præbet.

Vt verò in aliis febribus malignis, ita & hîc curatio dirigenda & ad ipſam febrim eiuſque fomitem,& ad malignitatem. Symptomata tamen etiam non negligenda ſunt.

Curatio. Et primò quidem febrem, eiuſque cauſſam quod attinet, in iis, qui in caſtris & ex victu prauo hunc morbum contraxerunt, hoc peculiare occurrit, quod vitioſi humores, vt in aliis ſynochis & ardentibus febribus, non ſolùm

in

in vena caua continentur, ſed & magnus humorum apparatus circa ventriculum & in primis viis latet, id quod ex antecedente diæta, ventriculi dolore, anxietate, æſtu circa præcordia & nauſea cognoſcitur. Tunc ergo materia iſta ſtatim euacuanda eſt, vtpote quæ ſeorſim & ab aliis humoribus ſecreta exiſtit, nullam coctionem ſuſcipit, cibos & medicamenta aſſumpta corrumpit, ac ſudoriferis & aliis medicamentis, quæ adhibenda ſunt, in penitiores corporis partes rapitur, febrémque auget.

Fieri autem hoc poteſt, cùm per aluum purgantibus, inter quæ hîc imprimis agaricus commendatur; tùm imprimis vomitoriis, quibus ſæpe feliciter magna pituitoſorum & bilioſorum omnis generis humorum, circa ventriculum latentium, copia reiicitur. In iis verò, qui ſaltem per contagium labem hanc hauſerunt, & ex praua victus ratione vitioſos humores circa ventriculum & primas vias non cumularunt, vomitoriis iſtis & purgantibus opus non eſt, ſed primas vias leniter ſaltem euacuare ſufficit. *Purgantia.*

Primæ

Vena sectie. Primæ viæ vbi à vitiosis humoribus liberæ fuerint, statim,& quidem primo vel secundo die, vena aperienda, si id requiratur, & ægrorum vires permittant. Si verò dies iam aliquot elapsi sint, viresque prostratæ,& alui profluuium vel vomitus adsit, venæ sectio omittenda. Aperienda autem vena in cubito, vel si vires debiliores sint,vena in talo, quæ etiam à capite materiam commodè reuellit, & in hoc morbo valdè commoda est.

Sudorifera. Natura ita oneris parte leuata, statim sudorifera & malignitati aduersantia medicamenta exhibenda:ea tamen ita temperanda,ne feruorem humorum, febrimque augeant. Conuenit hîc *C.C. præparatum*, *lapis bezoar*, ♁ *diaphoreticum*, *bezoardicum minerale*, *terra sigillata*,*puluis Cæsaris rubeus*,*Montagnana*,*species liberantis*, & alia suprà de febribus pestilentibus ac malignis in genere proposita. *Mithridatiũ*,*theriaca* & similia calida, si ob malignitatis vehementiam exhibere libeat,ne calor augeatur, frigidis aquis & aceto temperãda, quibus commodè etiam additur spir. vitrioli

trioli & sulphuris. Non solùm autẽ semel atque iterum ad sudorem ciendum talia propinare sufficit, sed ad vires roborandas, putredinẽm sistendam, & malignitatem expugnandam, quotidiè aliquoties exhibenda antea dicta, minore tamen dosi, & præterea *species el. de gemmis, cordiales temperatæ, diamargariti frigidi, confectio de hyacintho, spir. vitrioli & sulphuris, aqua bezoardicæ,* & alia supra in pestis & febrium malignarum curatiõne proposita.

Externa quoque regioni cordis & pulsibus applicanda; vt & odoramentis spiritus conseruandi & malignitas expugnanda est, quæ etiam suprà de pestis & pestilentium febrium curatione proposita fuerunt. **Externa.**

Diæta tandem sit talis, qualis in febribus malignis exposita est. Et quidem alimenta propter putredinem siccent, propter febrem refrigerent, & cordialibus hisce qualitatibus præditis cõdiantur. Vinum in hac febre noxium, & plerique, qui ab eo non abstinent, intereunt. **Diæta.**

CAPVT XVI.

De febre maligna cum spasmo.

Febris maligna cũ spasmo.

SVnt & aliæ febres malignæ, quæ morbos quosdam & symptomata, spasmum scilicet, catarrhum, tussim, anginam quasi comites habent. Anno enim 1596. & 1597. in Episcopatu Coloniensi, VVestphalia, Comitatu VValdeccensi & VVittensteinensi atque Hassia grassatus est morbus cum febre ferè affligens, quem tùm vulgo *die Kriebeltkranckheit*, *Kriempffsucht oder Zichende Seuche* appellitabant.

Inuadebat enim cum vellicatione & stupore quasi in manibus ac pedibus, nunc in vno, nunc in vtroque latere. Hinc, & quidẽ subitò, in negotiis quotidianis, homines conuulsio prehendebat, ac primùm digiti in manibus & pedibus conuellebantur, quæ conuulsio postea cubitum, genua, humeros, coxendicem, totumque corpus occupabat, donec ægri instar globi conuulsi aut recta extensi procumberent. Conuulsionem

sionem hanc acerbissimi dolores, & hinc ægrorum clamores & eiulatus comitabantur. Nonnulli etiam cum prima inuasione vomere solebant. Malum autem hoc nonnunquam dies aliquot, vel septimanas in exterioribus membris hærebat, antequam caput inuaderet, si idonea medicamenta adhiberentur: quæ si negligerentur, etiam caput afficiebatur, & nonnulli epilepsia corripiebantur, post cuius paroxysmum aliqui ad sextam vel octauam horam quasi mortui iacebant. Alij veterno corripiebantur, alij delirio, quod ad quartum diem & vltra in quibusdam durabat, quodque vel visus, vel auditus læsio sequebatur, vel etiam paralysis. Cessante paroxysmo fames ingens & præternaturalis homines corripiebat. Postea ferè alui fluxus sequebatur; plerisque tandem pedes & manus intumescebant, vel tubercula seroso humore plena erumpebant. Sudor verò non sequebatur. Contagiosum etiam fuit hoc malum, & quidem haustum contagium sæpe sex, septem aut duodecim menses in corpore latuit.

Caussa. Ortum habuit malum hoc ex ichoribus pestilentialibus, cerebro & neruoso generi imprimis infestis. Humores verò isti maligni ex victu prauo in annonæ caritate prouenerant.

Prognostica. Fuit autem malum hoc graue, periculosum ac curatu difficile. Qui enim epilepsia corripiebantur, vix integrè ea liberabantur, sed per interualla subinde aliquid mali recurrebat, & qui delirauerant, stupidi permanebant. Alij singulis annis mense Decembri & Ianuario aliquid mali sentiebant.

Curatio. Curatio consistebat in humoris vitiosi & praui euacuatione, & cerebri ac neruosi generis roboratione. Primò ergo è primis viis humores vitiosi euacuabantur *hermodactylis*, *turbith*, *esula præparata*, *diagrydio*, *elect. diaphænico*, *de succo rosarum*, addito *castoreo*, *costo*, *sem. rutæ & cumini*.

Postea exhibebantur medicamenta contra conuulsionem ex *pæonia*, *visco quercino*, *castoreo*, *saluia*, *cranio humano*, additis medicamentis contra malignitatem pugnantibus, *radice vincetoxici*, *succisa*, *theriaca*, *Mithridatio*. Atque ita medica

medicamenta purgantia & alterantia alternis vicibus sumenda & continuanda fuerunt. Externa verò membra iis medicamentis inungebantur & fouebantur, quæ aliàs in conuulsionibus conueniunt.

CAPVT XVII.

De febri maligna cum catarrho & tussi, & cum angina.

QVandoque febres malignas catarrhus epidemius & tussis comitatur, qualis febris Anno 1510. 1557. 1580. & 1591. ac imprimis Anno 1580. sub æquinoctium autumnale totam penè Europam peruagata est. Atque appellabatur tum iste morbus catarrhus febrilis, & febris catarrhalis, item suffocatiua, Germanis *der Ziep vnd Schafshusten, Schafttranckheit vnd Huenerwehe.* *Febris maligna cum catarrho & tussi.*

Inuadebat hæc febris cum propensione in somnum, capitis dolore, tussi sicca, dolore pectoris, faucium asperitate, ventriculi languore, difficili respira-

tione, quæ etiam tuſſi ceſſante ad diem 14. durabat.

Cauſa. Ortum habuit hæc febris è conſtitutione humida annorum præcedentium. Cùm enim humores vitioſi per iſtam aëris anomaliam in corpore cumulati eſſent, tandemque putredinem & malignitatem, & quidem cerebro ac pectori aduerſam, concepiſſent, febris inde continua accenſa fuit, & parte humoris vitioſi ad cerebrum protruſa, & hinc ad pectus delabente catarrhus & tuſſis excitata fuit.

Morbus hic, etſi tùm maximam hominum partem corriperet, lethalis non fuit: omnes enim ferè euadebant, & vix milleſimus quiſque moriebatur.

Curatio. Curabatur autem hæc febris, vt aliæ malignæ, reſpiciendo ad putredinem, malignitatem, & tandem ad caput ac thoracem, quæ maximè in hoc catarrho & tuſſi afficiebantur.

Venæ ſectio tùm locum non habuit, & experientia comprobatum, omnes ferè mortuos fuiſſe, quibus vena aperta fuit. Purgantia verò lenia planè vtilia

fuerunt,

fuerunt, cùm caussa morbi in primis viis consisteret. Exhibebantur etiam postea, quæ materiam in capite & pectore alterarent, vt in catarrho & tussi fieri solet, atque ea, quæ malignitati resistebant, non negligebantur.

Febris maligna cum angina. Tandem interdum febribus malignis etiam angina, pleuritis, peripneumonia coniungitur & populariter grassatur, quemadmodum Anno 1348. factum fuit, vt Fracastorius testatur, & Anno 1557. vt refert Dodonæus *obs.c.*21. & Anno 1564.

Quæ febres plerunque è præcedente aëris anomalia & imprimis humida constitutione ortum habent, sicuti dysenteriæ epidemiæ è præcedente aëris siccitate, qualis Anno 1583. & 1626. grassata est.

Et sunt hæ febres plerunque periculosæ, acutæ, & multos iugulant.

Curatio. Curantur autem illæ, vt aliæ febres malignæ. Ad hoc tamen simul attendendum, vt membro illi, in quo morbi vel symptomatis coniuncti vis est maxima, prospiciatur, & morbus ille ac symptoma, quod febrem malignam co-

mitatur,modo eo,qui in affectibus particularibus proponitur,curetur.

CAPVT XVIII.

De febrium symptomatibus tollendis.

Febrium symptomata.

ACcidunt tandem febribus varia symptomata, quæ sæpe nõ minùs, quàm ipsa febris, ægro molesta sunt, & nõ minùs periculi afferunt, & propterea ad se curationem trahunt, & vt tollantur vel mitigentur, postulant. Talia sunt imprimis, dolor capitis,vigiliæ nimiæ, somnus profundus, deliria, conuulsiones epilepticæ, linguæ ariditas, sitis, cardialgia,alui fluxus,lipothymia, syncope. Quæ omnia ortum habent ab humore febris caussa, vel vaporibus & fuliginibus ab eodem excitatis, & hanc vel illam partem, seu copia, seu excessu qualitatum primarum, seu malignitate molestantibus.

Tolluntur verò talia symptomata, vniuersalibus præmissis, materiam illam à parte,quæ afficitur,ad alias ignobiliores & remotiores reuellendo, repellendo,

pellendo, dissipando, pront opus; illum qualitatum, quo maximè molesta est, excessum alterando & corrigendo, vel etiam malignitatem, si adsit, contrariis remediis oppugnando; partésque, quæ afficiuntur, si opus sit, roborando; vel etiam ipsi symptomati conuenientibus remediis occurrendo. Quæ omnia, quomodo expedienda sint, in specie explicare, præter instituti nostri rationem est, sed Practici libri de eo consulendi, atque imprimis cuiusque symptomatis caussa diligenter inuestiganda; cum idem symptoma sæpe à diuersis caussis prouenire, & proptèrea vno semper remedio tolli non possit.

Deo sit gloria & gratiarum actio.

F I N I S.

Præ cæteris errata hæc duo corrigito. Fol. 160. lin. & verbo 1. lege. aquæ. *fol.* 171. *lin.* 23. *lege* ἀποκρίσεις.

INDEX CAPITVM, QVÆ IN SINGVLIS HVIVS EPITOMES DE FEBRIBVS Libris continentur.

LIBRI PRIMI.

De febre in genere,& de febre ephemera ac synocha sine putredine.

LIBRI II.

De Febribus putridis.

De

LIBRI III.

De Febre hectica.

LIBRI

LIBRI IV.

De peste pestilentibusque ac malignis febribus.

FINIS.

